

Виходить один раз на два місяці з вересня 1993 р.
Засновано в 1923 р., відновлено в 1993 р.
Зареєстровано 14 березня 1994 р. Серія ОД № 158.

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 року № 1-05/7 журнал «Наша школа» увійшов до Переліку № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з педагогіки та психології на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Головний редактор: **В. А. КАВАЛЕРОВ**,
канд. пед. наук, доцент.

Редакційна колегія:

Л. К. Задорожна, канд. філос. наук, заступник головного редактора; **В. М. Руссол**, канд. пед. наук, відповідальний секретар; **А. Ю. Анісімов**, канд. пед. наук; **А. М. Богуш**, д-р пед. наук, професор, дійсний член АПН України; **В. В. Грінчук**, зав. НМЛ математики; **Д. М. Демченко**, канд. пед. наук, доцент; **Н. М. Дзюба**; **Ю. І. Завалевський**, канд. пед. наук; **Є. Є. Карпова**, д-р пед. наук, професор; **Б. Г. Кременський**, канд. пед. наук; **Н. В. Кічук**, д-р пед. наук; **З. Н. Курлянд**, д-р пед. наук, професор; **С. Л. Курочкін**, канд. біол. наук, доцент; **Т. О. Лазарева**, директор Департаменту освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації; **О. М. Левчишена**, канд. іст. наук, зав. кафедри психолого-педагогічної та суспільно-гуманітарної освіти; **О. І. Папач**, канд. пед. наук, зав. кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін; **Г. Б. Редько**, професор; **С. А. Свінтковська**, зав. НМЦ української мови та літератури, українознавства; **А. Л. Ткачук**, канд. юрид. наук; **О. Г. Топчієв**, д-р геогр. наук, професор; **В. А. Трунова**, канд. пед. наук, доцент; **Л. І. Фурсенко**; **О. С. Цокур**, д-р пед. наук, професор.

Редактори-коректори: **Г. Я. Богомолова**,
І. Ф. Орлова.

Засновники:

Управління освіти Одеської обласної державної адміністрації

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів

Міжгалузевий науково-технічний центр «Нормаль»

Обласне відділення Педагогічного товариства

Адреса редакції: 65014, м. Одеса, пров. Нахімова, 8.
Відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань ООІУВ. Тел. 729-45-12.

Затверджено на засіданні вченої ради ООІУВ.
Протокол № 3 від 19.06.2014 р.

Здано у вироб. 16.09.14. Підп. до друку 16.10.14. Формат 60×84¹/₈. Папір друк. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 8,37. Обл.-вид. арк. 7,44. Тираж 600 прим. Зам. № 150.

Надруковано у друкарні видавництва «Екологія».
м. Одеса, вул. Базарна, 106, к. 313.
Тел.: (0482) 33-07-18, 37-07-95, 37-14-25.

Одеса • Одеський ОІУВ • 2014

Педагогіка і психологія

Т. М. Козіна. Питання психології сімейного виховання дітей дошкільного віку 2

Науковці — вчителям

М. О. Царенко, Х. Шукаль. Сучасні інтерактивні методи навчання..... 5

Позакласне та позашкільне виховання

Т. П. Задорожнюк, Л. І. Ковальова. «Є у Шевченка народження дата, дати смерті у Шевченка нема»..... 11
Л. М. Надденная. «Весь в бабочках мир!» (літературний празник, посвящений творчеству одесской писательницы С. А. Зубко) 14

Дошкільне виховання. Початкове навчання

В. А. Трунова. Специфіка навчання каліграфічного письма. Особливості самостійної роботи 20
З. Є. Федючек. «Створити казку в житті» (з доповіді роботи)..... 25
Н. Г. Круглякова. Фразеологізми як засіб збагачення мовлення молодших школярів 29
Н. А. Ковтун. Литературное чтение (2-й класс) 34

Моральне виховання

Т. В. Саннікова. Місце релігійних цінностей у шкільному вихованні 38

Естетичне виховання

О. К. Кучер. Формування музичного мислення учнів у процесі сприйняття класичної музики 42

Дисципліни природничо-математичного циклу

О. М. Задоріна, О. Е. Вальє. Використання педагогічної складової дистанційного навчання під час підвищення кваліфікації вчителів математики..... 48
В. А. Мізюк, О. С. Дущенко. Про значущість вивчення Інтернет-послуг для учнів середньої школи..... 54
А. І. Бульба. Компетентнісний підхід до сучасної освіти 61
А. І. Бульба. Нестандартний підхід до вивчення фізики в школі..... 63

На шляху до професії

В. П. Назаров, В. Г. Талаш. Формирование у учащихся культуры труда и уважительного отношения к людям труда 65

Від здорової дитини — до здорової нації

М. С. Міценко, Д. П. Сліпенко. Навчання учнів I—IV класів правильного дихання під час виконання рухів на уроках фізичної культури з елементами гімнастики 67

Т. М. КОЗІНА,

канд. психол. наук, доц. кафедри психолого-педагогічної та соціально-гуманітарної освіти ООІУВ

ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЇ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1. Актуальні питання сімейного виховання дошкільнят

На сучасному етапі розвитку громадянського суспільства в Україні великого значення набуває інститут сім'ї. Саме в сім'ї дитина набуває перший соціальний досвід спілкування, взаємодії з оточенням, уявлення про світ, про добро і зло.

Держава підтримує сім'ю, багато зроблено для дітей-сиріт, які знайшли нову сім'ю і всі умови для їх повноцінного розвитку в сімейному колі.

Сімейне виховання в Україні має багатовікову цікаву і повчальну історію, яка розкриває традиції та норми стосунків дорослих і дітей, джерела утвердження таких принципів загальнолюдської моралі, як любов до природи, до праці, до ближніх, до Батьківщини. А громадянський аспект значення сімейного виховання закарбовано в афоризмі: «Міцна сім'я — міцна держава».

Сучасні педагоги і психологи, які вивчають питання сімейного виховання, мають можливість спиратись на позитивний досвід української народної педагогіки, враховуючи виклики часу і проблеми сімейного виховання на початку ХХІ століття.

Головне завдання сімейного виховання — створити всі необхідні умови для становлення особистості, готової до наполегливого навчання та праці, до саморозвитку та самоактуалізації, впевненої у своїх силах, можливостях, конкурентоспроможної в професійній діяльності і кар'єрному зростанні.

Відомий афоризм «Всі ми родом з дитинства» слід розуміти так, що саме в сім'ї, у відносинах з батьками, рідними дитина розвивається як особистість, виявляє свої потреби, інтереси, які сім'я повинна зрозуміти та створити необхідні умови для їх розкриття, формування гармонійної особистості.

Педагог, вихователь повинен розуміти сутність труднощів сімейного виховання дитини дошкільного віку, або мати можливість відповідно до рівня своєї професійної компетентності корегувати стосунки між батьками і дітьми, запобігаючи виникненню стресових ситуацій та психотравм для дитини.

2. Стосунки батьків і дітей та шляхи їх корекції

Сучасна сім'я переживає нелегкі часи на фоні складних економічних проблем, які вирішує наша держава. Зайнятість батьків, які мають багато часу віддавати роботі, аби забезпечити родину всім необхідним, дефіцит часу для спілкування з дітьми, необізнаність дорослих в проблемах, які вирішують їх діти на власний розсуд, — ось типові камені, що обумовлюють проблеми батьків і дітей у сучасному житті.

На думку багатьох дослідників, сім'я стикається з типовими труднощами, які мають соціальні витоки, але виявляються і долаються вони по-різному, в залежності від вікових і психологічних особливостей членів сім'ї, рівня освіти батьків, матеріальних статків родини.

Якщо зосередитись саме на психологічних труднощах сучасної сім'ї, яка виховує дітей, то можна виділити такі:

- 1) відсутність готовності батьків до виховання дитини, до відповідальності за її теперішню і майбутню;
- 2) відчуження між батьками і дітьми внаслідок нерозуміння дорослими вікових та індивідуальних особливостей власної дитини.

Ми зазначили проблеми, які можна вирішити за допомогою батьківської любові, терпіння, віри у можливість дитини, проблеми які підлягають корекції, подоланню за умов підвищення педагогічної освіченості батьків та їх взаємодії з педагогами дошкільних навчальних закладів. Проблеми кризового стану сім'ї, педагогічної, соціальної занедбаності дитини, що виходять за межі теми даної статті, ми не розглядаємо. Зупинимось лише на аналізі певних типових психологічних труднощів, які виникають між учасниками сімейних відносин і вимагають їх аналізу та усунення.

2.1. Почнемо з такого явища як відсутність готовності батьків до виховання дитини та почуття відповідальності за неї.

Як ми розуміємо поняття «готовність батьків до виховання дитини»?

З точки зору психологів, готовність — це неусвідомлена спрямованість особистості на

сприйняття окремих явищ, подій, що відбуваються в оточенні, з певних позицій і така ж неусвідомлена реакція у відповідь на дане явище.

Відносно готовності батьків до виховання дитини, то йдеться про повсякденне бажання зробити дитину щасливою, здоровою, створити необхідні умови для її розвитку, навчання і виховання. Отака стисла характеристика відносин батьків з бажаною дитиною.

У народній педагогіці, досвіді поколінь є діаметрально протилежні за змістом поняття: «бажана дитина» і «небажана дитина». Про сутність цих понять говорить нова галузь педагогічної науки, що розвивається останнім часом, — *пренатальна педагогіка*, яка ставить питання виховання дитини ще до її народження, тобто мова йде про формування готовності майбутніх батьків до нового етапу їх життя поруч з дитиною, життя з любов'ю і відповідальністю за її теперішнє і майбутнє.

Загальновідомо, що народження бажаної дитини робить щасливими всіх членів родини, а це, в свою чергу, зводить до мінімуму можливість виникнення труднощів у стосунках між батьками і дитиною.

На думку психологів, бажана дитина відчуває і сприймає любов батьків як неусвідомлену впевненість у своїй захищеності, що виявляється у незалежній поведінці дитини поруч з батьками.

Іноді можна спостерігати таку картину: дві матері зі своїми дітьми гуляють в парку. Одна дитина грається тільки біля матері, а інша — вільно бігає, і мати повинна весь час повертати її на місце гри. В результаті спостереження можна зробити такий висновок: достатню міру любові та захищеності має той, хто сміливо віддаляється від матері, а інший не відчуває впевненості в захисті з боку матері і тулиться до неї. Ось картина поведінки бажаної і небажаної дитини. До речі зауважимо, зазвичай батьки не визнають, що вони не бажали мати дитя, але на несвідомому рівні стосунки батьків не дають дитині потрібної їй міри любові.

Тому ні в якому разі не можна карати дитину погрозою позбавити її любові, якщо вона зробила щось не так, як треба. Дитина несвідомо впевнена, що батьки її люблять і досвід її відносин з ними про це переконливо свідчить. Тому погрозу «Не буду тебе любити!» дитина сприймає як неправду і в такий спосіб отримує урок брехні в стосунках з дорослими. А через певний час батьки карають дитину за брехню, якій самі її навчили. Якщо дитина винна, то треба засудити вчинок, дію, але не дитину.

Ще один приклад відсутності психологічної готовності до народження дитини — очікування народження саме доньки або сина, а не дитини взагалі. А звідси таке прикре явище як омана статтю народженої дитини. Хоч

батьки радіють, але підсвідомо присутня думка, що надія не здійснилась, народилась дитина не тієї статі. Така оцінка батьків у майбутньому буде спричиняти конфліктні ситуації під гаслом: «Якби у нас був(ла) хлопчик (дівчинка), то таких важких проблем у нас в родині не було б».

Щасливі ті батьки, які чекають народження дитини і тому заздалегідь люблять не сина чи доньку, а свою дитину — бажану і тому у майбутньому щасливу.

2.2. Відчуження між батьками і дітьми внаслідок нерозуміння дорослими вікових та індивідуальних особливостей власної дитини

Згадаємо відому фразу героя фільму: «Щастя — це коли тебе розуміють».

Які є передумови для розуміння батьками своєї дитини?

На думку психологів, батьки, перш за все, мають *прийняти* свою дитину такою, якою вона є, визнати її право бути саме такою, а не втіленням образу, створеного уявою батьків, які очікують від дитини саме тих якостей і здібностей, про які вони мріяли.

Деякі роки тому група провідних французьких психологів звернулася через пресу з відкритим листом до батьків дітей, які готуються до вступу у школу, з такими словами: «Батьки! Схиліть голови перед тим, що може і чого не може ваша дитина. Поважайте дитину за її можливості, а не як вашу копію».

Це твердження є пересторогою батькам, які припускаються типової помилки — делегувати свої нереалізовані плани і можливості власній дитині як природного продовження своєї особистості.

Нерідко буває так, що батьки вирішують навчати дитину музики змалечку, тому що вони самі у своєму дитинстві про це мріяли, але були позбавлені такої можливості? І часто таке відбувається по відношенню до дитини, яка не має музичних здібностей і тому стає жертвою батьківських необґрунтованих надій.

Ще одна причина відчуження між батьками і дитиною — незнання, нерозуміння дорослими вікових особливостей дитини, які закономірно визначають її поведінку і вимагають її обов'язкового дотримання.

Кожний вік — період життя дитини, обмежений певними часовими рамками, має особливості, що виявляються у поведінці, можливостях дитини, її діяльності і стосунках з оточуючими.

І тут необхідно зауважити про особливості розвитку дитини, яка досягає трирічного віку. Особливості, про які ми будемо говорити, виявляються не в день, коли дитині виповнюється три роки, вони можуть виникати або раніше, або пізніше цього моменту. Йдеться саме про так звану «кризу трирічного віку», сутністю якої є прагнення дитини до самостійності, а гаслом цього прагнення є красномовна фраза:

«Я сам!». Дитина відхиляє допомогу, контроль дорослих і намагається спиратись у своїй поведінці на власний життєвий досвід.

Ця ситуація має два протилежних рішення:

1. Батьки ігнорують вимоги дитини і продовжують контролювати кожний її крок, бо, мовляв, ти ще маленький, тому у стосунках з батьками залишається все, як було раніше. Дорослі гальмують прояви бажання емансипації дитини і не думають про те, що, оберігаючи дитину, вони виховують психологічно залежну людину, яка і в майбутньому житті буде чекати, несвідомо вимагати від оточуючих підтримки, вказівки, тобто не буде готовою для прийняття самостійних рішень.

2. Якщо батьки відчувають дитячу вимогу до самостійності, вони йдуть їй назустріч, підтримуючи позитивні наслідки прояву самостійності (в межах розумного з точки зору безпеки дитини). Заохочення прояву самостійності може виявлятися у зверненні батьків до дитини з метою обговорення певної ситуації, прийняття спільного рішення.

Дитина задовольняє своє прагнення до самостійності і виростає підготовленою у майбутньому до прийняття самостійних рішень.

Батьки можуть багато зробити для виховання адекватної самооцінки особистості дитини як одного з важливих компонентів образу «Я» особистості.

Треба пам'ятати, що будь-які дії дитини слід оцінювати, намагаючись підкреслити позитивний результат, створювати ситуацію успіху. Якщо дитина не впоралась із завданням, ні в якому разі не можна переносити критичну оцінку на особистість дитини з висновком: «Ти нічого не вмєєш добре зробити!» і т.п. У такий спосіб батьки, не підозрюючи негативних наслідків, формують занижену самооцінку особистості, що позначиться на майбутньому вже дорослої людини у виникненні так званого комплексу неповноцінності.

Батьки повинні постійно спілкуватись з дитиною, відповідати на її запитання, стимулювати розумову діяльність. Час, проведений поруч з дитиною у мовчанні, — то безнадійно втрачений час і для дорослого, і для дитини. Спілкування не може замінити комп'ютер, мультфільм і т.п. Для дитини є необхідним також тактильний контакт — доторк материнської, батьківської руки, обійми без нав'язування, а у природній ситуації.

2.3. Протилежні за змістом вимоги до дитини, які висувають батьки в умовах однієї і тієї ж ситуації

Дитина з перших років свого життя відчуває необхідність робити вибір між «треба» і «хочу», і в цьому їй допомагають батьки, роблячи в певний спосіб привабливим виконання вимоги «треба» схваленням досягнутого результату, створенням ситуації успіху, позитивною оцінкою можливостей дитини. Таким чином батьки формують у дитини уміння ро-

бити моральний вибір, виявляти свої позитивні вольові якості.

У таких ситуаціях, які є, по суті, майже повсякденними для батьків і дітей, вирішальною умовою залишаються єдині за змістом вимоги дорослих до дитини.

Розбіжність у вимогах до дитини в одній і тій же ситуації провокує виникнення примхливої поведінки, яка виявляється у використанні дитиною свого роду «заборонених прийомів» — вона кидається на підлогу, галасує, б'ється руками і ногами, і батьки виконують непотрібну самій дитині вимогу, аби припинити таку поведінку.

Тому одне з важливих правил для батьків у стосунках з дитиною — бути послідовними у своїх вимогах, а розбіжності у позиціях треба обов'язково з'ясувати не в присутності дитини, аби у подальшому уникнути повторення подібних ситуацій.

Ще одне питання, на яке слід звертати увагу, — це народження другої дитини, внаслідок чого відношення батьків до старшої за віком певним чином змінюється. Зрозуміло, що немовля вимагає великої уваги та піклування з боку батьків, але поруч є і старша — теж дитина, яка чекає на тепло і ласку від дорослих. Тому батьки мають розуміти певний драматизм для старшої дитини при появі братика чи сестрички та запобігти цій ситуації. Старша дитина повинна відчувати любов батьків, увагу до своїх інтересів, можливість звичного спілкування і взаєморозуміння з дорослими. Готових рецептів розв'язання цієї психологічної ситуації нема, а проста істина у свідомості батьків: «У нас подвійна радість — двоє дітей, і вони рівноправні у своїх потребах, які ми маємо задовольнити — потребу в любові і відчутті тепла, захищеності в родині».

Завершуючи наш огляд важливих психологічних проблем сімейного виховання дітей дошкільного віку, хотілося б надати батькам поради: вірте, що завтра дитина виявить нові можливості, здібності відповідно до законів психічного розвитку людини; майте велике і мудре терпіння, аби пережити сьогоднішні труднощі і дочекатись завтрашньої радості. «Ще не вечір», — кажемо ми, сподіваючись на нові можливості в житті і долі.

Батьки мають зрозуміти, що вони причетні до дива — долі своєї дитини, яка має бути щасливою в нашій щасливій країні.

Література

1. Сухомлинський В. О. Моральні цінності сім'ї // Вибрані твори : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 5. — С. 436–440.
2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка // Вибрані твори : в 5 т. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 5. — С. 410–414.
3. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш. А. Амонашвили. — Минск : Университет, 1990. — 500 с.

4. Гарбузов В. И. Нервные дети / В. И. Гарбузов. — М. : Медицина, 1990. — 173 с.
 5. Леві В. Л. Нестандартна дитина / В. Л. Леві. — К. : Рад. шк., 1989. — 226 с.
 6. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка / М. Г. Стельмахович. — К. : Рад. шк., 1997. — 312 с.
 7. Бех І. Д. Виховання особистості : монографія. У 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науко-

- во-практичні засади / І. Д. Бех. — К. : Либідь, 2003. — 344 с.
 8. Бех І. Д. Технологія правило відповідного виховного процесу // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. — К. : Волинь, 2003. — Кн. 1. — С. 6–16.
 9. Бех І. Д. Категорія ставлення в контексті розвитку «Я» особистості // Педагогіка і психологія. — 1997. — № 3. — С. 9–21.

Науковці – вчителям

УДК 378+378.147+004.031.42

М. О. ЦАРЕНКО,
доцент ПНПУ ім. К. Д. Ушинського,

Х. ШУКАЛЬ,
студентка ПНПУ ім. К. Д. Ушинського

СУЧАСНІ ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Сучасний світ швидко змінюється, лідерські позиції сьогодні належать тим людям, організаціям і країнам, які володіють найсучаснішою інформацією, вміють її одержувати та ефективно використовувати. Методи активного та інтерактивного навчання мають між собою багато спільного, але методи інтерактивного навчання можна розглядати як найбільш сучасну форму активних методів навчання.

Ключові слова: активні технології, інтерактивні технології, саморегуляція, синектика, «мозкова атака».

Вихід України на вищий рівень соціально-економічного розвитку значною мірою залежить від того, чи стане модернізація освіти стратегічним напрямом у державній політиці. Потребують уваги всі ланки національної системи освіти, але в контексті сучасних проблем розвитку цивілізації виключного значення для кожної країни набуває освіта дорослих. Це визначається кількома чинниками.

Знижується функціональна значущість і привабливість традиційної організації навчання, передача «готових» знань від учителя до учня перестав бути основним завданням навчального процесу. Формуються сучасні уявлення про фундаментальність освіти, отримавши яку, людина здатна самостійно працювати, вчитися і переучуватися.

Вчені-дослідники, вчителі-новатори вважають, що в центрі уваги сучасної освіти мають бути не стільки навчальні предмети, скільки способи мислення і діяльності учня. Тобто, необхідно навчити дитину критично мислити, вирішувати складні проблеми шляхом аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати і враховувати альтернативні думки, приймати виважені рішення, дискутувати, спілкуватися з іншими людьми.

Тому для науковців і вчителів актуальним залишається питання, як викладати і навчати,

як вчити і вчитися, щоб зробити ефективним процес навчання?

Форми взаємодії вчителя і учнів у навчально-виховному процесі ґрунтуються на трьох групах методів навчання: пасивного, активного та інтерактивного навчання.

Таблиця

Ознаки Методи навчання	Головна дійова фігура уроку	Стиль навчання	Позиція учнів	Форма взаємодії
Пасивні	Вчитель	Авторитарний	Пасивні учасники уроку	Пасивні слухачі
Активні	Вчитель, учні	Демократичний	Активні учасники уроку	Вчитель і учні взаємодіють один з одним
Інтерактивні	учні	Демократичний	Активні учасники уроку	Учні взаємодіють з вчителем і між собою

Клас — це навчальний колектив, — зазначав Л. Занков, — де за умови правильно організованої роботи кожен учень вносить у загальне життя щось своє, оригінальне. Тому формування класу тільки зі слабких учнів по-

збавляє їх того багатства, яке приносить робота пліч-о-пліч з сильними дітьми, сприяє розвитку у них «почуття неповноцінності», «почуття провини». Для сильних учнів відокремлення від слабких також шкідливе: вони не мають можливості оцінювати себе на будь-якому іншому тлі, крім собі подібних.

Одним з принципів гуманної педагогіки є принцип розвитку всіх учнів — і сильних, і слабких, що є можливим за умови співпраці дітей, різних за рівнем розвитку.

Спільна діяльність учнів у процесі пізнання, засвоєння навчального матеріалу означає, що кожний робить свій особистий індивідуальний внесок у цей процес, що йде обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Причому відбувається це в атмосфері доброзичливої і взаємної підтримки, що не тільки дає змогу отримувати нові знання, а й розвивати саме пізнавальну діяльність, переводити її на більш високі форми кооперації та співпраці. «Легше змінити індивідів, зібраних в групі, ніж змінити кожного з них окремо», — писав К. Левін.

На думку О. Уварова, актуальність технологій співпраці визначається двома причинами. По-перше, спільна діяльність є основою розвитку демократичного суспільства, до життя в якому необхідно готувати людину з дитячих років. По-друге, технологізація суспільства, розвиток інформаційних засобів відсунули на другий (а, можливо, і третій) план такі звичні для дитини види діяльності, як ігри з однолітками, участь у гуртках, де вона могла отримати соціальний досвід життя. Саме тому школа стала основним джерелом для набуття дитиною молодшого шкільного віку інтерактивних вмінь.

Т. Вольфовська підкреслює значення інтерактивних умінь як таких, що забезпечують гармонійне і творче входження особистості у суспільне життя. З огляду на роль інтерактивних умінь для розвитку особистості, їх можна об'єднати у дві групи. Перша група характеризує людину з точки зору її відповідальної особистісної автономії і охоплює самоконтроль, самооцінку, самопрезентацію, орієнтацію на власну систему оцінювання різних ситуацій. Друга група інтерактивних умінь визначає соціально-рецептивні та операційно-технологічні компоненти взаємодії особистості: здатність до контакту, налаштованість на згоду і толерантність, здатність конструювати різні моделі поведінки й користуватися ними, вміння бути лідером і підпорядковуватись, вміння підтримувати дружні стосунки (кооперативні вміння) тощо.

У дитини молодшого шкільного віку сформованість інтерактивних умінь визначається рівнем розвитку наступних показників:

- спосіб та засіб саморегуляції;
- прийоми та способи організації власної поведінки;
- контроль власної імпульсивності;
- довільність поведінки;

- навички кооперативних моделей поведінки з однолітками;
- уміння підтримувати постійні, глибокі, позитивні стосунки;
- уміння встановлювати адекватні рольові відносини з вчителями;
- уміння проявляти толерантність, запобігати конфліктам або виходити з них;
- успішність у різних сферах навчальної діяльності тощо.

З огляду на сказане вище стає зрозумілим, що перелічені уміння можна сформувати під впливом адекватних інноваційних методів і прийомів, які б забезпечили активну участь молодших школярів у навчальному процесі. До таких методів належать інтерактивні методи навчання. Нагадаємо, що «інтерактив» — від англ. *inter* — взаємний та *act* — діяти.

Г. Сазоненко визначає інтерактивне (кооперативне) навчання як багатомірне явище, оскільки «воно розв'язує одночасно три завдання: *навчально-пізнавальне* (конкретна дидактична мета), *комунікативно-розвивальне* (пов'язане із загальним емоційно-інтелектуальним фоном процесу пізнання) і *соціально-орієнтаційне* (результати якого проявляються за межами навчального часу і простору)».

Суть інтерактивного навчання

Інтерактивне навчання — це діалогове навчання, яке заперечує домінування як одного виступаючого, так і однієї думки над іншою.

Воно передбачає:

- постійну, активну взаємодію, взаєморозуміння учителя та всіх учнів класу — учасників процесу навчання;
- вирішення загальних, але значущих для кожного учасника завдань, проблем;
- рівноправність учителя й учнів як суб'єктів навчального процесу.

Інтерактивне навчання має на меті:

- створення умов для залучення всіх учнів класу до процесу пізнання;
- формування у молодших школярів як предметних, так і загальнонавчальних умінь та навичок;
- надання кожному учню можливості розуміти і рефлексувати з приводу того, що він знає і думає;
- формування життєвих цінностей;
- створення атмосфери співпраці, взаємодії;
- розвиток комунікативних якостей і здібностей;
- створення комфортних умов навчання, які б викликали у кожного учня відчуття своєї успішності, інтелектуальної спроможності, захищеності, неповторності, значущості.

Інтерактивне навчання передбачає:

- моделювання життєвих ситуацій;
- вирішення творчих завдань;
- використання розминок (енергозаторів);
- використання рольових ігор;
- спільне розв'язання проблем тощо.

Що дає впровадження методів інтерактив-

ного навчання різним суб'єктам навчального процесу?

Для кожного конкретного учня:

- усвідомлення залучення до спільної праці;
- розвиток особистісної рефлексії;
- становлення активної, суб'єктної позиції у навчальній (чи іншій діяльності).

Для навчальної мікрогрупи:

- розвиток навичок спілкування і взаємодії у малій групі;
- формування ціннісно-орієнтаційної єдності групи;
- заохочення до гнучкої зміни соціальних ролей залежно від ситуації;
- прийняття морально-етичних норм і правил спільної діяльності.

Для учнівського класу:

- формування класного колективу як групової спільноти;
- підвищення пізнавальної активності учнів класу;
- розвиток навичок аналізу і самоаналізу в процесі групової рефлексії.

Для зв'язку «клас-учитель»:

- нестандартна побудова навчального процесу;
- багатомірне засвоєння навчального матеріалу;
- формування мотиваційної готовності до міжособистісної взаємодії у навчальних та позанавчальних ситуаціях.

ВЧИТЕЛЮ НА ЗАМІТКУ.

Важливим аспектом інтерактивного навчання є почуття групової належності, що дає слабким, невпевненим у собі учням змогу почуватися безпечно, вселяє впевненість у можливості подолання труднощів. Навчання разом дає дітям відчуття суттєвої емоційної та інтелектуальної підтримки. Це відчуття допомагає піднятися за рамки їхнього нинішнього рівня знань і вмінь.

Професійна позиція вчителя

Використання інтерактивної стратегії змінює роль і функції вчителя — він перестає бути центральною фігурою і лише регулює навчально-виховний процес, займається його загальною організацією, визначає загальний напрям (готує необхідні завдання, формулює питання для обговорення у групах, контролює час і порядок виконання наміченого завдання, надає консультації, допомагає у разі серйозних утруднень).

У ході інтерактивного навчання вчитель не повідомляє дітям готові істини, рішення, висновки, а організовує навчальний процес таким чином, щоб учні в ході самостійного пошуку ідей та їх обговорення навчали один одного; допомагає створити атмосферу підтримки, взаєморозуміння, терпимості, дружелюбності. Не менш важливою є роль позиції вчителя. Учні мають відчувати його доступність, відкритість у спілкуванні, віру у здібності кожного, уміння поставити себе на місце учня і побачити

ситуацію його очима, співпереживання, співчуття.

ВЧИТЕЛЮ НА ЗАМІТКУ.

Зміна професійної позиції вчителя не відбувається миттєво, не залежить від одного бажання. Її становлення залежить від філософського, психологічного, морально-етичного розвитку педагога. Професійна позиція виражає загальний гуманістичний рівень учителя, не виключаючи при цьому професійні уміння.

Використання інтерактивних методів навчання вимагає як від учнів, так і від вчителя певної зміни в житті класу, а також час для підготовки. Разом з тим, потрібно розуміти, що використання інтерактивних методів не є самоціллю. Це лише засіб, який сприяє створенню на уроці атмосфери співпраці, взаєморозуміння.

Як зазначає О. Савченко, «не варто шукати універсальні методи, ефективні для будь-яких ситуацій уроку». Продовжуючи її думку, підкреслимо, що, по-перше, жодний метод не є універсальним, оскільки має свої плюси і мінуси. А, по-друге, ефективність методу визначається не його назвою, а такими факторами, як:

- правильність добору методу (за принципом: у потрібному місці — в потрібний час);
- дотримання методики його проведення.

Для ефективного застосування інтерактивних методів, з метою охоплення всього необхідного обсягу матеріалу і глибокого його засвоєння педагог повинен ретельно планувати свою роботу:

- використовувати методи, відповідні до вікових особливостей учнів та їхньому досвіду роботи з інтерактивними методами;
- давати завдання учням для попередньої підготовки: прочитати, обміркувати, виконати самостійні підготовчі завдання;
- добирати для заняття таку інтерактивну вправу, яка давала б учням «ключ» до засвоєння теми;
- упродовж інтерактивної вправи давати учням час щодо обміркування завдання для сприйняття його серйозно, а не механічного виконання;
- враховувати темп роботи кожного учня і його здібності;
- на одному занятті використовувати один-два (максимум) інтерактивних методи, а не їх калейдоскоп;
- проводити неквапливе обговорення за підсумками виконання інтерактивної вправи, у тому числі актуалізуючи раніше вивчений матеріал;
- акцентувати увагу й на іншому матеріалі теми, якого інтерактивна вправа прямо не стосується;
- проводити експрес-опитування, самостійні роботи з різних тем, які не розглядалися в інтерактивному завданні.

Класифікація інтерактивних методів навчання

В основу класифікації інтерактивних методів навчання науковцями покладені ті чи інші ознаки цих методів.

Так, М. Кларін класифікує інтерактивні методи навчання за принципом активності:

- *фізична* (зміна робочого місця, виконання записів, малювання тощо);
- *соціальна* (визначення запитань, формулювання відповідей тощо);
- *пізнавальна* (доповнення відповідей, виступ, самостійний пошук розв'язання проблеми тощо).

О. Пометун і Л. Пироженко об'єднують форми інтерактивного навчання у чотири групи, залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- *кооперативне навчання* (робота в парах, трійках, «карусель», робота в малих групах, «акваріум» тощо);
- *колективно-групове навчання* (мікрофон, незакінчені речення, «мозковий штурм», «навигаючи — вчуся», «ажурна пилка» та ін.);
- *ситуативне моделювання* (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація та ін.);
- *опрацювання дискусійних питань* (метод ПРЕС, «займи позицію», «дискусія» тощо).

М. Скрипник у свою класифікацію інтерактивних методів навчання поклала такий принцип навчання, як взаємодія — діалог. Дослідниця визначає наступні інтерактивні методи навчання:

- *інформаційні* («Мое ім'я», «Весела Віра», «Перше знайомство», «Хвилина мого життя», «Паперові літаки», «Мені подобається...», «Іменні жетони»);
- *пізнавальні* («Від А до Я»);
- *мотиваційні* («Мої очікування», «Лист до самого себе», «Самооцінка», «Інтерв'ю»);
- *регулятивні* («Виробимо правила»).

Колективна форма навчання — робота в парах та групах

Оскільки дитина на уроці завжди має перебувати в активній позиції з точки зору її пізнавальної діяльності, найбільш ефективними в цьому випадку є колективні форми навчання. Одним з варіантів колективної форми навчання є *робота в парах*. Цей метод може бути підготовчим на початковому етапі формування у дітей навичок групової роботи, а також може використовуватися як самостійна технологія навчання.

Зазвичай склад пари — це діти, які сидять за однією партою — постійні пари. Але можуть бути і динамічні пари. Також можливий розподіл у пари за бажанням учнів (вільний) або ж організований вчителем.

Виконуючи завдання, учасники пари обмінюються думками, радяться, допомагають один одному, оскільки *завдання, яке вони виконують, є для них спільним*. Цінність методу по-

лягає в тому, що робота в парі не дозволяє жодному із учасників ухилитися від виконання завдання (у спільній роботі немає «акторів» і «глядачів»), і тим самим спонукає їх до спільної та активної роботи.

Методика організації роботи в парах

1. Учитель повідомляє учням, що вони будуть працювати у парах.
2. Діти отримують завдання для виконання.
3. Учитель має переконатися, що діти зрозуміли суть завдання.
4. Учитель визначає час, який відводиться на роботу.
5. По закінченні часу пари представляють результати своєї роботи.

Аналіз уроку з використанням групових форм роботи

1. Доцільність використання даного методу роботи.
2. Рівень володіння вчителем способами об'єднання дітей у групи.
3. Чіткість, лаконічність, зрозумілість та доцільність вибору способу (усний, письмовий) інструктажу.
4. Організованість і дисциплінованість учнів під час роботи в групах.
5. Форми співпраці учнів під час роботи в групах.
6. Моральний мікроклімат у групах.
7. Рівень задоволеності учнів роботою в групах.
8. Способи оцінювання роботи учнів у групах.
9. Результативність групової роботи.

Метод «Мозковий штурм»

Метод «Мозковий штурм» (мозкова атака, англ. *brainstorming*) — оперативний метод вирішення проблеми на основі стимулювання творчої активності, при якому учасникам обговорення пропонують висловити якомога більшу кількість варіантів рішень, в тому числі найфантастичніших. Потім із загального числа висловлених ідей відбирають найбільш вдалі, які можуть бути використані на практиці. Винахідником методу вважають Алекса Осборна.

«Мозковий штурм» як метод з'явився нещодавно. Разом з тим, послідовність етапів, що охоплює підготовку, акт інтуїції, «озаріння», висунування нового та акт осмислення, розвитку був описаний в літературі задовго до А. Осборна.

Метою методів психологічної активізації творчого мислення є усунування інерції мислення, яка перешкоджає всебічному і глибокому розгляду проблеми. «Мозковий штурм», на думку А. Страунінга — це метод, який допомагає зняти психологічну інерцію і отримати максимальну кількість нових ідей за мінімальний відрізок часу.

Психологічним підґрунтям «мозкового штурму» є теорія З. Фрейда, відповідно до якої мис-

лення людини у звичайних умовах визначається переважно свідомістю, де володарює контроль і порядок. Порушення цього порядку і буде тією необхідною умовою, яка сприятиме подоланню психологічної інерції.

«Мозковий штурм» є ефективним у різних сферах життя людини: науці, техніці, адміністративній, торговій і рекламній діяльності. Ось чому з 30-х років минулого століття метод набув широкого застосування у роботі менеджерів, дизайнерів, рекламодавців, педагогів усіх розвинених країн світу.

Фахівці радять використовувати його не тільки на виробництві, а й у сім'ї. Наприклад, розв'язуючи проблему, як провести відпустку.

Один із варіантів «мозкового штурму» добре відомий нам з телепередачі «Що? Де? Коли?».

Останнім часом широкого розвитку набув «електронний мозковий штурм» (online brainstorming), який ґрунтується на інтернеттехнологіях. Він дає змогу майже повністю усунути «побоювання оцінки», оскільки забезпечує анонімність учасників, а також вирішує ряд проблем традиційного «мозкового штурму». Однією з таких проблем є «блокування продуктивності», коли люди, очікуючи своєї черги (учасники групи представляють свої ідеї по чергово) можуть передумати або побоюватися публічно висловити свою ідею, або просто її забути.

Дуже близьким до брейнстормінгу є інший метод активізації колективної думки — синектика. Її особливість полягає у тому, що для обговорення проблеми збираються фахівці з різних галузей і з різним життєвим досвідом. Зіткнення несподіваних думок, неймовірних аналогій сприяє народженню нових ідей, які спочатку здаються «неймовірними», а потім знаходять своє втілення.

Як і будь-який інший метод, «мозковий штурм» потребує для свого проведення високої кваліфікації ведучого. Разом з тим, на думку психологів, «мозковий штурм» не є універсальним методом, а має чітко обмежену галузь свого застосування, в якій його грамотне використання дійсно дає можливість отримати більш високий, порівняно з індивідуальним, результат.

Розкажіть цю історію дітям

Метод «мозкового штурму» ще називають «мозковою атакою», маючи на увазі атаку на задачі. Але існує красива і повчальна легенда про торпедну атаку, пов'язана з автором методу колективного мислення. Під час Другої світової війни морський офіцер США Алекс Осборн був капітаном торговельного судна, яке здійснювало рейси між Америкою і Європою, переправляючи з Америки військову техніку і продукти харчування.

Одного разу в Атлантичному океані судно залишилося без охорони, коли була отримана радіограма про можливу атаку німецького підводного човна.

Проти озброєного човна судно виглядало беззахисною мішенню для стрільби. За традицією часів Великих географічних відкриттів Осборн зібрав усю команду на палубі і повідомив про те, що скоро вони можуть стати їжею для акул. Що робити? Один із членів екіпажу запропонував «геніальну» ідею: коли екіпаж побачить пінний слід торпеди, яка буде мчати до борту судна, потрібно всім морякам вишикуватися вздовж борту і дружно дмухнути на торпеду, і вона, як повітряна кулька, відверне від корабля.

На щастя, рейс закінчився благополучно, але «божевільна» ідея матроса виявилася плідною. Осборн поставив вздовж бортів свого судна потужні водяні насоси, і одного разу дійсно сильним струменем води відхилив торпеду від курсу і вона не влучила у корабель, чим врятував судно й життя команді і собі. Осборн задумався: «божевільна» ідея врятувала життя, щось в цьому є! Можливо, в будь-якій ідеї є раціональне зерно?

Говорять, так народилася ідея створення методу «мозкового штурму».

Переваги методу «Мозковий штурм»:

- метод досить простий, доступний як дорослим, так і дітям, ефективний, навіть якщо учасники не дуже компетентні;
 - не вимагає попередньої підготовки учасників, крім ведучого, який має знати теорію методу та методіку його проведення;
 - це колективний метод розв'язання завдань, тому спрацьовує системний ефект — збільшується сила рішень від об'єднання зусиль багатьох людей (ефект «колективного» розуму) і можливості розвивати ідеї один одного;
 - «мозковий штурм» можна використовувати щоденно для розвитку фантазії, уяви і для розкріпачення свідомості дітей;
 - за допомогою цього методу можна показати, що одне й те саме завдання має багато різних розв'язків і кожен з них правильний, але тільки для своїх конкретних умов;
 - можна навчити дітей не боятися висловлювати свої думки, зняти страх перед критикою і страх помилитися;
 - можна навчити слухати товаришів, поважати свою і чужу думку, здружити клас;
 - можна підняти статус боязкої дитини, зробити її сміливішою і розкріпаченою, якщо звертати увагу на її рішення, навіть слабкі;
 - можна навчити дітей позитивної критики;
 - метод майже не вимагає від учителя попередньої підготовки до заняття.
- Недоліки методу «Мозковий штурм»:**
- не придатний для вирішення дискусійних питань;
 - не має критеріїв оцінки сильних рішень;
 - відсутній чіткий алгоритм цілеспрямованого руху у бік сильних рішень;
 - складно визначити авторство хороших ідей.

«Мозковий штурм» може бути запланований вчителем або виникати спонтанно — під час вирішення якоїсь проблеми на уроці чи в позаурочний час.

Умови, що забезпечують ефективність методу «Мозковий штурм»:

- якщо тема обговорюється в цілому;
- для учнів дана тема не нова, вони мають початкові уявлення про неї, отримані на уроках або завдяки життєвому досвіду;
- теми, що обговорюються, не повинні бути закритими чи дуже вузькими;
- тема має бути актуальною, цікавою і значущою для учнів.

Етапи проведення «мозкового штурму»:

1. Постановка проблеми.
2. Генерація ідей.
3. Групування, відбір і оцінювання ідей.

Правила проведення «мозкового штурму»:

- до вирішення проблеми підходимо з різних боків;
- пропонуємо якомога більше ідей;
- не повторюємось, називаючи ідеї;
- висловлені думки приймаємо без оцінювання та критики.

ВЧИТЕЛЮ НА ЗАМІТКУ.

У ході висловлювання рішень з проблеми може виникнути така ситуація, коли діти дружно повторюють раніше висунуту ідею, не пропонуючи при цьому свою. Не варто загострювати ситуацію. Просто запитайте: «А що ти запропонуєш своє?». Повторіть запитання дитині особисто. Якщо і цього разу у дітей не виникне ніяких ідей, поставте нові запитання, зверніться до найбільш кмітливої або жвавої дитини, розворушіть їх. Якщо й так не вдається встановити процес генерування, можливо, запропонована тема заважка або нецікава для дітей чи вони з якихось причин бояться брати участь в обговоренні.

Аналіз уроку з використанням методу «Мозковий штурм»

1. Підготовка дітей до проведення «мозкового штурму» (актуалізація опорних знань, інструктаж, інтелектуальна розминка).
2. Створення проблемної ситуації (постановка проблеми, мотивація, налагодження позитивного психологічного клімату).
3. Рівень володіння вчителем методикою проведення «мозкового штурму» (способи стимуляції, заохочення, активізації діяльності учнів; уміння утримувати у зоні уваги всіх учнів класу; рівень володіння способами розгортання пошукової діяльності учнів (висування гіпотез, їх доведення, доповнення, поглиблення відповідей, коригування діяльності учнів, формулювання висновків); спостереження за дотриманням норм та правил штурму; здійснювання індивідуального підходу до учнів).
4. Характеристика діяльності учнів (активність, розкутість, реактивність, уміння аналізу-

вати, асоціювати, моделювати, доводити, робити висновки; чіткість та точність формулювань, оригінальність ідей, критичність).

5. Результативність застосування методу (швидкість та знаходження найкращого способу розв'язання навчальної проблеми).

ВЧИТЕЛЮ НА ЗАМІТКУ.

Мета спільної діяльності — почути різні думки з даної проблеми і знайти краще рішення.

Вправи-енергізатори

У ході будь-якої спільної діяльності діти періодично відчують зниження активності. Заходом подолання спаду енергії є *вправи-енергізатори*.

Енергізатор — короткотривала вправа, спрямована на відновлення енергії дітей, відновлення інтересу до заняття і уваги учасників. Разом з тим, *вправи-енергізатори* дають нам змогу:

- перемоти природну сором'язливість;
- перебороти особистісні страхи і комплекси;
- навчитися цивілізовано спілкуватися з оточуючими;
- розкрити свій творчий потенціал.

Види енергізаторів:

1. Для знайомства учасників.
2. Для згуртованості групи.
3. Для розминки, розслаблення, поживлення активності учасників.
4. Для об'єднання дітей у групи кооперативного навчання (КН).
5. Для розвитку у дітей комунікативних навичок.

ВЧИТЕЛЮ НА ЗАМІТКУ.

Виконання *вправи-енергізатора* обов'язково слід завершити короткою бесідою з дітьми про емоції, почуття, враження, які вони отримали від *вправи*; про мету виконання даної *вправи*.

Правила поведінки в ході інтерактивного навчання:

- у спільній роботі немає «акторів» і «глядачів», всі — учасники;
- кожний член групи заслуговує, щоб його думка була почута;
- говорити чітко, зрозуміло;
- висловлюватися безпосередньо з теми, уникаючи зайвої інформації;
- уточнювати незрозумілу інформацію за допомогою запитань на кшталт «Чи правильно я зрозумів?» і тільки після цього робити висновки;
- кожний учасник має право на допомогу і зобов'язаний надати її іншим;
- обговорюються не особистості, а ідеї.

Література

1. Кушнір В. А. Системний аналіз педагогічного процесу: методологічний аспект / В. А. Кушнір. — Кіровоград, 2001. — С. 3.
2. Пастернак Н. В. Формування системи методологічних знань школярів при навчанні фізики: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. В. Пастернак. — К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1995. — С. 12—13.

3. Семикін М. П. Методологічні питання в курсі фізики середньої школи / М. П. Семикін, В. А. Любичанковський. — К., 1982. — С. 3–79.
4. Шевцов Ю. Скарбниця / Ю. Шевцов. — Донецьк, 2005. — С. 25–28.
5. Авер'янова Н. Інформаційний простір в системі освіти // Рідна школа. — 2001. — № 2. — С. 33.
6. Іщенко О. А. Передумови й проблеми застосування нових інформаційних технологій при викладанні суспільно-гуманітарних дисциплін // Коледжанин. — 2002. — № 3. — С. 33–34.
7. Мадзігон В. Підручник нового покоління: яким йому бути // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. — К. : Пед. думка, 2003. — Вип. 3.
8. Методика навчання іноземної мови в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. — К. : Генеза, 2006. — 200 с.
9. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пехоти. — К. : А.С.К., 2002. — С. 164–165.
10. Пометун О. Після цього уроку ваші учні зможуть... // Іноземна мова в школах України. — 2004. — № 6. — С. 15–19.
11. Биков В. Наукове забезпечення дистанційної професійної освіти: проблеми та напрями досліджень // Професійна освіта: педагогіка і психологія. — 2000. — № 2. — С. 93–144.
12. Койчева Т. І. Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти : дис. ... канд. пед. наук / Т. І. Койчева. — О. : Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2004. — 276 с.
13. Муліна Н. І. Дистанційне навчання англійської мови студентів технічних спеціальностей: побудова курсу, методика організації процесу навчання // Тези доповідей міжнар. наук. конф. «Іноземна філологія на межі тисячоліть». — Х. : Константа, 2000. — С. 208–209.

14. Развитие дистанционного образования в мире [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://kamri.kcp.ru/do/table3/menu_r1.htm (24 грудня 2007 р).

15. Мазур М. Розвиток дистанційного навчання в Україні як складової інформатизації сучасного суспільства // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах : наук.-метод. журн. — К., 2007. — № 1. — С. 71–75.

16. Сороко Н. В. Стан і перспективи використання комп'ютерних технологій на уроках української мови // Комп'ютер у школі та сім'ї : наук.-метод. журн. — К., 1998–2006. — № 8. — С. 34–35.

Аннотация

Современные интерактивные методы обучения. Современный мир быстро меняется, лидерские позиции сегодня принадлежат тем людям, организациям и странам, которые обладают современной информацией, умеют ее получать и эффективно использовать. Методы активного и интерактивного обучения имеют между собой много общего, но методы интерактивного обучения можно рассматривать как наиболее современную форму активных методов обучения.

Ключевые слова: активные технологии, интерактивные технологии, саморегуляция, синектика, «мозговая атака».

Summary

Modern interactive teaching methods. The modern world is changing rapidly, leadership positions today are those people, organizations and countries that have the most recent information, it can receive and use effectively. Methods of active and interactive learning have much in common, but interactive learning methods can be considered as the most modern form of active learning.

Keywords: active technologies, interactive technology, self-regulation, synektyka, brainstorming.

Позакласне та позашкільне виховання

УДК 371.035:78

Т. П. ЗАДОРОВНИК,

вчитель вищої категорії, вчитель-методист, вчитель математики,
заступник директора з виховної роботи ОССМШІ ім. професора П. С. Столярського,

Л. І. КОВАЛЬОВА,

вчитель вищої категорії, вчитель-методист, вчитель української мови та літератури,
заступник директора з навчально-виховної роботи ОССМШІ ім. професора П. С. Столярського

«Є У ШЕВЧЕНКА НАРОДЖЕННЯ ДАТА, ДАТИ СМЕРТІ У ШЕВЧЕНКА НЕМА» (Музично-літературне свято до 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка)

На сцені портрет Т. Г. Шевченка, рушники, виставка творів Кобзаря.

Звучить пісня на слова Т. Г. Шевченка «Думи мої, думи мої...» (Капела бандуристів)

І ведучий. В історії залишаються імена, які вшановує все людство. До них належить ім'я великого українського поета Т. Г. Шевченка.

ІІ ведучий.

«Є у Шевченка народження дата,
Дати смерті у Шевченка нема»

І ведучий.

В похилій хаті, край села,
Над ставом чистим і прозорим

Життя Тарасику дала
Кріпачка-мати.

Виходить мати з малим Тарасиком.

Мати.

Як гірко, як нестерпно жаль,
Що долі нам нема з тобою!
Ми вбогі, змучені раби,
Не знаєм радісної днини.
Нам вік доводиться терпіть,
Не розгинать своєї спини.
Промовиш слово — і нагай
Над головою люто свисне.
І так усюди — з краю в край
Панує рабство ненависне.

II ведучий.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,

Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть...
Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.

Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

*(Звучить пісня «Сміються, плачуть солов'ї»
у виконанні Н. Дорошенка)*

Тарасик.

Не називаю її раєм
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ставом край села.
Мене там мати повила
І, повиваючи, співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину... В тім гаю,
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло... Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитись не дають.

*Виходить Доля зі свічкою, мати відходить
у глибину сцени, Тарас стоїть.*

Доля.

Я — тиха доля, доленька Тараса...
В вінку терновім, боса на снігу...
Втираю сльози, зронені завчасно
Співала «люлі» ще у сповитку.
Я проводжала маму Катрю в вічність,
Разом з Тарасом свічку їй несла,
Тихенько в бур'яні писала вірші
І малювала мрії крадькома.

*Доля з малим Тарасиком відходять
у глибину сцени.*

*(Звучить «Пісня про матір»
у виконанні Анни Бондар)*

II ведучий.

Тяжко-важко в світі жити
Сироті без роду.
Нема куди прихилитися, —
Хоч з гори та в воду!
Утопився б молоденький,
Щоб не нудить світом.
Утопився б, тяжко жити
І нема, де дітись.

(Виходить 13-річний Тарас)

Тарас.

Мені тринадцятий минало.
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було?
Мені так любо, любо стало,
Неначе в бога...
Уже покликали до раю,
А я собі у бур'яні
Молюся Богу... І не знаю,
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було?
Господне небо, і село,
Ягня, здається, веселилось!
І сонце гріло, не пекло!
Та недовго сонце гріло,
Недовго молилось...
Запекло, почервоніло
І рай запалило.
Мов прокинувся, дивлюся:
Село почорніло.
Боже небо голубее
І те помарніло
Поглянув я на ягнята —
Не мої ягнята!
Обернувся я на хати —
Нема в мене хати!
Не дав мені бог нічого!..
І хлинули сльози,
Тяжкі сльози!.. А дівчина
При самій дорозі
Недалеко коло мене
Плоскінь вибирала,
Та й почула, що я плачу.
Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози
І поцілувала...
Неначе сонце засіяло
Неначе все на світі стало
Мое... лани, гаї, сади!..
І ми, жартуючи погнали
Чужі ягнята до води.

I ведучий.

Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило.

*(Пісні «Полюбила чорнобрива» та
«Ой під вишнею, під черешнею!»
у виконанні капели бандуристів)*

II ведучий.

Єсть на світі доля,
А хто її знає?
Єсть на світі воля,
А хто її має.

I ведучий.

А поки що — мрії...
І нестримне бажання волі.
Ще буде воля, воля буде!
Дихнеш, дихнеш на повні груди!

(Пісня на слова Т. Г. Шевченка «Од села до села...» у виконанні капели бандуристів)

Тарас.

Візьміть срібло-злато
Та будьте багаті,
А я візьму сльози —
Лихо вимивати,
Затоплю недолю
Дрібними сльозами,
Затопчу неволю
Босими ногами!
Тоді я веселий
Тоді я багатий,
Як буде серденько
По волі гуляти.

(Пісня «Зацвіла в долині...» у виконанні капели бандуристів)

II ведучий. Доленосне знайомство Шевченка з Іваном Сошенком, Григоровичем, Венеціановим, Карлом Брюлловим подарувало йому волю.

I ведучий. А потім Муза завела його до храму, до майстерні Великого Брюллова! І перед талановитим художником відкрилися такі дивні дива, від яких, як він казав, «не міг відвести своїх «духовних очей».

Виходить Муза.

Муза.

А я, пречистая, святая,
Я, сестро Феба молодая!
Його я в пелену взяла
І геть у поле однесла.
І на могилі серед поля,
Як тую волю на роздоллі,
Туманом сивим сповила.
Я колихала, я співала,
І чари діяли... І я...
Йому я всюди помагала,
Його я всюди доглядала.

(Пісня «Повій, вітре, на Україну» у виконанні Гліба Фаренюка)

II ведучий. «Тарасова муза... — це справжня поезія, її світильник горить нетлінним вогнем — вогнем Прометея...».

Тарас.

Я возвеличу
Малих отих рабів німих!

Я на сторожі коло їх
Поставлю Слово!»

Ну, що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого.
А серце б'ється, ожива,
Як їх почує!..

(Пісня «Присяга рідній мові» у виконанні Іванни Касаткіної)

I ведучий. Муза зробила Тараса Григоровича великим поетом, однак за це йому довелося заплатити десятьма роками заслання.

Тарас.

О чарівниченько моя!
Мені ти всюди помагала,
Мене ти всюди доглядала.
В степу, безлюдному степу,
В далекій неволі,
Ти сіяла, пишалася,
Як квіточка в полі!
Із казарми нечистої
Чистою, святою
Пташечкою вилетіла
І понаді мною
Полинула, заспівала
Ти, золотокрила...
Мов живущою водою
Душу окропила.

(Пісня «Утоптала стежечку...», пісня на слова Шевченка «Чи ми ще зійдемося знову?» у виконанні хору та капели бандуристів)

Тарас.

Думи мої, думи мої,
Ви мої єдині,
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині.
Прилітайте, сизокрили
Мої голуб'ята,
Із-за Дніпра широкого
У степ погуляти...

Виходять три Думи.

I Дума. Ось ми твої думи, на твоїй рідній землі, у твоїй Україні.

II Дума. Ти пам'ятаєш його «Заповіт»?

I Дума.

Звичайно, пам'ятаю:
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом...

III Дума. І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє:

Учітесь, читайте,
І чужому навчайтесь,
Й свого не цурайтесь...

II Дума.

Мій боже милий! Як хотілось,
Щоб хто-небудь йому сказав

Хоч слово мудре; щоб він знав,
Для кого він писав? Для чого?
За що він, Україну любив?
Чи варта вона огня святого?..

Доля. Він був сином мужика — і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком — і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком — і вказав нові, світлі та вільні шляхи професорам і книжним ученим (І. Франко).

(Звучить пісня «Рече та стогне Дніпр широкий» у виконанні хору, ансамблю бандуристів та скрипалів школи)

II ведучий.

Є у Шевченка народження дата,
Дати смерті у Шевченка нема.

УДК 371.239

Л. М. НАДДЕННАЯ,
зав. бібліотекою СШ № 62 г. Одесси

«ВЕСЬ В БАБОЧКАХ МИР!» (литературний празник, посвящений творчеству одесской писательницы С. А. Зубко)

«Весь в бабочках мир» — так называется одна из книг детской писательницы Светланы Зубко. Огромное количество бабочек весёлых и грустных, цветных и черно-белых порхают на страницах книги, обложке и вкладышах, возвращая каждого в добрый и светлый мир детства.

Светлана Александровна Зубко родилась 9 сентября 1949 года в России, в Ставропольском крае. В 1953 году семья переехала в Одессу.

Светлана Александровна — по специальности ветеринарный врач, очень близкий по духу детям «доктор Айболит». Одновременно «с детства, всю жизнь» писала стихи.

В 1993 году вышла первая книжка стихов Светланы Зубко «Это что ещё за чудо?». В предисловии этой книги Богдан Иванович Сушинский написал: «С выходом в свет этой небольшой книжки на литературном «чебурашкином» небосводе появляется новое имя — Светлана Зубко.

Чудо, чудо, чудеса! Книжки для детей на украинском и русском языках посыпались, как из лукошка, — лиричные, забавные для детей младшего и среднего возраста. Названия говорят сами за себя: «Все ребятам — бармалятам», «Весь в бабочках мир», «Двести тысяч «Почему?»...

Светлана Зубко пишет книги и для взрослых.

Но детские её творения обычно интереснее, ярче, всегда красочно иллюстрированы. Оформляют книжки одесские художники Н. Никонова, С. Пасечная, Н. Княжевская, Ж. Баркар, а также часто иллюстраторами становятся сами дети.

В своих книгах Светлана Александровна увлекательно рассказывает детям о том, как нужно учиться, относиться к старшим, о любви к животным, птицам, природе.

Присущее автору детское видение мира, тонкое чувство юмора, легкость поэтической формы делают её стихи и басни понятными и легко запоминающимися. Послушайте стихи Светланы Александровны о школе.

«Уж куда как весело!»

На уроке мы учили
Мужской, средний, женский род...
Вовка краем уха слушал,
Понимал наоборот.

Дома он в футбол играл,
А урок не повторял...
Тут вдруг вызвали... Старался,
Но запутался, заврался.

И сказал наш полиглот:
— Есть мужской, есть женский род.

Средний род — посередине
Расположен между ними.

У него малы размеры...
Тут привел он всем примеры:
— Лис, лиса, лисенок,
Козел, коза, козленок...

Наш учитель был без сил...
Все же Вовку ободрил:
— Ну-ка, ну-ка, продолжай,
Нам еще посочиняй!

— Орел, орлица, орленок!
Стрекозел, стрекоза, стрекозленок!
Лось, лосиха, лосенок,
Стол, столиха, столенок...

Тут уж наш учитель
Смеха не сдержал.
Класс наш, словно в цирке зритель,
Просто грохотал.

И с тех пор запомнил Вовка,
Что не знать про род неловко.
И про «он, она, оно»
Вовка выучил давно.

«Сорочья школа»

В парке столько сорок развелось!
Школу им открывать тут пришлось.
Чтобы польза была, чтоб был прок
От сорок, от сорок, от сорок.

Нарядили скорее мальчишки
Блузы белые, туфли, штанишки.
Ну а девочки формы надели
Кружева белой пеной кипели.

В школу птицы летели учиться,
В жизни грамота всем пригодится!
Будет польза теперь, будет прок
От ученых и умных сорок.

Быстро время пройдет, минут сроки,
Все науки освоят сороки.
Знания школьные, школьный наряд
На всю жизнь сэберегут, сэхранят.

Станет вечным сорочий каприз:
Навсегда белый верх, черный низ.
Раз сорока вот так нарядилась,
Это значит, что в школе училась.

«Снова физика»

Снова физика у нас.
Наш учитель входит в класс.
— Ну, кого пятерка ждет?
Выходите-ка вперед!
Кто задание расскажет?
Кто нам знания покажет?

Как всегда, на этот зов
Руку тянет Иванов,
Но учитель был суров:
— Нет к доске пойдет Петров,
Хоть руки не поднимает —
Видно, скромность тут мешает.

Всякий двоечник бы вмиг
Уж, конечно, тут же сник,
Но Петров наш не протак.
Речь свою он начал так:
— Тему знаю слово в слово,
Но мне жалко Иванова:
Иванов урок учил,
Он гулять не выходил,
Он за книгами сидел,
Побледнел и похудел.
Повторял он днем и ночью,
И теперь ответить хочет.

Почему же, не пойму —
Должен я мешать ему?
Другу я помочь готов:
Пусть ответит Иванов.
Мне же отвечать не к спеху.
(Вот уж в классе было смеху!)

Наш учитель взял журнал
И с улыбкою сказал:
— Хорошо, пусть Иванов,
Но и друг его Петров
Добрым словом и заботой...
Пару баллов заработал.

А сейчас прочитаем вам несколько стихотворений о природе, животных, птицах.

«Туман»

Белым-белым город стал.
На дома туман упал.
Я скорее побегу,
Буду всем кричать «ау!».

Выйдет дворник наш с метлой
Разгонять туман густой,
Я не знаю, почему,
Но ему он ни к чему.

В гости я туман звала.
Я любезной с ним была.
Мог он сделать столько дел,
Если б только захотел!

Посидел он, погостил,
Мне тетрадки намочил,
Разве в мокрую тетрадь
Я могу урок писать?

Брат пришел, окно открыл,
И туман густой уплыл.
Брат сказал: «Вот-вот звонок,
Начинается урок!»

Но не сложены тетради,
Авторучка без чернил.

Эх, скажу спасенья ради
«У меня туман гостил!».

«Кокер-спаниель»

Как-то в воскресенье,
Под большую ель,
Забегал мохнатый,
Рыжий спаниель.
Но иголки елки
Укололи нос.
— Что за обращенье?! —
Громко взвизнул пес.
Пулей прочь помчался,
От испуга взмок,
Словно зверь колючий,
Пса догнать бы смог.

«Рыжик»

Мой маленький Рыжик удал и смышлен.
Обои везде оторвать хочет он.
Он хочет сказать, что пора их менять,
Но ум у котов не хотят признавать.

Мой маленький Рыжик за мухой гонялся,
Но в банку с белилами Рыжик попался.
Хотел доказать — нужно их убирать,
Но ум у котов не хотят признавать.

Мой маленький Рыжик сметану слизал.
И снова нам всем умный кот показал:
Объешься сметаной — и будешь потом
Лежать отдуваясь, с большим животом.

Мой маленький Рыжик удал и смышлен!
И я знаю это. И он!

«Хитра лисичка»

Сім курчат лисичка вкрала
Ї швиденько дала драла.
А хазяйка ту лисицю
Ухопила за спідницю.
Каже лиска з переляком:
Моя щира вам подяка!
Сором красти! —
Й повернула двох курчат.
Їнших вовк покрав, мій брат,
Вже години дві тому.
Непереливки йому!
З гнівом тут хазяйка каже.
А лисичка вже паштет
Їз курчат на булку маже.

Светлана Александровна написала несколько стихотворений об Одессе. Послушайте их.

Мой город

Как важен, велик
И торжественен он
Масса творений и сотни имен
Мой город — герой!

Он прекрасен и вечен,
Держат его создателей плечи.

Строилась Одесса,
Ширилась, росла
Славные герои...
Славные дела...
Кто для процветания
Города старался,
Тот навеки в памяти
Жителей остался
Памятники, скверы,
Парки... их не счесть.
Отражают благодарность,
Воздают героям честь.

Погода и природа

Опять одесская природа
До смеха беспокоит нас:
Оденешь шубу — непогода,
И тащишь зонтик про запас.

У нас зима! Но травка зеленеет,
А в небе солнышко горит.
Вдруг ветер снежной вьюгой повеет —
И всех, конечно, насмешит.

Всегда туристы удивляются:
Ведь жизнь не сахар, но притом
В Одессе шутки не кончаются!
Что ж удивительного в том?

Для смеха есть тут все, что нужно:
Прогноз погоды рассмешит.
Все одесситы верят дружно,
Что только пессимист грешит.

И если вдруг мороз настанет
В июле посреди жары,
Никто шутить не перестанет:
Ведь здесь не признают хандры!

Домой!

Повёрнуты носами
К Одессе корабли.
Они почти у берега,
Доплыли до земли!

И ждут, когда же берег
«Добро» им даст на вход.
И каждое суденышко
Нетерпеливо ждет.

Но столько суден сразу
Не может порт принять.
И потому приходится
Немного подождать.

Сам капитан на вахте.
Он вахту не сдает.
Он ждет, что разрешение
На вход вот-вот придет!

В морях и океанах
Им не всегда везло.
И потому желанное
Для каждого «добро!»

И радио звучало:
— Места есть у причала!
Суденьшки, суда,
Скорее все сюда!
И снова, как награда;
Вам всем Одесса рада!

«Одесса» (4 мальчика)

Здесь мальчишка каждый горд.
Любит море, любит спорт.
Здесь Мюнхгаузен второй
Каждый враль и всяк герой.

Мы стояли на вокзале.
Чудеса изображали.

Ленька Пончик вдруг сказал:
Шоколадный морвокзал.
Укусить бы — очень сладко,
Как большая шоколадка.

Я не знаю почему,
Подключились мы к нему:
А зефирный пароход
Скоро в море поплывет.

Все игрушечное тут,
Куклы пряники жуют,
И бегут во все концы
Вдаль машинки-леденцы.

Мармеладки-катера...
Им в коробку бы пора.
Моряки там молодцы,
Все кричат: «Отдать концы!»

Дружно рвутся в океан.
Очень весел наш обман,
Как смешат нас сочинилки —
Наши шутки и дразнилки.

Всех вокруг мы развлекали.
Небылицы сочиняли,
Потому что смех в Одессе
Даже взрослым интересен.

Светлана Александровна пишет на русском и украинском языках. Послушайте стихи на украинском языке.

Іменинник

У неділю на світанку
Одуд заспівав співанку.
А зозуля з гілки, з гаю
Друзів на бенкет скликає.

Прокидайтеся, звірята!
Треба борсука вітати.

Бо веселі іменини
Святкувати будем нині.

А зайчиха та, без слів,
Напекла всім пиріжків,
І велику діжку з медом
Прикотив для всіх ведмедик.

Йде весна

Подивіться! На горах
Білий сніг — неначе дах.
Білі хмарки вкрили небо,
Мабуть, квапитись їм треба.

Та вже холоду немає —
Дуже сонце пригріває.
Зникне шапка снігова —
В горах виросте трава.

Берізки кучеряві

Ось берізки кучеряві
Грають з вітром для забави.
І тріпочуть тихо листям,
Хочуть казку розповісти.

Про нечувану країну,
Де у морі є перлини.
І збирається малеча
Казки слухать кожен вечір.

Дві сороки

Торохтіли дві сороки
Без упину, всі уроки.
Їм учителька сказала:
На уроці часу мало.

Важко щось з-за вас почути,
Далі так не може бути.
Якщо є вам що сказати —
Заробляйте, прошу, п'ять.

Светлана Зубко пише басни для дітей і дорослих. Вони цікаві і навчальні. Героями басен стають звірі і птахи, що приваблює дітей. А взагалі — це уроки моралі! Светлана Александровна учить дітей серйозно розмовляти і грати.

Басня «Царевна-лягушка»

Царевна-лягушка на кочці сиділа,
Вечірню пісню перед ужином пела.

Летите ко мне, драгоценные мошки,
Дарить всем я буду зеленые брошки,
Здесь я на кочке сижу ежедневно,
Подарки дарю, потому что царевна.

Поверили мошки посулам лягушки —
И все оказались в лягушкином брюшке.

Басня «Каштанчик и Ёж»

На клумбу Каштанчик зеленый упал.
Там мимо как раз серый ежик шагал.
— Что это за чудо?! — сказал он.

— Ты чей?

Я в жизни не видел зеленых ежей!

Каштанчик хотел подружиться с Ежом
И весело жить с ним на клумбе вдвоем.
Но сразу решил он всю правду сказать:
— Колючки свои скоро буду снимать...

— Вот время настало! — вздохнул
старый Ёж.

— Совсем не похожа на нас молодежь.
Во что кто горазд: нарядиться, завиться...
Но чтобы вот совсем уж так вот...
Оголиться?!

Как часто других не хотим мы понять,
Им силится мненья свои навязать...
Пора поговорки понять глубину:
Нельзя всех подстричь под гребенку одну!

Басня «Сороки-книголюбы»

Тараторила сорока:
— Чтобы было больше проку,
Чтобы все на свете знать,
Нужно книги собирать!

Расскажу я всем везде,
Сколько книг у нас в гнезде.
Мы сороки-однолюбы,
Мы такие книголюбы!

Звери ценят ум и труд,
Книги нам в гнездо несут.
Принесла кума Лиса
Чудо-книгу про леса.

А вчера Крот-неудачник
Подарил мне свой задачник.
Даже старенький Глухарь
Подарил нам свой букварь!

Слава наша до небес
Прогремела на весь лес!

Но сказал всем Дикобраз:
— Что она дурачит нас?!
Букварей уж двадцать пять.
Научилась бы читать!

Басня «Прожорливая щука»

В заводи рыбки вдруг стали метаться:
Щука! Ой, Щука! Скорей прячьтесь, братцы!
Щука по заводи двигалась смело,
Хвастливую песенку весело пела:

— Мне все доступно. Я всех могу съесть:
Бычка и плотву — знают рыбы все здесь.
Но надоело мне мелочь глотать,
Кита и Моржа захотелось поймать.

Вот только найду их — и сделано дело.
Скажу: — «О, йес! Съела!»
Тут маленький Ерш из-под камешка вылез.
Она его хват! И... тотчас подавилась.

— Вы, шуки, замашки свои все же бросьте, —
Плавники Ерш расправил, как острые кости.
Щука его проглотить захотела,
Но дернулась и... околела!

Сюжет подытожил премудрый Карась:
— Вот и закончилась хищницы власть.
Мечтала, что следующий — северный Морж,
Но точку поставил маленький Ерш.

Ой у морі рибонька з золотим пером.
Ой у морі човник з золотим веслом.
Бо і море в казочці золоте.
Вам співаю пісеньку я про те.

Правда, хорошо поется? Эти стихотворения
у Светланы Зубко такие добрые и певучие.
Одесские композиторы к некоторым из них
написали музыку, то есть превратили стихи
в песни. А мы подобрали к стихотворениям
музыку и попробуем исполнить.

Частушки «Лягушки-хохотушки»

(мелодия народных частушек)

Три Лягушки-хохотушки
Надрывали свои брюшки.
Обсуждали всех вокруг,
Будь то родственник иль друг:
— Ха-ха-ха да хи-хи-хи,
Сколько в мире чепухи!

Посмотри — вон Стрекоза
Лечит Бабочке глаза
Офтальмологом стать хочет!
Только зря она хлопочет —
Стать непросто докторами,
Знаем мы лягушки сами.

Эти серые мальки —
Простаки и чудаки.
Соревнуются, спешат,
Знать пловцами стать хотят.
Нам, Лягушкам, было б лень
Бултыхаться целый день.

Ха-ха-ха да хи-хи-хи,
На лужайке две Блохи
День весь учат пируэт.
Поступать хотят в балет.
Но понять они должны:
Танцы для блохи сложны.

Вон сидит Сороконожка,
Барабанит каждой ножкой.
Хочет быть она артисткой,
Знаменитой пианисткой.
Но когда рояль прикатят,
Даже клавиш ей не хватит.

Вот закончились занятия.
Те Мальки — родные братья —
В умных Рыбок превратились.
Значит, с пользой учились.
Всем позволили те знанья
Обрести своё призванье!

Этот врач, а тот — артист.
Тот — пловец. Тот — фигурист!
А Лягушки-хохотушки?
Плачут кумушки-подружки:
Всё шутили и смеялись —
И квакушками остались.

«Музыка-подруга»

(мелодия детской песни
«Раз ладошка, два ладошка»)

У меня учитель есть —
Это радостная весть!
Упражняться на рояле
С ним не может надоесть.

Я с ним песни сочиняла,
Ритм ладошкой отбивала.
Я играла, напевала,
Повторяла все сначала.

Припев:

Музыка, музыка, ты мне подруга.
И не страшны мне ни беды, ни выюга.
Мне и не нужно другого удела —
Лишь бы душа моя в музыке пела.

Из-за песенок моих
Телевизор вдруг затих.
Кроме музыки не надо
Никаких чудес других.

Ярче солнышко мне светит,
Я зимой пою о лете.
Даже гаммы мне отрада —
Я счастливей всех на свете!

«Формула любви»

(мелодия детской песни
«Большой хоровод»)

О красавице Одессе
Сочинили массу песен.
Ну а я решила: мало!
Тоже песню написала.
В этой песенке моей
Все милей и веселей,
Я еще слова найду —
Жить без песни не могу.

Припев:

Прекрасна, как принцесса!
Тобой люблюсь вновь.
Поэты плюс Одесса
Равняется любви!

Без певуньи этой песне
Тоже жить неинтересно,
Потому теперь вдвоем
С этой песенкой живем.
И моя подружка Оля,
И мои девчонки в школе
Тоже песенку поют
И своей её зовут.

Припев.

Только имя подставляем —
Вот уж песенка иная.
Может даже это слишком:
Любят песенку мальчишки!
Во дворе весь день играют,
Нашу песню напевают.
Даже Вовка на кларнете
Подбирает песни эти.

Припев.

Попадет вдруг песня эта
На далекую планету,
Запоют и там все вместе
О красавице Одессе.
Мне нисколько не обидно.
Песня нравится всем, видно.
А припев как не зови
Просто формула любви.

Припев.

Эта песня как прибой,
Как наш берег золотой,
Как улыбка одессита —
Всем понятна и открыта.
Повзрослеть могу и я.
Только песенка моя,
Невзирая на года,
Будет вечно молода.

Припев.

Инсценировка басни:

«Найкращі в світі — ми»

Яскраві Метелики
На квітках довгий час
П'ють мед із срібних келихів:
«За наймиліших нас!»
— Е ні, — сказали раптом
Зі зграйки Ластівки, —
Ми — чарівніші в світі,
Бо ми прудкі, швидкі!
А я вас не підтримаю
Ніколи і нізащо!
Бо я, — сказала Жабка, —
Зі всіх істот найкраща!
Тут Олениця: — Нумо,
Біжімо до води
І хто бігун найкращий —
На ділі доведи!
Та всю оцю розмову

Взяла на себе Жаба знову:
— Найкраща я у світі,
Бо я у оксамиті!
А Зайчик Жабі каже:
— Мовчала б ти, хвастуха!
Бо маю я найкращі
В усьому лісі вуха!
Руда Лисичка тут як тут:
Все сказане — брехня,
Мене найкращою зовуть,
Як лину намання.
Швидкі Олені — всі знають,
Може, і шерсть густа,
Але ніхто не має
Пухнастого хвоста!
Тут Вовчик глянув з віття,
Зачувши Зайця дух:

— Найголовнішим в світі
Вважаю добрий нюх.
— Та що вони всі кажуть, —
Не нюх, а тільки силу
За головне беріть!

Литература

1. Зубко С. А. Весь мир в бабочках : стихи для детей / С. А. Зубко. — О. : Оптимум, 2006.
2. Зубко С. А. Вимогливий Півень : байки / С. А. Зубко. — О. : Фаворит, 2011.
3. Зубко С. А. Всем ребятам — бармалетам : стихотворения / С. А. Зубко. — О. : Оптимум, 2002.
4. Зубко С. А. Двести тысяч «почему» : стихи для детей / С. А. Зубко. — О. : Оптимум, 2007.
5. Зубко С. А. Сборник басен / С. А. Зубко. — О. : Оптимум, 2011.
6. Зубко С. А. Яблуневий сад : вірші для дітей / С. А. Зубко. — О. : Друк, 2003.

Дошкільне виховання. Початкове навчання

УДК 372.45:003.05

В. А. ТРУНОВА,

канд. пед. наук, в. о. професора ООІУВ, «Відмінник освіти України»

СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ КАЛІГРАФІЧНОГО ПИСЬМА. ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Загальновідомо, що якість навчання в початковій школі залежить від підготовки вчителя, адже йому доводиться зазнавати чималих труднощів, головним чином пов'язаних з тим, що до першого класу приходять діти різні за розумовим розвитком і підготовкою. Працюючи з ними, вчитель неодмінно має враховувати індивідуальні особливості школярів. Так, у процесі роботи він бачить, що одні учні оволодівають письмом швидко й успішно, майже без зусиль з боку вчителя, інші ж потребують особливої уваги до себе та додаткового часу для навчання письма.

Отже, перед вчителем виникає ряд проблем, а саме:

- як проводити уроки навчання письма з учнями всього класу і водночас враховувати індивідуальні особливості кожного з них;
- як захопити всіх школярів корисною і продуктивною роботою;
- як домогтися, щоб кожен малюк працював активно й наполегливо.

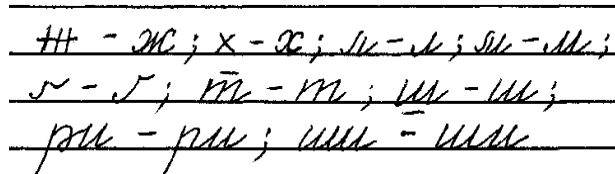
Для відповіді на ці запитання вчителю необхідно удосконалити свої навички щодо формування графічного письма з урахуванням сучасних вимог до нього, адже правильним і ра-

ціональним письмом вважається таке, яке відповідає нормам, встановленим Міністерством освіти і науки України.

Правильність і раціональність письма потребують сталої структури елементів, бо будь-які відхилення не поліпшують написання літер, а лише гальмують правильність і темп письма й утруднюють його читання. Характерною особливістю і специфікою всіх усталених зразків великих і малих літер є простота їхнього написання. Ці зразки подаються у Букварях, «Зошитах для письма» з друкованою основою для учнів 1 класу, «Робочих зошитах школяра» для формування каліграфічного письма у 2-му класі.

Особливість написання літер полягає ще й в тому, що значна їх кількість має аналогічні елементи: короткі прямі та довгі похилі лінії, прямі із заокругленням унизу, вгорі, вгорі й унизу, овали, півовали і т. ін. Така незначна кількість елементів дає змогу протягом відносно невеликого проміжку часу засвоїти правильне і, по можливості, безвідривне та прискорене письмо. Однак на практиці вчитель, який ретельно не слідкує за письмом своїх школярів, бачить помилки в дитячому письмі. Так, малу

літеру «же» учні часто пишуть так: *ЖЖ*, тобто у вигляді трьох похилих, перекреслених горизонтальною лінією; рукописну літеру «ха» пишуть як х друківану — у вигляді хрестика; у літер «ел», «ем», «'е» — передній плавний елемент часто пишуть згори вниз, роз'єднуючи при цьому елементи літер при написанні; до літер «ша», «те» дописують риси знизу чи вгорі. Особливо це можна спостерігати у дітей 3–4-х класів та у подальших класах. Показуємо помилкові написання:

Ось чому доцільно зосередити увагу вчителів, а згодом і їхніх учнів на тому, що правильне каліграфічне написання в зошитах має відповідати таким нормам письма:

1) письмо має бути похилим (під кутом 65°), писати слід зліва направо. Похиле письмо є природнішим, ніж пряме; саме воно відповідає спокійному положенню руки, тулуба і голови;

2) усі літери абетки повинні мати точно встановлену і завжди постійну форму написання; деякі елементи їх слід писати з властивими саме для них каліграфічними особливостями: один елемент прямий, інший — овальний чи півовальний, із заокругленням угорі чи вниз тощо;

3) поєднувальні лінії між літерами та їхніми елементами треба писати на однаковій відстані від основних;

4) слід рівномірно розташовувати літери у словах, слова — у рядку; відстань між літерами має бути однаковою — на ширину маленької літери «о»;

5) при написанні в зошиті в одну лінію (сучасна графічна сітка № 3) літери повинні бути певної висоти: малі літери мають займати половину широкого рядка або трохи менше, а великі — дві третини висоти рядка;

6) слід дотримуватися правил безвідривного написання там, де можливо (природне поєднання), і певного поєднання літер з метою прискореного написання слів;

7) важливо, щоб ті, хто пише, дотримувалися правил гігієни письма. Це дає можливість за меншої витрати фізичних сил написати більшу кількість літер¹;

8) необхідно робити однаковий рівномірний натиск пером згори вниз і навпаки.

У результаті аналізу письма учнів 2–4-х класів різних шкіл було відзначено, що переважна

більшість їх пише добре, в їхньому почерку збережена простота написання всіх рядкових і великих літер, правильне поєднання у словах.

Правильний почерк школярів легкий для читання та швидкий у виконанні. На жаль, часто трапляються порушення у поєднанні літер між собою. Це свідчить про те, що вчитель швидко «переходить» від теми до теми, не озирюючись назад, «чи не розгубив учень свого надбання».

Нерозбірливий почерк виробляється в учнів як наслідок недогляду чи недосвідченості вчителя. Найчастіше це буває при переході до прискореного письма. Отже спочатку треба досконалим навчити правильного і повільного письма, потім прискореного, а вже згодом переходити до скоропису. Такий поступовий перехід позитивно впливає на якісне формування в учнів графічних навичок письма.

Нагадаємо, що специфіка написання літер полягає і в їхньому безвідривному написанні у словах. Отже, структура графічних знаків рукописного шрифту висуває вимоги до якісного писемного мовлення як засобу, за допомогою якого люди спілкуються між собою. Чим розбірливіший почерк, тим швидше ми сприймаємо написане, розуміємо його зміст, а від цього, у свою чергу, залежить і оперативність у здійсненні тих чи інших взаємин між людьми.

Правильне каліграфічне письмо сприяє моральному, естетичному розвитку школярів, виховує в них охайність, працездатність, сумлінне ставлення до виконання будь-якої роботи. Від того, які навички формуються в учнів з самого початку навчання, залежатиме подальше удосконалення їхнього почерку, рівень орфографічної грамотності, адже ці сторони писемного мовлення тісно пов'язані між собою. Учень, який диктує собі під час письма літерами, якраз і припускається найбільшій кількості помилок — пропускає літери, переставляє їх.

Важливо, щоб першокласники диктували собі складами. Дбаючи про графічну грамотність і привчаючи дітей до письма складами, а згодом цілими словами, ми маємо на меті формування грамотності взагалі.

Багато учнів спочатку виводять при письмі кожну літеру окремо. Таке письмо відрізняється своєю чіткістю, але позбавлене великої переваги — швидкості. Це може статися за таких умов:

- вчитель спростив складні за своєю структурою літери;
- учні не засвоїли з'єднувальні лінії, не було зразка безвідривного написання літер, складів та слів;
- зменшений розмір літер у 3–4-х класах спричинив відрив кожної з них у процесі написання;
- неправильно формувалася координація рухів пальців, кисті.

Зазначені причини утруднюють скоропис, бо головну роль відіграє письмо без відриву пера

¹ Прищеп О. Ю. Професійна компетентність вчителя як умова навчання письма першокласників // Науковий часопис НПУ ім. Драгоманова : зб. наук. пр. Серія 17. — К. : Вид-во НПУ, 2011. — Вип. 18.

від паперу. Але структура більшості літер розрахована на безвідривність їхнього написання та поєднання у складах і словах, що у свою чергу формує швидке письмо.

Навчання безвідривного письма — це вимога часу, але його удосконалення, запроваджене різними методами і прийомами в навчальному процесі, потребує подальшого наукового вивчення.

Спостереження показали, що швидкість письма зростає завдяки формуванню сталих навичок. Тому важливо враховувати не лише кількісні, а й якісні показники письма. Встановлено, що порушують норми каліграфії саме ті, хто пише повільно. Вони довго вдивляються у кожне слово, пишуть «по літерах і складах», витрачаючи багато часу на «змальовування» тексту. Отже, щоб домогтися високої швидкості письма учнів, необхідно тренувати їхню пам'ять з метою запам'ятовування одразу цілого слова для написання, потім — словосполучення, а згодом — невеликого речення.

На початковому етапі формування навички швидкого письма учень докладає чимало фізичних зусиль до її технічного боку, бо перед написанням літери дитина уявляє, як напише літеру, в процесі письма — копіює зразки літер, аналізує їх будову, з'ясовує порядок накреслення.

Багаторічна практика та відповідні дослідження показали, що методичні прийоми безвідривного письма мають суттєві недоліки:

- штучно уповільнюють процес письма;
- елементи літер, наведені вдруге, деформуються;
- письмо стає неохайним;
- значно збільшується кількість правил для поєднання літер та винятків, внаслідок чого ускладнюється їхнє засвоєння учнями;
- люди на практиці не користуються багатьма прийомами.

Багато труднощів у навчанні каліграфічного письма постає у зв'язку з навчанням дітей з 6-літнього віку, тому в 2003 році довелося переглянути структуру деяких літер, спростивши їхнє написання (див. «Вчимося правильно писати»).

Спрощені форми літер школярі засвоюють без особливих труднощів. Цьому сприяє простота елементів, а також часткове поелементне відривне письмо (наприклад, у букв **н, п, р, Б, Г, Н** та ін.).

Навчання школярів за спрощеним шрифтом має забезпечити не тільки раціональну графічну послідовність запровадження на письмі нових елементів, а й чергування вправ у їхньому написанні, яке б відповідало вимогам дидактики та віковим особливостям учнів.

Виходячи з теоретичних і практичних положень щодо навчання учнів каліграфічного письма, проблема забезпечення безвідривності у зображенні графічних знаків має дві невід'ємні складові частини:

1) по можливості, безвідривне написання літер;

2) усталене безвідривне написання слів.

Починаючи навчати дітей письма, варто з перших днів показувати безвідривне написання літер та їхнє поєднання у словах з природним поєднанням (напр., **а, м — ам; у, л — ул; о, ш — ош**).

Помилки учнів при написанні літер.

1. Порушення нахилу: учень не дотримується нахилу літер, а від того проявляються не-паралельні, викривлені, спотворені елементи літер, пізніше — і самі літери.

2. Порушення пропорцій: неоднакова висота та ширина елементів літер, відсутні пропорції між їх частинами.

3. Викривлення овалів, півовалів та інших елементів.

4. Пропуск, дописування чи заміна елементів літер при написанні (**м—л, п—р, п—т, б—д**).

5. Асиметричність між словами в реченні: різна відстань між складами чи словами в реченні.

6. Неправильне поєднання літер між собою.

7. Учні не дотримуються рядка: переходять за нижню чи верхню лінію або недописують до неї; виходять за межі рядка праворуч чи багато залишають у рядку вільного місця.

Звернувши увагу на характерні помилки у процесі написання літер, варто подумати й про **прийоми їхнього виправлення:**

— вчитель може взяти руку дитини у свою і, спрямовуючи її під час письма, пояснювати написання. У такому разі він координує рухи руки дитини, у неї краще буде розвиватися зорова та рухомоторна пам'ять;

— у разі виправлення графічних помилок в накресленні літери можна запроваджувати прийом наведення червоним кольором правильної основи на неправильному написанні будь-якої з них. Тоді учень чітко побачить свої хиби, але не можна обводити по написаному кілька разів;

— помилки можна виправляти зліва направо шляхом закреслення неправильної літери і надписування правильного зразка вгорі або «виносити» зразок написання на поля чи вниз — під класну або домашню роботу. А це означає, що учень має навчитися писати правильно ту літеру, зразок якої написано вчителем.

Ці літери після їхнього аналізу учневі варто прописати в зошиті під назвою «Робота над помилками». Якщо зразок виписано в зошиті на початку рядка індивідуально кожному учневі, то наступний урок можна розпочинати з роботи над помилками: проаналізувати і дати можливість виконати самостійно. Слабкі учні виконують свою роботу під керівництвом вчителя;

— у жодному разі помилку не можна брати в дужки. Дужки — це пунктуаційний знак;

— у 2—4-х класах доцільно відводити до 3—5 хвилин на кожному уроці для роботи над індивідуальними графічними помилками (проводити «каліграфічні хвилинки»), але обов'язково після коментування. Якщо у другому класі, перевіривши, зошити роздаємо додому, то цю роботу можна запропонувати як домашню, бо виконувати домашнє завдання учні зможуть лише після того, як розглянуть виправлення, зроблені вчителем, і попрацювавши самостійно під рубрикою «Робота над помилками».

Для виконання роботи вдома радимо звернути увагу школярів на використання *правил*, потрібних для письма *в домашніх умовах*:

- перед виконанням письмової роботи слід чисто вмити руки і висушити їх;
- виконувати домашні завдання необхідно тільки вдень, при цьому світло на зошит має падати з лівого боку;
- сидіти треба правильно, як і у класі;
- зошит має лежати похило;
- завдання необхідно виконувати уважно, не поспішаючи;
- перед виконанням письмової роботи не бажано грати в рухливі ігри, оскільки від перенапруженого дихання рука не зможе плавно писати і, як наслідок, робота буде виконана неохайно.

Варто знати, що класна робота ніколи не повинна переноситися на домашню. Крім того, у першому класі домашнє завдання дітям не дається. У 2—4-х класах обсяг домашніх письмових вправ не повинен перевищувати 1/3 класної роботи. У цих класах слід розпочинати виконання домашнього завдання з роботи над помилками. У такому разі (перевірено дослідженнями) учні будуть писати не лише красиво, охайно, швидко, а й грамотно.

Підвищення темпу письма зумовлено бурхливим розвитком науки, техніки, культури й освіти. Водночас це вимагає від членів суспільства покращення форм писемної мови: спрощення шрифту, удосконалення знарядь для письма, лініювання зошитів, здійснення змін у методах навчання, у застосуванні наукових підходів (принципів), у доборі матеріалу щодо формування скоропису.

Практика свідчить, що значною мірою формування графічного письма в учнів молодших класів залежить від власного почерку вчителя, від його особистої методичної підготовки у ВНЗ до навчання дітей писати, від написання вчителем зразка на класній дошці, яке має бути завжди чітким і охайним та відповідати «Єдиним зразкам...» [1].

Для проведення занять з письма, визначення певної домашньої роботи з каліграфії, вчитель має вирішити низку завдань:

1) досконало вивчити з учнями звукову структуру мови, способи позначення звуків мовлення на письмі за допомогою графічних знаків;

2) домогтися від дітей усвідомленого напи-

сання всіх рукописних літер, цифр, чисел: знати їхні елементи, форму, розмір, пропорції;

3) навчити спостерігати, аналізувати та порівнювати форму літер, цифр, знаходити схоже та відмінне в їхній конфігурації;

4) навчити коментувати написання літер, їхніх поєднань; формувати практичні навички користування різними прийомами письма, необхідними для роботи в період навчання грамоти;

5) навчити учнів знаходити графічні помилки у своєму письмі та в письмі своїх однокласників;

6) активізувати мислення учнів на уроках письма та інших уроках, розвивати мовлення школярів;

7) знати норми письма, вимоги до техніки написання;

8) навчити самостійно складати плани-конспекти уроків, виготовляти наочність, добирати дидактичний та ігровий матеріал до уроків письма.

Отже радимо звернути увагу на домашні завдання з каліграфії, бо ця робота повинна бути чітко регламентована. Кожен вчитель, перш ніж запропонувати письмову роботу, має серйозно подумати про її доцільність, обсяг, зміст і порядок проведення, щоб домогтися закріплення вивченого матеріалу й формування необхідних навичок, не перевантажуючи учнів.

Іноді вчителі запитують, чи варто давати учням домашні завдання з каліграфії? Так, варто. Дослідження показують, що більшість учнів виконують домашні завдання з каліграфічного письма сумлінно, паралельно із завданнями з рідної мови. Оскільки домашні завдання є запорукою більш ґрунтовного засвоєння програмного матеріалу, стає очевидним, що вчителю варто виносити помилки на поля чи під перевірену роботу.

Поєднуючи каліграфічні вправи з письмовими вправами з мови, учні поглиблюють знання з обох навчальних предметів, що допомагає реалізувати міжпредметні зв'язки. Так, Катерині Т., учениці 2-го класу ЗОШ № 9 м. Ізмаїла, треба було відпрацювати написання великих літер з переднім плавним елементом. Перед виконанням домашньої вправи з мови, вона виконала завдання з каліграфії, дібравши до літер тематично цікаву строфу вірша (див. зразок із зошита, табл 1).

Звичайно, не слід перевантажувати учнів домашніми завданнями. Зовсім не можна практикувати домашні завдання з письма в 1-му класі, коли діти ще не глибоко засвоїли навчальний матеріал, коли вони лише навчаються правильно сидіти за партою, тримати ручку, руки, ноги, голову, весь корпус в процесі письма. Однак вже з IV чверті вчитель має привчати дітей до виконання певної письмової роботи.

У 2-му класі, пропонуючи вдома виконати каліграфічні вправи, вчитель має систематично нагадувати дітям про правила їх виконання вдо-

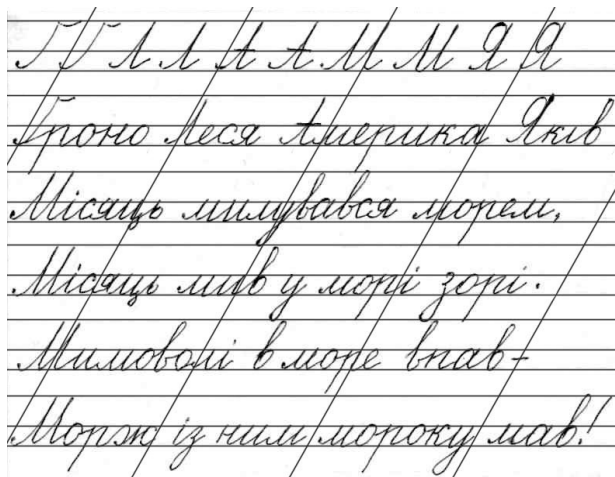

Табл. 1

ма. У цей час великого значення набувають зразки письма в зошитах з друкованою основою (якщо є такі зошити). Велику роль для успішного засвоєння учнями каліграфічного письма відіграють зразки вчителя, подані в зошитах. Виконуючи домашні завдання, учень має спочатку проаналізувати подані зразки (знайти причини, що зумовлюють недоліки в письмі), а вже потім виконувати їх з відповідною настановою на красиве письмо.

За невиконану роботу з каліграфії оцінку не знижуємо, але варто зробити запис типу: «Немає роботи над помилками».

Якщо ж учень відчуває, що він не зовсім чітко уявляє форму будь-якої літери, можна порадити йому написати її кілька разів «сухим пером». Це дасть можливість правильно спрямувати рух руки, координуючи з рухом передпліччя, що забезпечить плавність і ритмічність під час письма.

Домашні письмові роботи вчитель має перевіряти на початку кожного уроку. Під час перевірки він не обмежується виявленням якості засвоєння учнями програмного матеріалу. Варто звернути увагу на виконання школярем складних письмових вправ, на поєднання літер у словах та розташування слів у реченнях.

У процесі фронтальної перевірки домашніх завдань учнів 3–4-х класів можна викликати до дошки, щоб вони написали крейдою вправу, аналогічну з домашньою чи щось інше. Їхній запис має бути правильним. Вчителю слід проаналізувати написане кожним учнем на дошці, визначити краще письмо — на кого варто рівнятися; зупинитися на недоліках, якщо є, застерегти від подібних помилок.

Домашні завдання слід давати наприкінці уроку, хвилин за десять до дзвінка. Щоб пе-

реконатися в тому, що всі зрозуміли, варто ставити такі запитання:

— Підведіть руку, хто не зрозумів, як виконувати завдання.

— Кому не зрозуміло, що треба зробити вдома? та ін.

Після цього було б добре, щоб один-два учні повторили завдання, визначене вчителем.

Іноді можна спостерігати, як вчитель дає домашнє завдання вже після дзвінка, на перерві. Цього слід уникати, бо на перерві — це «говоріння вчителя в нікуди». Адже діти неухважно слухають або й зовсім його не слухають, вони вже розслаблені, а тому все, що говорить вчитель, не сприймається.

Вивчаючи той чи інший матеріал, не слід перевантажувати дітей, проте тема має бути повністю розкрита, що допоможе послідовно й ґрунтовно засвоїти нові знання.

Старанно виконуючи домашні завдання, учень привчається до самостійної роботи з книжкою, в зошиті, готується до суспільно корисної та громадської роботи, набуває вміння планувати свою роботу і дозвілля, що стає необхідною навичкою в підготовці до самостійності та відповідальності за доручену справу.

Вчителю ж радимо звернути увагу на фізіологічні, психологічні, педагогічні й методичні особливості самостійної роботи учнів на уроках письма, на види самостійної роботи та завдання для неї, на визначення часу для таких завдань тощо. Слід підкреслити, що уроки письма формують гігієнічні, технічні, дидактичні, психічні, граматичні й мовленнєві, пунктуаційні й орфографічні навички.

Отже, вчителі у своїй роботі мають постійно розвивати свої професійні якості, адже їм працювати з підростаючим поколінням, дбати про нашу державу і майбутнє наших людей.

Література

1. Про розроблення єдиних зразків каліграфічного письма цифр, українських і російських букв та їх з'єднань : рішення колегії МОН України // Початкова школа. — 2004. — № 1.
2. Трунова В. А. Каліграфія: програма та методичні рекомендації : (навч.-метод. посіб.) / В. А. Трунова, Н. М. Боднар. — 5-те вид. — Х. : Фоп Шейніна, 2011. — 84 с.
3. Трунова В. А. Вчимося правильно писати : навч.-наоч. посіб. / В. А. Трунова. — 4-те вид. — Х. : Фоп Шейніна, 2011.
4. Трунова В. А. Робочий зошит школяра (Для проведення каліграфічних хвилинок у 2 класі чотирирічної початкової школи). 1 семестр / В. А. Трунова, Н. М. Боднар. — Ізмаїл : Сміл, 2010.
5. Трунова В. А. Робочий зошит школяра (Для проведення каліграфіч. хвилинок у 2 класі 4-річної поч. шк.). 2 семестр / В. А. Трунова, Н. М. Боднар. — Ізмаїл : Сміл, 2010.

«СТВОРИТИ КАЗКУ В ЖИТТІ» (з досвіду роботи)

Лабораторія дошкільної та початкової освіти кафедри психолого-педагогічної та суспільно-гуманітарної освіти ООІУВ розпочинає друкувати на сторінках обласного науково-методичного журналу «Наша школа» кращі зразки передового педагогічного досвіду дошкільних працівників та вчителів шкіл.

Першу сторінку відкриває Федючек Зоряна Євгенівна, вихователь-методист дошкільного навчального закладу «Ясла-садок» № 125 Малиновського району, яка працює вихователем 21 рік. Зоряна Євгенівна має багато нагород різного рівня, бере активну участь у конкурсах «Вихователь дошкільного закладу», обласному Ярмарку педагогічних ідей, щиро ділиться своїм досвідом зі слухачами обласних курсів, колегами з району, проводить «Майстер-класи», виступає перед батьками, своїми колегами на семінарах м. Одеси та області.

*Колектив методистів та викладачів
лабораторії дошкільної та початкової освіти
Одеського обласного інституту
удосконалення вчителів*

Пропонуємо вашій увазі розробку комплексного заняття «У пошуках чарівної книги».

З. Є. ФЕДЮЧЕК,
вихователь ДНЗ «Ясла-садок» № 125 м. Одеси

У ПОШУКАХ ЧАРІВНОЇ КНИГИ (комплексне заняття в старшій групі)

Програмний зміст

Уточнити знання дітей про світ казок; розширити уявлення казкового світу. Закріпити і поглибити знання дітей про українські народні казки; навчити за ознаками, поданими в загадках, відгадувати персонажів казок. Навчати дітей уміння слухати, давати повні відповіді на поставлені запитання. Збагачувати словниковий запас, розвивати увагу, мислення, пам'ять, творчу уяву, допитливість, фонематичні процеси, уміння орієнтуватися у просторі, узгоджувати мовлення з рухами. Продовжувати знайомлення дітей з нетрадиційними способами малювання. Формувати уміння уважно слухати свого товариша; створювати дружній, згуртований дитячий колектив; прищеплювати любов до українських народних казок. Виховувати шанобливе ставлення до книги, культуру

читання, охайність в роботі, розвивати інтерес до художньої літератури.

Обладнання

Дерево — яблуня з яблуками, площинні яблука з казками, хата Баби Яги, чарівний мішок, сундук, ключ, речі з різних казок (гльчик, човник з весельцем, колосок), картки з казковими героями, ілюстрації з будинками до казок, 4 фрагменти карти, письмо, чарівна книга, площинні дерев'яні казкові герої.

Аудіозапис музики: мелодія «В гостях у казки», пісні «Казки гуляють по світу», «Дорогою добра», запис голосу яблуні, смс-повідомлення.

Гуаш, палітра, пензлики, підставки, стакани з водою, клейонки, серветки.

Хід заняття

Під музику «В гостях у казки» діти входять до групи.

Вихователь. Діти, до нас сьогодні завітали гості. Давайте привітаємось з ними. (*Добрий день.*)

— Ми всі так чемно привіталися, побажали один одному доброго дня.

А тепер дружно всі сідайте і загадку відгадайте!

Діти сідають на килим.

Вихователь.

Ось послухайте мене.

Розповід цікаве вам:

Іграшок немає там:

У шеренги залюбки

Шикувалися книжки.

Поспішали не в крамниці,
До читальні на полиці.
Дуже тішаться книжки,
Бо маленькі малюки
З задоволенням читають
І розумними зростають!

Вихователь. Про що я вам розповіла? (Це книжкова шафа, книжкова полка, бібліотека.)

Вихователь. А як ви здогадалися? (Там нема іграшок. Я думаю, що це бібліотека, тому що тут є книжки. У бібліотеку йдуть діти, які вміють читати книги.)

Вихователь. Правильно. Це бібліотека. У нашій групі також є бібліотека. В ній знаходяться різні книги. Діти, а які книги у нас є? (У нас є книги з віршами. У нашій бібліотеці є книги-оповідання, у нас є книги-казки, а ще у нас є книги з загадками та скоромовками.)

Вихователь. Так, у нашій бібліотеці дуже багато книг. Вони різні на вигляд і різні за змістом, жанром, а зараз я вам прочитаю уривки з різних книжок, а ви будете визначати жанр.

Мовна гра «ВИЗНАЧ ЖАНР»

Телесик

Жили собі дід та баба. Вже й старі стали, а дітей нема. Журяться дід та баба: «Хто нас догляне?» От баба й просить діда... (Це казка)

Вихователь. Діти, а які казки ви знаєте?
Діти називають: «Колосок», «Котик та півник», «Колобок», «Лисичка і Журавель», «Два жадібних ведмедика», «Івасик-Телесик»...

Нарядилась осінь
В дорозі намисто,
Золоте волосся
Розплела над містом.
Кольорові фарби
Вийняла з кишені
І малює осінь
Жовтим по зеленім. (Це ВІРШ)

Ледача подушка

Маленькій Яринці треба рано-рано вставати, щоб до школи йти, а не хочеться, ой як не хочеться! Ввечері питає Яринка у дідуся:

— Дідусю, чому вранці вставати не хочеться?.. (ОПОВІДАННЯ)

Жовтий жук купив жилет,
Джемпер, джинси та жакет.
(Це СКОРОМОВКА)

Вихователь. Діти, а ви знаєте скоромовки? Хто мені розповість?

Діти.

1. Хитру сороку спіямати морока.
2. Їла Марина малину.

3. Червона перчина борщ переперчила.
4. На носі у пса сидить оса.

Дуже я потрібна всім —
І дорослим, і малим.
Всіх я розуму учу,
А сама завжди мовчу. (Книга)
(ЗАГАДКА)

Раптом приходить смс-повідомлення.

Вихователь. Ой, хтось прислав нам повідомлення. Послухайте.

«Будь ласка, допоможіть нам, хто прочитає цей лист! Була в нас книга. Незвичайна, заповітна, чарівна. Про все на світі можна було дізнатися в ній. Але трапилося лихо. Налетіли вітри буйні і унесли нашу книгу. Заворожила її Баба Яга. Допоможіть книгу врятувати! Залишаю вам підказку: перший фрагмент карти. Знайдіть інші фрагменти і ви дізнаєтесь, де книга.
Ваш Івасик-Телесик.»

Вихователь. Діти, давайте допоможемо Івасику-Телесику знайти чарівну книгу. Ми вирушаємо з вами у подорож по казках.

Вихователь. Послухайте підказку. Що за диво? На гіллі яблука ростуть малі. Яблука великі, спілі, соковиті. (Яблуня)

Показує дітям на карті намальовану яблуню.

Вішає на дошку 1-й фрагмент карти.

Вихователь. Так, це чарівна яблуня. Ї в нашій групі є така яблуня. Діти, а давайте ми з вами підійдемо до нашої яблуньки і розглянемо її.

Діти разом з вихователем підходять до дерева.

Вихователь. Подивіться, яка красуня! Ї плоди її чарівні, казкові. Яблуня підкаже нам, що робити далі, якщо ви пригадаєте загадки про казкових героїв.

На дереві висять площинні яблука з казковими героями.

Гра «ЗАГАДКИ ПРО КАЗКИ»

Діти по черзі підходять до дерева, зривають яблуко, розповідають загадку. Інші діти відгадують назву казки. Тільки після цього дітям показують сюжет казки, зображений з іншого боку яблущка.

1. Спекла його бабуся
Із борошна й яєць.
Такий він гарний вдався —
Ну просто молодець!
Кругленький та рум'яний бік,
Із дому в ліс швиденько втік.
(«Колобок»)

2. Вигнав дід козу із хати,
Та й пішла вона блукати.
В зайця хатку відібрала.
Всі козу ту виганяли.
Рак козуню ущипнув —
Зайцю хатку повернув.
(«Коза-Дерева»)

3. На городі виростала,
Восени велика стала.
Дід почав усіх гукати:
«Час красуню нашу рвати!»
(«Ріпка»)
4. Знайшов півник колосок,
Змолів борошна мішок.
Спик негайно у печі
Пиріжки та калачі.
Мишенят не пригощав.
Бо жоден з них не помагав.
(«Колосок»)
5. Я — бичок-третячок,
Смоляний в мене бочок.
Із соломи дід зробив
І смолою засмолив.
(«Солом'яний бичок»)
6. Сидить півник на печі,
Їсть смачненькі калачі.
Тут лисичка прибігає,
Півника хапає.
Біжить котик рятувати,
В лиски півника забрати.
(«Котик та півник»)
7. Виріс цей хлопчина з малої деревини.
У печі зміючку спик, сам на дерево утік.
(«Телесик»)
8. Загубив дід рукавичку,
Рукавичку-невеличку.
Звірі в неї поховались,
Бо морозу налякались.
Так вже тісно їм усім —
Ось-ось-ось порветься дім.
(«Рукавичка»)

Вихователь. Молодці, діти, ви всі добре справилися із завданням яблуні. Як же нам яблуня допоможе?

Аудіозапис: голос яблуні.

Діти шукають та знаходять серед гілок яблуні другу підказку.

Прошу дитину повісити на дошку 2-й фрагмент карти.

На карті — зображення хати Баби Яги.

Вихователь. Діти, до кого привела нас дорога? (*Дорога привела нас до хати Баби Яги.*)

— Чому ви так думаєте? (*В неї хата на курячих лапах. Баба Яга має ступу і мітлу.*)

— Так, карта показує нам хату Баби Яги та підказує, що треба знайти мішок.

Вихователь. У нас також є така хата. Давайте пошукаємо біля неї мішок.

Діти шукають і знаходять мішок.

Вихователь. Молодці, діти. А зараз сідайте зручніше, і ми з вами заглянемо у мішок.

Вихователь просить одну дитину допомогти відкрити мішок. Дитина доставляє зображення казкових будиночків.

Вихователь. Діти, Баба Яга переплутала казкових героїв. Їх треба повернути до своєї казки.

Гра «ПОВЕРНИ ГЕРОЯ У КАЗКУ»

На магнітній дошці заздалегідь викладені силуети казкових героїв з різних казок. Вихователь викладає над ними три ілюстрації будинку. («Червона Шапочка», «Царівна-жаба», «Два жадібних ведмедика»)

Діти повинні відразу відібрати казкових героїв для своєї казки.

Діти виконують завдання під мелодію «В гостях у казки».

Запитання для дітей.

— Як називається ця казка? Які герої живуть в ній? Скільки героїв у казці «Два жадібних ведмедика»? А які герої вам найбільше подобаються? Хто вам не подобається?

Діти, які виконували завдання біля дошки, сідають на килим.

Вихователь. Діти, хто пригадає, в назвах яких казок зустрічаються цифри? (Цифра 2 зустрічається в казках «Два жадібних ведмедика», «Дві білки і лисичка». Цифра 3 зустрічається в казках «Три ведмедя», «Троє поросят». Цифра 7 зустрічається в казках «Вовк і семеро козенят», «Білосніжка та сім гномів».)

Вихователь. Ми знову виконали завдання. Час і відпочити.

Фізкультхвилинка

В казковій країні ми зробимо зарядку,
Повторюйте за мною все по-порядку!
Руки вгору підняли, трохи ними потрясли.
Нахилились вліво, вправо, але цього нам замало.
Руки вгору, руки вниз. Раз — присіли, піднялись.
Головою похитали, працювати знов почали!

Вихователь. Час вже і книжку знайти. Може вона у мішку?

Просить дитину подивитись у мішок. Вона дістає з мішка 3-й фрагмент карти із зображенням сундука. Вішає на дошку.

Вихователь. Треба знайти сундук. Давайте всі разом його пошукаємо.

Діти шукають, знаходять сундук за хатою.

Вихователь. Я впевнена, що наша книжка у цьому сундуці. Давайте відчинимо замок.

Пальчикова гімнастика «ЗАМОК»

На сундуці замок висить.
Хто б зміг його нам відчинить?
— Потягнули.
— Покрутили.
— Постукали.
І не відчинили!

Вихователь. А може цей ключ нам допоможе?

Гра «РИМИ»

Вихователь. Діти, давайте зробимо коло. Я буду по черзі давати вам ключ і називати слово, а ви будете придумувати рими.

Коза-дереза,	Жабка-скрекотушка,
Рак-неборак,	Кабан-іклан,
Бичок-третячок,	Ведмідь-набрід,
Бичок — солом'яний бочок,	Яйце-райце,
Зайчик-побігачик,	Сорока-білобока,
Лисичка-сестричка,	Їжачок — колючий бочок,
Вовчок — сірий бочок,	Баба Яга — костяна
Мишка-шкряботушка.	нога,

Вихователь. Молодці діти. Давайте спробуємо відчинити замок.

Гра «ЗАГУБЛЕНІ РЕЧІ»

Виходить дитина, відкриває сундук, заглядає і каже: «Тут загублені речі!»

Вихователь. Давайте відгадаємо, з яких вони казок і повернемо все на свої місця.

Діти по черзі виходять, достають предмет, називають його, інші кажуть, з якої казки ця річ загубилась.

Човник і срібне весельце — казка «Івасик-Телесик».

Глечик — казки «Лисичка і глечик», «Лисичка-сестричка та Вовчик-братик».

Колосок — казка «Колосок»...

Вихователь. Молодці, діти. Ми повернули загублені речі до своїх казок. Скільки ми зібрали фрагментів карти? (*Ми зібрали 3 фрагменти карти.*)

Треба знайти ще один — останній фрагмент.

Виходить дитина, заглядає до сундука та знаходить на дні останню підказку. Вішає на дошку.

Вихователь. Діти, ця карта мені щось нагадує. Що це таке? (*Це куточок природи.*)

Так, це наш куточок природи. Мабуть, це місце, де захована наша чарівна книга.

Давайте з вами пошукаємо!

Діти шукають у куточку природи, знаходять там книгу. Вихователь показує її дітям.

Вихователь. Ось наша чарівна книга, яку ми шукали. За те, що ми виконали всі завдання, ця книга залишиться у нашій групі. Подивіться, яка вона казкова! Ця книга навчить нас придумувати нові казки, складати творчі розповіді, розв'язувати логічні завдання.

— Діти, давайте ми з вами для нашої книги розмалюємо казкових героїв! Зараз ми сядемо за столи і почнемо створювати свою казку.

Діти сідають за столи.

Вихователь. Перед вами різні казкові герої. Ї фарби у вас не прості, а чарівні. Зробіть своїх героїв яскравими, цікавими, чарівними. Давайте почнемо.

Ми пам'ятаємо, що працюємо акуратно.

(Пензлик спочатку мокати у воду, потім у фарбу. Якщо потрібна інша фарба, треба помити пензлик. Після закінчення роботи пензлик помити і витерти серветкою.)

Звучить спокійна пісня «Казки гуляють по світу».

Діти розфарбовують казкових героїв.

Вихователь. Молодці, діти. Ви дуже постаралися.

Нехай наші герої висихають. Пізніше ми придумаємо з ними нову казку.

Підсумок

Вихователь. Діти, вам сподобалась наша подорож?

— А де ми подорожували з вами? (*Ми подорожували по казках.*)

— А що ми шукали? (*Ми шукали чарівну книгу.*)

— А чому нас вчать казки? (*Казки вчать нас бути добрими, сміливими, розумними. Казки вчать нас дружити.*)

Вихователь. Діти, давайте цю чарівну книгу ми покажемо всім дітям нашого садочка.

Добре ми попрацювали,
Всіх героїв відшукали!
Гарно вийшло в нас усе.
Час і відпочити вже.
Ми залишимо героїв.
В нас нехай вони живуть.
Попрощаємось з гостями
Й рушимо в цікаву путь.
Просимо, нас не забувайте,
В гості знову завітайте.
— До побачення!

Під пісню «Дорогою добра» діти виходять з групи.

Н. Г. КРУГЛЯКОВА,
вчитель вищої категорії, вчитель початкових класів ЗОШ № 64 I ступеня
з поглибленим вивченням англійської мови м. Одеси

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ЗАСІБ ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті подано систему вправ щодо використання фразеологізмів на уроках в початковій школі. Доведено, що фразеологізми є необхідною умовою збагачення особистого мовлення, формування мовленнєвих умінь і навичок, розвитку логічного і художнього мислення учнів 1–4-х класів.

Ключові слова: фразеологізми, фразеологічні ігри, лексичне значення, українська мова, орфографічні навички.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна концепція мовної освіти в Україні вимагає викладання мови на якісно новому рівні, з орієнтацією на класичні загальноосвітні та новітні пріоритети: демократизацію, гуманізацію, індивідуалізацію, диференціацію. Вони покликані забезпечувати практичну спрямованість вивчення мови, сприяти всебічному розвитку і функціонуванню її в усіх сферах суспільного життя.

Вивчення рідної мови, оволодіння її фразеологічним багатством є необхідною передумовою пізнання світу, формування духовної етнопатриональної культури молодших школярів. Крім того, системне, цілеспрямоване вивчення фразеології є важливою умовою формування мовної культури особистості, з одного боку, і становлення її духовних цінностей — з іншого.

Програмою для початкової школи не передбачено окремих уроків для опрацювання малих фольклорних жанрів, таких як загадки, прислів'я, скоромовки, фразеологізми. Вони вводяться до уроку як супровідний матеріал, хоч і важливий, необхідний для роботи з молодшими школярами. Загадки, прислів'я, скоромовки, фразеологізми урізноманітнюють прийоми навчальної роботи. Вони вносять до навчального процесу елементи гри, що виправдано в навчанні дітей 6–10 років. Якщо забрати у мови фразеологічні звороти і сталі вирази, вона втрачить смак, колір і привабливість. Тому фразеологізми відіграють значну роль у житті кожного народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз методичної та педагогічної літератури показує, що вивченню фразеологізмів приділялася увага таких вчених, як В. Виноградова, Г. Винокур, І. Гальперина, Б. Головіна, О. Єфімова, А. Коваль, В. Ковальова, Л. Новикова, О. Федорова, З. Франко. Вони наголошували, що поняття «образне мовлення» треба розуміти як мовлення, в якому передбачається вживання слів і словосполучень у метафоричному значенні, що дає можливість художньо відтворювати дійсність. Проблема вивчення фразеології знаходиться у полі зору таких лінгвістів і методистів, як С. Гаврина, О. Бистрова, В. Барабаша, Т. Грибницького, М. Коломійця, В. Мельничайка, О. Смоської.

Проблемам збагачення мовлення учнів фразеологізмами присвятили свої дисертаційні дослідження Д. Кисельов та Л. Кожуховська.

Постановка завдання. Збагачення активного словникового запасу через розуміння змісту фразеологічних форм, уміння поєднувати фразеологічні форми з їх лексичним значенням, уміння застосовувати фразеологізми на уроках української мови, читання, природознавства забезпечують розвиток мовлення і мислення молодших школярів. Тому метою нашої статті є надання дидактичного матеріалу для використання фразеологізмів під час проведення каліграфічних і орфографічних хвилинок, фразеологічних ігор, при удосконаленні техніки читання, аналізу прочитаних творів, що зробить уроки більш цікавими та забезпечить можливість розвинути світобачення та світосприймання народного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Оволодіння фразеологією — невід'ємна складова частина мовленнєвої культури людини. Фразеологізми, поруч з іншими одиницями, є будівельним матеріалом мови. Знання фразеології мови — важливий фактор у формуванні та удосконаленні навчально-пізнавального інтересу до вивчення рідної мови, до пізнання глибин її мудрості, багатства [1, с. 28]. Але цей фактор ефективно може спрацювати лише за умови, коли вчителі початкової школи сформулюють в учнів фразеологічні уміння і навички.

Слід намагатися так працювати над фразеологізмами, щоб діти розуміли їх значення. Для цього необхідно добирати відповідні тренувальні вправи, виконання яких дає змогу усвідомлювати зміст фразеологічних зворотів. Бажаючи, щоб скарби фразеології були не тільки зрозумілими для учнів, а й ставали надбанням їхнього власного мовлення, ми пропонуємо систему вправ.

I. Збагачуємо своє мовлення [2].

- А) Душа в н'яти тікає** — хтось відчуває сильний страх.
Душа заросла полином — хтось збайдужів.
Душа обливається кров'ю — хтось страждає.
- Б) Їсти біду** — жити в нужді.
Їсти облизні — заздрити.

- Недарма хліб їсти* — приносити користь.
- В)** *Продавати зуби* — сміятися без причини.
Продавати душу — втрачати свою гідність.
Продати очі псові — зробитися безсоромним.
- Г)** *Викидати на вітер* — марно витратити щось.
Пускати слова на вітер — говорити несерйозно, необдуманно.
Ганяти вітер на вулицях — нічого не робити.
- Д)** *Піймати облизня* — залишитися ні з чим.
Піймати нитку — встановити зв'язок.
З собаками не піймати — хтось надійно сховався.
- Е)** *Крутити носом* — вередувати.
Дерти носа вгору — зазнаватися.
Водити за носа — обманювати.
Клювати носом — дрімати.
- Є)** *Душа скніє* — туга за кимось.
Душа в п'яти тікає — страшенно злякатися.
Душа заросла полином — хтось збайдужів.
- Ж)** *Лізти в халепу* — потрапляти в неприємну ситуацію.
Лізти в чужий город — втручатися в чийсь справу.
- Лізти поперед батька в пекло* — випереджати інших.
- З)** *Ловити на гачок* — перехитрити.
Ловити кожне слово — уважно слухати.
Ловити на ходу — швидко засвоювати щось.
- І)** *Втратити голову* — зробити дурницю.
Похилити голову — засмутитися.
Ходити на голові — бешкетувати.
- Ї)** *Бери його лиха година* — пропади, згинь.
Вдарити лихом об землю — знехтувати бідною, веселитися.
Випити ківи лиха — зазнати страждань.
- К)** *Розбивати лобом горіхи* — марно витратити зусилля.
Розбивати в пух і прах — знищувати цілковито.
Розбивати лоб — докладати максимум зусиль.
- Л)** *У жилетку плакати* — скаржитися, шукаючи співчуття.
Душа плаче — переживати сум.
Аж плач бере — каятися.
- М)** *Заяча душа* — боязка людина.
Каїнова душа — підступна людина.
Мотузьяна душа — непринципова людина.

II. Використання фразеологізмів на уроках української мови.

1. Каліграфічні хвилинки.

Фразеологічна абетка.

Б	К	П
багато галасу даремно байдики бити бачили очі, що купували бити на сполох бреше, як шовком шие брати (взяти) за барки	каламутити воду катюзі по заслугі кермо влади коханню кожен вік підвладний красно (красенько) дякую краще солом'яна згода, ніж золота звада	паленіти від сорому плекати думку повна калитка пан на всю губу пари з вуст пішла голота на вигадки
В	Л	Р
верзти дурниці викапаний батько викидати коники	ласкаво просимо! лизати халяви литися через вінця лихе око лихий жарт ляпати язиком лихий попутав лихо з розуму луснути від заздрощів лягти [важким] тягарем на душу	рання пташка росу п'є, а пізня слізки лле ридма ридати
Г		С
гайнувати час гульма гуляти глек розбили глузд на розум завертає гнути в дугу голова йде обертом		сідайте — ноги для дороги сім верст до небес і все пішки скочити на слизьке спритний на слові ставити понад усе
Д	М	Т
дзигію крутитися дістати облизня діяти навмання добре затямити довести до пуття думки обсіли допикати до живого	милити шию майнути думкою марнувати життя мати на думці спритний на слові метати (сипати) бісер перед свиньми моя хата з краю	та ж свита, та не так пошита тинятися без діла тільки живий та теплий
		У
		убирає очі уводити в оману у лиху годину пізнаєш вірну людину упадати в око упасти від втоми

Ж	Н	Х
жданиками не наїсися жевріє надія жереб кинуту	на побігеньках надхмарна височінь набути ваги	хай йому грець ханьки м'яти хвалися не родичами-орлами, а своїми ділами
живцем би з'їв жити чужим коштом	на вербі груші [а на осиці кислиці] навертатися на очі	химерні вигадки хмелем в'ється
З	на відчай душі	Ч
забити баки за два кроки закарбувати (затямити) собі завертай оглоблі за всяку ціну загоїться, поки весілля скоїться з шкури вилізти з щирою душею (серцем) зоряна мить	на любов і смак товариш не всяк на розум повернути на свій розсуд не вартий дірки від бублика не звати як немає снаги (сили)	чия відвага, того й перемога
	О	Я
	очі так і прядуть оглядайся на задні колеса один як палець	як голуб сизий як за гріш маку як затявся

2. Формування орфографічних навичок.

- Вставте пропущені орфограми та довідайтесь, що буде з тим, кого *до нитки намочать*. Складіть перші букви кожного слова. Що вийшло? (*Промокне*).

П'ять, ра.он, обов.язок, міл.йон, олівец., ки.вс.кий, найсер.озніший, емул.сія.

- Вставте на місці крапок пропущені ненаголошені /e/ чи /u/. Складіть перші літери кожного слова. Повинен скластися вислів, що означає «рожен». (*Загострений кіл*).

Зд.вований, абр.коса, гл.боко, оз.ро, с.ло, т.хенький, розумн.ця, експ.диція, н.бесний, Йос.п, к.шеня, інж.нер, л.дачий.

- Вставивши пропущені орфограми, ви дізнаєтеся, що означає вислів «не по кишені». Підкресліть перші букви, складіть з них вислів. (*Немає грошей*).

Напружен.я, електор.ка, м.яч, Ал..ша, евангел.с.кий, га.ок, розку.овджений, опрац.ований, шахтарс.кий, еваку..ований, й.дистий.

3. Пряме й переносне значення слів.

Почав клювати носом — риба почала клювати.

Ніс устромляти — устромляти ключ у замок.

Лізти на голову — лізти на дерево.

Шукати вітру в полі — шукати олівець.

4. Правильно перекладай.

Виправте помилки у такому перекладі:

Долг платежом красен — борг розрахунком червоний.

Рубаха-парень — сорочка-хлопець.

Ум человека красит — розум людину фарбує.

Не переводя дыхания — не перекладаючи дихання.

Довідка: хлопець-відчайдух, людину розум прикрашає, не переводячи подиху, за позику — віддяка.

5. Доберіть синоніми.

Мовчати — ні пари з рота — зшити вуста — ані слова — німувати.

Плакати — ридати — голосити — ревіти — рюмсати — хлипати.

Мицно спати — давати хропака — хоч гармати коти — спати без задніх ніг.

Тремтіти — дзвонити зубами — цокотіти зубами — їсти дрижаки — вибивати зубами чечітку.

Марно витратити час — ворон лічити — тинятися без діла — тинятися з кутка в кутка — решетом у воді зірки ловити.

Душа болить — душа щемить — душа ятриться — серце ние — щемить на душі — камінь давить душу — доходить до живого — бере за печінки.

Ледарювати — байдики бити — лежня справляти — собак ганяти — посиденьки справляти — боки відлежувати — ні за холдну воду не братися — ловити мух — ворон лічити — ловити вітер — ловити зівак.

6. Доберіть антоніми.

І слід пропав — сидіти на хвості.

Набитий гаманець — порожня кишеня.

Кури не клюють — як кіт наплакав.

Прокинулась душа — заснуло серце.

Стріляний горобець — жовтороте пташеня.

Під самим носом — за тридев'ять земель.

7. Замініть вислови словами, які відповідають на питання як? (прислівниками).

Крапля у морі (мало), день за днем (поступово), як сніг на голову (несподівано), в одну хвилину (швидко), всією душею (широ), як зіницю ока (турботливо), як вдома (вільно), як по маслу (легко), рука в руку (разом) [3, с. 150].

8. Замініть вислови близькими за змістом дієсловами.

Брати за душу (хвилювати), тримати в голові (пам'ятати), бити тривогу (турбуватися), тремтіти як осиковий лист (лякатися), скласти

голову (загинути), продавати зуби (сміятися), продавати душу (зраджувати), накивати п'ятами (втікати), ревіти білугою (плакати), ні живий, ні мертвий (перелякаться), ламати голову (обдумувати), вкладати всю душу (старатися) [3, с. 174].

9. Допишіть замість крапок число, яке загубилось.

Знаю, як свої ... пальців.
 За ... земель.
 Сім раз відмір — ... раз відріж.
 Один з сошкою, а ... з ложкою.
 ... без палички.
 На всі ... сторони.
 Зігнувся в ... погибелі.
 Краще ... раз побачити, ніж ... разів почути.
 Сльози в ... ручаї.

10. Фразеологічні ігри [4].

- Дайте відповідь на цікаві запитання і визначте, які фразеологізми в них приховані.

Що можна ловити все життя, але не зловити ніколи? (*Вітер*).
 Коли беруть ноги на плечі? (*Коли тікають*).
 Що можна ламати без рук і без всякого знаряддя? (*Голову*).

- Знайдіть потрібне слово для влучного порівняння:

Незграбний, як.....миша.
 Сміливий, як.....заєць.
 Гарний, як.....осел.
 Тихий, як.....слон.
 Глухий, як.....риба.
 Хитрий, як.....жираф.
 Упертий, як.....свиня.
 Високий, як.....лисиця.

- Пригадайте назви тварин або птахів, які використовуються у фразеологічних зворотах.

Інформація для вчителя: працює як віл, ведмежа послуга, крутиться як білка, надувся як сич, крокодилячі сльози, курей восени рахують, курці ніде сісти, як кіт наплакав, живуть як собака з кішкою, треті півні, ходити півнем, ось де собака заритий, лебедина пісня, гидке каченя, вовк в овечій шкурі, нагадати козі смерть, як корова язиком злизала, підколодна змія, мокра курка, козел відпущення, гора народила мишу, робити з мухи слона, де раки зимують, плюватися як верблюд, повертатися як слон.

- Значення фразеологічних зворотів передайте одним словом.

Пекти раків —
 Берегти як зіницю ока —
 Засукати рукава —
 На сьомому небі —
 Очам не вірити —
 Надути губи —
 Повісити носа —
 Скіпіти від злості —

- Складіть речення з фразеологізмами.

Згоріти від сорому; впадати в очі;

плутатись під ногами; робити з мухи слона; виходити з себе; сім п'ятниць на тиждень; вішати носа; намотати на вус; правити теревені.

- Назвіть, з якої професії прийшов у життя поданий фразеологічний зворот.

- 1) Не святі горшки ліплять.
- 2) Куй залізо поки гаряче.
- 3) Міряти на свій аршин.
- 4) Брати в лещата.
- 5) Створити зелену вулицю.
- 6) Влучити в ціль.
- 7) Намилити шию.
- 8) Підносити на щит.
- 9) Під одну гребінку.
- 10) Залишити поле бою.
- 11) Не нюхати пороху.
- 12) Грати першу скрипку.
- 13) На два фронти.
- 14) Підвищувати тон.
- 15) Брати на буксир.
- 16) Пливти за течією.
- 17) Прясти тонку нитку.
- 18) На всіх парах.
- 19) Кинути якір.
- 20) Як нитка за голкою.
- 21) Білими нитками шито.
- 22) Встромляти палки в колеса.

Відповіді: з мови гончарів, крамарів, залізничників, перукарів, шахтарів, музикантів, стельмахів, ткачів, кравців, ковалів, моряків, з військової справи.

11. Добір прикметників, дієслів, спільнокореневих слів.

Мокрий як хлющ, до нитки промокнути — промокнути під дощем.

— *Спільнокореневі слова* — дощ, дощочок, дощовий, дощовитий, дощити, дощовиця.

— *Означення дощу* — малий, скупий, рясний, густий, щедрий, проливний, короткочасний, затяжний, обліжний, дрібний, мрячний, рівномірний, косий, тихий, теплий, холодний, хльосткий, сікучий, набридливий, жаданий.

— *«Дощові» дієслова* — находити, збиратися, підкрадатися, пуститися, крапати, замрячити, линути, уперіщити, захлющати, ушкварити, побризкати, полити, ляпотіти, ряснити, напускатися, утихати, спинятися, ушухнути.

— *Фразеологізми, які використовуються у значенні «дощ»:* як крізь сито сіяти; небо розверзається; лити ливцем; лити як із відра; як найнявся.

III. Використання фразеологізмів на уроках природознавства.

- *Білугою ревіти* — голосно плакати, невтішно ридати.

Білуга — цінна промислова риба родини осетрових може досягати 9 метрів довжини та важити до 1,5 тонни. Живе в Каспійському, Чорному, Азовському та Адріатичному морях. Живиться рибою. Відкладає ікру аж на 12–18 році життя. Для нересту заходить в річки, де

відкладає від 1,5 до 5 мільйонів ікринок. Відлов заборонено. Звуків не видає.

Білуха — ссавець родини дельфінових. Довжина 6 метрів, вага 2 тонни. Назву має за білий колір. Поширена в арктичних водах. На 6—7 році народжує одне маля. Білуха видає різні звуки, які чути на сотні кілометрів.

• *Дати хропака* — міцно спати.

Вчені встановили: собаки, коти, миші, кролі, кози, вівці, коні, коли сплять, бачать сни. Черепахам, крокодилам, ящіркам нічого не сниться.

• *Спить як заєць* — часто просинається.

Спить заєць по двадцять разів на день, прислухаючись до найменшого шелесту. Очі в нього, як і в усіх звірів, яких переслідують, розташовані по боках під кутом зору 90 градусів. Спить він із напіввідкритими очима — надто короткі в нього вії.

• *Біла ворона* — людина, яка відрізняється від інших своєю поведінкою або зовнішнім виглядом.

Вчені стверджують, що організм птаха виділяє пігментну речовину — меланін, від якого залежить чорне забарвлення пір'я. Якщо у зародковій клітині щось порушується, то птах залишається білим. Такі птахи рідкісні, їх називають альбіносами. У народі їм приписували містичні властивості. Цікаво, що українці незвичайну людину називають «білою вороною», а французи — «білим вовком» чи «білим дроздом».

• *Де раки зимують* — провчити когось.

Є твердження, що раки взимку виривають у піску глибокі нори і там «ціпеніють». Знайти ці нори нелегко. Існує також думка, що раки зовсім не зимують. Взимку вони повзають по дну річки, тому знайти місце, де вони зимують, неможливо.

• *Глуха тетеря* — роззява, сонна людина.

Люди давно помітили особливість шишкарря (тетері) втрачати під час токування слух. Одну з шишкарєвих порід навіть назвали глухарем. Великий птах співає на дереві радісну пісню: заплющивши очі, він туркоче, вистукує і не чує, що діється навкруги. Користуючись його тимчасовою глухотою, до нього легко підкрастися мисливцю.

IV. Використання фразеологізмів на уроках математики.

На два вершки — дуже близько.
Ні на вершок — ніяк, ніскільки.

Міри довжини
(в минулому)

Лікоть — приблизно півметра. Цю міру довжини знали в Греції, Індії, Персії. До нашого часу вона збереглася в Болгарії, Данії, Польщі, Ефіопії.

Аршин — це, по суті, той самий лікоть; у Росії він вважався офіційною мірою довжини, яку затвердили у 1649 році. Досі ним користуються в Афганістані, Болгарії, Ірані, Туреччині. Аршин дорівнює 71,12 см.

Вершок — 4,4 см. Аршин ділився на 16 вершків.

V. Використання фразеологізмів на уроках читання.

1. Тренувальні вправи для поліпшення швидкісного читання.

З'єднай фразеологізм з його значенням.

Куди ноги несуть	Зробитися самостійним
Ледве ноги несуть	Рухатися не усвідомлюючи напрямку
Ноги не держать	Бути стомленим, відчувати слабкість
Самі ноги несуть	Йти, не вибираючи дороги
Стати на ноги	Бути в поганому настрої
Брати ноги в руки	Якнайповільніше йти
Стати на ноги	Тікати
Став сіллю в оці	Забезпечити роботою
Дати хліб у руки	Бути у дружніх стосунках
Водити хліб-сіть	Зненавидіти
Відбивати хліб	Заробляти на життя
Добувати хліб	Позбавити заробітку
Їсти сухий хліб	Бути на чийось харчач
Чужий хліб їсти	Жити у бідності
Хліб-сіть забувається	Виявляти невдячність

2. Опрацювання фразеологізмів при вивченні творів:

— Українська народна казка «Пан Коцький». (Аж за вухами лящить).

— О. Вишня «Любіть книгу». (Ані пари з вуст).

— Російська народна казка «Горбоконики». (Гей ви, сонні тетері, відчиняйте брату двері!)

— Українська народна байка «Жаба і віл». (Пнеться, як жаба).

— В. Нестайко «Тореадори з Васюківки» (Дав дряза, п'ятами залопотів).

— І. Калинець «Про що розповіли незабудки» (Хоч сядь та й плач).

— В. Скомаровський «Чому в морі вода солонна» (Похнюпив ніс).

VI. Використання фразеологізмів під час проведення виховних годин.

1. Шанобливе ставлення до дорослих.

В. Сухомлинський «Петрик і Павлик». (Чорти принесли).

2. Безкорисна допомога

М. Слабошпицький «Славетний лікар Агапіт». (Топтати ряст).

3. Користуйся своїм розумом.

Українська народна казка «Лови вітра в полі».

4. Жадібність.

Українська народна казка «Лев та Ведмідь». (Й слід пропав).

5. Хвастливість, розголошення чужих секретів.

Г. Бойко «Хвастунець», «Секрет по секрету». (Прикусити язика).

6. Дисципліна, поведінка на уроці.

Г. Бойко «Подружки — говорущки». (Проквотнути язика).

7. Ледачість.

В. Литвиненко «Ледачі хлопці» (Ліньки напали).

Таким чином можна зробити **висновки**. Фразеологічні засоби мови є квінтесенцією її національного обличчя. Вони містять в собі велику силу експресії та емоційної наснаги.

Завдяки використанню наданого дидактичного матеріалу процес навчання стає цікавим, різноманітним, виразним, творчим та ефективним. Вживання фразеологізмів — це ознака доброго знання мови, її глибин. На уроках діти вибирають в себе багатий історичний досвід, пов'язаний з трудовою діяльністю, побутом, культурою українського народу.

Література

1. Крикун М. Роль слова у розвитку зв'язного мовлення молодших школярів // Початкова школа. — 2003. — № 11. — С. 27–35.
2. Мовчун А. І. Запрошуємо у світ літературних термінів // Початкова школа. — 2003. — № 10. — С. 35–38.
3. Мокиенко В. М. Славянская фразеология / В. М. Мокиенко. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Высш. шк., 1989. — 287 с.

4. Савельева С. С. Використовуючи усну народну творчість // Початкова школа. — 1998. — № 10. — С. 49–51.

Аннотация

В статье представлена система упражнений относительно использования фразеологизмов на уроках в начальной школе. Доказано, что фразеологизмы являются необходимым условием обогащения речи, формирования речевых умений и навыков, развития логического и художественного мышления учеников 1–4-х классов.

Ключевые слова: фразеологизмы, фразеологические игры, лексическое значение, украинский язык, орфографические навыки.

Summary

The article presents a system of exercises for using phraseological figures of speech in elementary school. Proved that phraseological units is a prerequisite for personal enrichment broadcast formation speech skills, develop logical and creative thinking of students in grades 1–4.

Keywords: phraseological units, phraseological games, lexical meaning, Ukrainian language spelling skills.

УДК 372.461:371.311.4:392.81:664.66

Н. А. КОВТУН,

учитель высшей категории, учитель-методист, отличник образования Украины,
учитель начальных классов школы-лицея «Черноморский» г. Одессы

ЛИТЕРАТУРНОЕ ЧТЕНИЕ (2-Й КЛАСС)

Тема урока. Хлеб везде хорош — и у нас, и за морем.

Руки человека. Я. Дегутите. Всё здесь. Я. Тайц. Хлеб (по М. Глинской)

Цель. Расширить знания о хлебе, его пользе, ценности, о тяжёлом труде хлебороба, способствовать обогащению словаря учащихся, формировать навыки образного мышления, умение аргументировать своё мнение, отбирать нужный материал; воспитывать чувство бережливого отношения к хлебу и изделиям из муки; уважительное отношение к труду хлебороба, механизатора, пекаря, агронома; любовь к родной земле.

Оборудование. Учебник (И. Н. Лапшина, Т. Д. Попова), пословицы о хлебе, газеты, выставка книг, рисунков, изделий из муки; каравай, хлебные изделия Украины, Индии, Сирии, Турции, Азербайджана, Румынии, Молдовы; экран, мультимедийный проектор, ноутбук, записи песен, репродукции картин.

Тип урока. Урок-проект.

ХОД УРОКА

I. Организационная часть (создание четырех рабочих групп)

Здравствуйтесь, ребята. Садитесь. Наступил

новый день. Я улыбнулась вам, и вы улыбнитесь друг другу. И подумайте: как хорошо, что мы здесь все вместе. Мы спокойны и добры, приветливы и ласковы, сыты. Мы все здоровы. Пожелайте мысленно друг другу что-то хорошее.

Глубоко вдохните и выдохните. Выдохните вчерашнюю обиду, злобу, беспокойство. Забудьте о них.

Вдохните в себя тепло солнечных лучей, чистоту рек, свежесть и красоту родной земли.

II. Определение цели и задач урока

Вы будете работать в группах. Каждый из вас может высказать свое мнение и участвовать в выполнении задания, но отвечать будет кто-то один. А вот чему посвящен урок, какова тема нашего урока, вы скажете сами.

У вас на столах — карточки с загадками. Прочитайте загадку в группе. Решите, кто прочитает эту загадку для всех, а отгадывать мы будем вместе.

1. Работа в группах

Отгадать загадку

1-я группа

Испекла бабуля хлеба
Дед остался без обеда.

В лес мальчишка убежал
На носок лисе попал. (Колобок)

2-я группа

Прямо с полки, за порог...
Убежал румяный бок.
Укатился наш дружок,
Кто же это?... (Колобок)

3-я группа

Формой он похож на мяч.
Был когда-то он горяч.
Спрыгнул со стола на пол
И от бабушки ушёл. (Колобок)

4-я группа

На тарелочке лежал,
Как остыл и убежал.
Круглолиц, без рук, без ног,
Он из сказки... (Колобок)

Предлагаю продолжить путешествие с Колобком: узнать, какой путь проходит зернышко, чтобы прийти к нам в виде мягкого и ароматного хлеба, булочки или пирожка; постараемся добраться до истины, для чего же нужно беречь хлеб. И это будет необычный урок, урок-проект.

III. Обобщение и систематизация знаний

На Земле существуют главные слова, без которых жизнь невозможна. Это вода, земля, солнце, воздух и, конечно, хлеб. В старину говорили: «Есть хлеб — будет и песня». О чем говорит эта пословица? «Будет хлеб — будет и песня!»

Известно, что хлеб был раньше и, пожалуй, остается по сей день важнейшим продуктом. С древнейших времён к нему относились по-особому. Хлеб сравнивали с живым существом, называли кормильцем. По урожаю ржи и пшеницы судили о том, насколько благоприятным будет год, не придется ли жить впроголодь. Потому что из ржи и пшеницы будет мука, а из муки — хлеб. Можно жить без многих продуктов, но хлеб в доме должен быть в первую очередь. Потому и поговорка такая: будет хлеб, остальное приложится.

1. Презентация-путешествие Колобка «Как хлеб на стол пришел?»

2. Создание учениками проекта на классной доске.

3. Дыхательная гимнастика и подготовка голоса.

- Работа с абакими
- Работа со слогами (чтение чётных); прохлопать результаты таблицы умножения на 2
- Работа с парными звуками по звонкости-глухости Б–П, К–Х (*назвать, какие получились слова*)
- Работа с чистоговорками
- «Всем полезно читать вслух», стр. 49, 52, 46 (чтение на время в группах)
- Упражнение «Задуйте свечу», стр. 74

чтение столбиков на одном дыхании
последняя

<i>страница</i>	<i>1 столбик</i>	на какое правило слова
<i>страница 19</i>	<i>1 столбик</i>	назвать специальность
<i>страница 19-а</i>	<i>3 столбик</i>	найти слова с ъ
	<i>4,5 столбики</i>	на какую букву слова
		назвать первое последнее слово

- Упражнение «Труба» со скороговорками

Топали да топали,	Белый снег. Белый мел.
Дотопали до тополя,	Белый сахар тоже бел.
До тополя дотопали,	А вот белка не бела
Да ноги-то оттопали.	Даже белой не была.

- Интонационное упражнение (на проекторе)

Булки, баранки,
Батон и буханки
Пекарь из теста
Испёк спозаранку.

4. Проверка домашнего задания

Работа над текстом «Всё здесь» Я. Тайц
(учебник, стр. 71)

- Чтение в лицах
 - Как называется разговор двух людей (*Диалог*)
 - Колосья в стихотворении названы усатыми? Как у кого? С кем мы можем сравнить их?
 - Как вы понимаете значение слова хлеб?

— Во что превращаются колосья? Какое будущее колосьев? (Колос — это то, из чего рождается хлеб. А будущее колосьев — это ... булки, пряники, баранки)

- Народная мудрость гласит: «Хлеб — всему голова».

Славится он первым на земле,
Становится он первым на столе.

- Как вы понимаете эти слова? Что может быть важнее хлеба?

Да ничего! Без хлеба нет ни поэта, ни ученого, ни космонавта, ни бизнесмена. Но сам хлеб не родится. Хлеб выращивают золотые руки хлебороба.

Работа над текстом «Руки человека» (учебник, стр. 70)

Хлеб приходит с полей, а выращивают его хлеборобы. На их ладонях твердые мозоли, потому что выращивать хлеб — очень трудная работа. В любую погоду: и в холод, и в зной выводят они на поля свои трактора и комбайны, работают днем и ночью, чтобы подарить нам свежий каравай.

Работа в группах

1-я группа — замените слово «сильные» другим словом (золотые, трудолюбивые, работающие, умелые, которые выращивают вкусный хлеб)

2-я группа — объясните 1 строку «Склонила тяжёлую голову рожь»

3-я группа — замените слово «янтарные» другим словом (золотые, жёлтые, похожие на золото)

4-я группа — назовите специальность человека (хлебороб, хлебопек)

5. Работа с дополнительной литературой

Работа над текстом «Кто в поле самый главный» (по М. Ляшенко, А. Мусатову)

Очень много труда нужно приложить, чтобы хлеб появился на нашем столе. Длинный и долгий путь надо проделать зернышку, чтобы получился хлеб. Одна буханка хлеба на нашем столе появляется благодаря нелегкому труду людей 120 профессий. Что для этого делают, вы знаете?

- Чтение текста по кругу в группе
- Чтение последнего абзаца хором
- Чтение-сканирование (найти специальность)

Назовите слова, которые обозначают действия на поле с колосом, хлебом, машиной? (*Вспахать, засеять, убрать, обмолотить, возить, обработать, испечь*)

А из какой муки пекут белые булки, батоны, пирожные, торты? (*Пшеничной*)

А самый вкусный и полезный хлеб пекут из ржаной муки. (*Рожь*)

А из какой муки был испечен колобок? (*Из ржаной*)

6. Разгадать кроссворд Колобка

Колобок приготовил для вас задание — кроссворд. Отгадайте профессии людей, которые выращивают хлеб на полях, пекут хлеб.

Работа в группах

- Пекарь
- Булочник
- Хлебороб
- Тракторист
- Комбайнёр
- Водитель
- Мельник

IV. Физкультминутка

1. Дождь

Приплыли тучи дождевые
— Лей, дождь, лей!
Дождинки пляшут, как живые:
— Пей, рожь, пей!
И рожь склонясь к земле зелёной,
Пьёт, пьёт, пьёт!
А тёплый дождик неугомонный
Льёт, льёт, льёт.

2. Создание живой картинки. Представьте себя колосом, давайте прорастем.

Зёрнышко растёт...

V. Развитие навыков художественного чтения

Истинная ценность хлеба не исчисляется рублями. Что бы ты ни задумал, о чем бы ни мечтал — мера всему хлеб. В нем основа нашего благополучия, он — залог всех наших радостей и надежд. Как говорили в старину: «Земля на зернышке стоит».

а) Работа над текстом «Нива»

НИВА

Дорого — любо, кормилица-нива,
Видеть, как ты колосишься красиво,
Как ты янтарным зерном налита,
Гордо стоишь, высока и густа. (Н. Некрасов)

Работа в группах

В стихотворении есть необычные слова. Мы сравниваем хлеб с очень дорогими для человека понятиями.

- 1-я группа — выделить голосом *кормилица-нива*
- 2-я группа — выделить голосом *янтарным зерном*
- 3-я группа — выделить голосом *гордо стоишь*

— 4-я группа — выделить голосом *высока и густа*

Прочитать «зашторенные» слова: ПОЛЕ, НИВА

Перевёртыши БЕЛХЛЕБ

б) Работа над текстом «Зерно» (Б. Сергуненков)

Мы уже привыкли к тому, что в магазинах всегда есть хлеб. Постоянное изобилие хлеба — это заветная мечта миллионов людей, живущих на земле. Чтобы на полях вырастить зерно, днем и ночью, под палящими лучами солнца, проливными дождями трудятся тысячи людей. И зернышко тоже трудится.

— Жужжащее чтение

— Ускоряющее чтение

— Упражнение «Молния»

— Найди ошибку учителя

— Чтение-сканирование: найти слова с *ь*, предложение с обращением

— Выборочное чтение

Работа в группах

— 1-я группа — О чем мечтало зернышко?

— 2-я группа — Люди поняли его мечты?

— 3-я группа — Все так сделали люди, как хотело зерно?

— 4-я группа — Какая должна быть погода, чтобы зерно проросло?

Что подадут у нас на стол к обеду? (*Хлеб, булочки, сайки, пирожки, пампушки*)

А что можно подать на второе? (*Вареники, пельмени, галушки, клецки, пиццу, пироги с разной начинкой, хинкали*)

А на сладкое что подадут? (*Булочки, ватрушки, пирожки, печенье, пирожные, кексы, торты*)

И все это делают из муки, которую дало зернышко.

VI. Закрепление полученных знаний

Есть только одно слово, которое равнозначно слову ХЛЕБ. Это слово — ЖИЗНЬ. Что может быть важнее хлеба!? Утром вы встали только с постели, а вам уже подали чай и ХЛЕБ. Мы встречаемся с хлебом каждый день. Без него не обходится ни скромный завтрак, ни праздничный стол. Это наш добрый друг,

имя которого на всех языках люди произносят с особой теплотой и любовью.

Паляницу, пампушки выпекают в Украине, лепешки — в Узбекистане, лаваш — в Армении, багет — во Франции, галеты — в Италии. А как называется ХЛЕБ на вашем родном языке: на арабском — ..., на румынском — ..., на турецком — ..., на английском, на хинди — ..., на молдавском — ..., на азербайджанском —

Работа в группах

Давайте попробуем собрать пословицу. У вас в группе одна часть, а вторую надо найти на стене. Полученную пословицу прикрепите на доске.

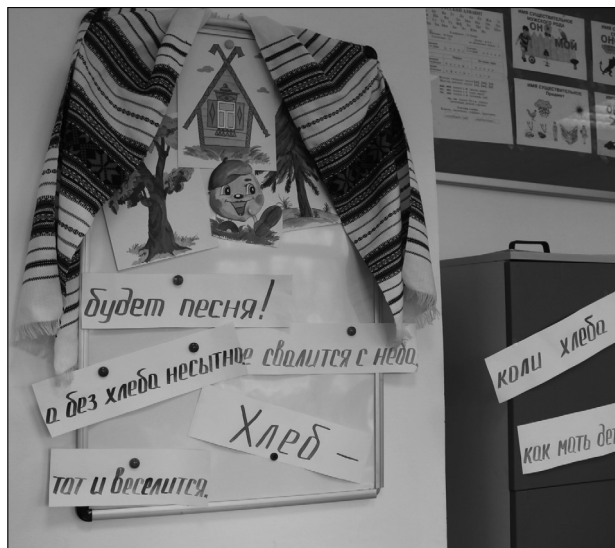
1. Собрать пословицу

Каравай хлеба (не свалится с неба)

Ржаной хлебушко — (калачу дедушка)

Без соли невкусно — (а без хлеба несытно)

Хлеб везде хорош — (и у нас, и за морем)

Где находится твоя страна? Она за морем? За океаном? А какой там хлеб? Что делают в твоей стране с хлебом, если он оказался на земле?

2. А вот теперь мы определили тему нашего урока. Верно, тема урока «Хлеб везде хорош — и у нас, и за морем».

Глубоко ошибается тот, кто решил, что в нынешнее время, когда нива оснащена современной техникой, хлеб достается легко. Нет, он добывается в поте лица, и слово «страда» не утратило своего первоначального смысла.

VII. Подведение итогов. Рефлексия

Хлеб сопровождает человека почти с самого рождения и до глубокой старости. Без него не обходится ни одна трапеза. Есть хлеб — светло в доме, нет — беда, несчастье. Хлеб — такой обычный и такой бесценный продукт человеческого труда. Для каждого из нас это необходимость, это также обычно, как солнеч-

ний свет или дыхание. Попробуйте, оцените солнечный свет, красоту земли, тепло родного дома. Именно поэтому у нас нет права на пренебрежительное и легкомысленное отношение к хлебу. Как же важно беречь хлеб — каждый его ломоть, каждую корочку, крошку! Но человеку нужна и другая пища — книга. Как образно называют книгу? (Хлеб духовный, духовная пища). Удивительно, что и хлеб, и книгу народ называет одним словом — хлеб, хлеб насущный и хлеб духовный: два простых и в то же время гениальных изобретения человека.

VIII. Домашнее задание

Составить мини-проект, мини-книгу с рассказом, как берегут хлеб в вашей семье; правила, как надо относиться к этому ценному продукту; что нужно сделать, чтобы хлеб не зачерствел и не оказался выброшенным или записать рецепт блюда из черствого хлеба.

Презентация «Пожелтели поля» (клип)

Труд земледельца воспет в стихах и песнях, пословицах и поговорках нашего народа. Художники посвятили ему лучшие полотна, поэты

и музыканты пели хлебу гимны. Закрепим свои знания с помощью презентации (*можно подпевать, слова видны на экране*).

У славян существует обычай при торжественной встрече подносить хлеб и соль тому, кого принимают с почестями. На наш урок пришли гости, и мы угостим их хлебом и солью, встретим с любовью и уважением, как это принято в нашей стране. А дети из Турции, Индии, Азербайджана, Сирии, Молдавии, Румынии предложат угощения своей страны.

Поставьте себе оценки, оцените свои знания и подойдите с дневниками на перемене.

Хлеб — уникальный продукт. Это идеально сбалансированный источник белка, углеводов, витаминов и клетчатки, которая улучшает пищеварение. В нём много полезных веществ для человеческого организма. Правду говорят, что хлеб — всему голова!

А сейчас вас ждет настоящий украинский обед: борщ с пампушками, вареники с картошкой, узвар и ХЛЕБ, цену которому вы уже знаете.

Моральне виховання

УДК 37.017.92:37.01452

Т. В. САННІКОВА,

в. о. доцента кафедри психолого-педагогічної та суспільно-гуманітарної освіти ООІУВ

МІСЦЕ РЕЛІГІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У ШКІЛЬНОМУ ВИХОВАННІ

З проголошенням у 1991 році незалежності громадяни України незалежно від соціального статусу отримали право сповідувати чи не сповідувати будь-яку релігію, виховувати у вірі чи атеїзмі власних дітей. Почали відбудовуватися храми, відкриватися недільні школи.

Починаючи з 1992 року в загальноосвітніх навчальних закладах Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей за рішенням органів місцевого самоврядування було запроваджено експериментальний предмет «Основи християнської моралі».

Сьогодні в Україні існує нормативно-правова база для впровадження в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування. Зважаючи, що предмети духовно-морального спрямування, зокрема християнська етика, містять релігійний компонент, ці предмети вивчаються в загальноосвітніх школах факультативно [8].

Учні відвідують факультативні заняття ви-

ключно за письмовою згодою батьків. Зрозуміло чому: бо у нас світська держава і світська освіта. У 2013/2014 навчальному році в Україні запроваджено багато факультативів, зокрема: «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі», «Етика: духовні засади», «Біблійна історія та християнська етика», «Основи православної культури Криму», «Основи мусульманської культури Криму», «Моральне виховання. Психологія духовного розвитку», «Православна етика», «Добротолюбіє», «Криниці духовності», «Основи релігієзнавства» тощо [7].

Минуло вже сім років з часу введення в загальноосвітніх школах України предметів духовно-морального спрямування. Як вивчення зазначених предметів вплинуло на моральний стан суспільства? Проведемо порівняльний аналіз матеріалів дослідження, яке було здійснено Інститутом релігійної свободи у грудні 2011 року [3].

Для порівняння взяли дві області — Львівську і Луганську. Львівська область являє собою регіон, де вивчення предметів духовно-морального спрямування (навчальний курс «Християнська етика», 1–4-ті класи та «Основи християнської етики» — для учнів 5–11-х класів) здійснюється у 1468 школах, що становить 100 % від зазначеної кількості, викладається у 12 831 (81,7 %) класах, курс вивчають 250 217 (81,6 %) учнів з 1-го класу.

У Луганській області до 2008 року предмети духовно-морального виховання взагалі не вивчалися. Викладався лише курс «Етика», який має світський характер.

З 2010 року за програмою «Основи християнської етики», затвердженою МОН України, у Львівській області почали навчатися 62,9 % учнів 1–11-х класів; до викладання залучено 1654 вчителів [5, 6].

Водночас у Луганській області ці навчальні курси викладалися у 35 (4,8 %) школах для 2219 (1,2 %) учнів 1–11-х класів за участю 51 вчителя.

Доцільно проаналізувати, як наявність чи відсутність духовно-морального компонента виховання проявляється через певний час у таких соціальних явищах, як рівень сирітства, співвідношення кількості шлюбів і розлучень, рівень народжуваності.

За статистичними даними 2001 року у Львівській області було зареєстровано 16 348 шлюбів, у Луганській — 15 648. У 2010 р. — у Львівській області цифра збільшилася до 17 657, у Луганській зменшилася до 15 058.

У той же час ситуація з кількістю зареєстрованих розлучень виглядає наступним чином: у 2001 році у Львівській області було 7066 розлучень, у Луганській — 11 442. У 2010 році у Львівській області кількість розлучень зменшилась до 5904, у Луганській — до 7653. Але у Луганській області зменшилось і кількість шлюбів.

Показники щодо рівня народжуваності.

Станом на 2010 рік загальна кількість дітей у Львівській області — 497 399, у Луганській — 344 691. Кількість позашлюбних народжень у Львівській області — 2,2 тисячі осіб; у Луганській — 5,7 тис осіб, що у відсотках до загальної кількості дітей складає 7,6 % у Львівській області та 25,6 % — у Луганській [14].

Отже викладання предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх школах України є ефективним засобом зміцнення моральних засад суспільства, зокрема інституту сім'ї.

Наведені дані свідчать про те, що у Львівській області інститут сім'ї більш міцний, ніж у Луганській. Автори дослідження виходили з того, що різниця між укладанням шлюбів та народженням дітей припадає на вікову категорію осіб, яким у минулому році викладався курс «Християнська етика», запроваджений

у Львівській області з 1992 року. Відповідно можна зробити висновок, що вивчення предметів духовно-морального спрямування впливає на формування ціннісних орієнтацій, забезпечує підвищення персональної відповідальності за долю родини, дитини, сприяє зміцненню інституту сім'ї.

Одеська область, на жаль, не на багато обійшла Луганську щодо кількості шкіл, де викладаються предмети духовно-морального спрямування. Це лише 36 шкіл (3,6 %) та 160 підготовлених вчителів.

Результати дослідження переконливо доводять необхідність впровадження в школах предметів духовно-морального спрямування. Слід зазначити, що МОН України здійснює певні кроки щодо впровадження предметів духовно-морального спрямування в інваріантну складову навчального плану окремих шкіл [10], зокрема, наказ МОН України № 664 від 25 травня 2014 р. засвідчує про внесення змін до наказу МОН молоді та спорту України від 03.04.2012 № 409 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх закладів II ступеня». У додатку № 13 до нового наказу (№ 664) розміщено один із варіантів Типового навчального плану. Він відрізняється від інших типових планів тим, що у ньому в освітній галузі «Суспільствознавство» передбачається з 2014/2015 навчального року введення в 5–6-х класах в інваріантну частину навчального плану по одній годині на тиждень для вивчення етики або предметів духовно-морального спрямування. Ці курси впроваджуються лише за умови письмової згоди батьків всіх учнів класу, наявності підготовленого вчителя та забезпечення навчально-методичною літературою. Сподіваємось, що багато шкіл виберуть та затвердять саме такі Типові навчальні плани.

Але одночасно слід констатувати той факт, що держава не в повній мірі використовує потенціал релігійно-морального виховання.

На практиці віруючі батьки не мають можливості надати своїм дітям позашкільну, загальну середню чи вищу освіту, яка б відповідала їхньому світогляду і релігійним переконанням, тобто виховувати власних дітей на підставі загальноновизнаних релігійних цінностей.

На сьогодні в Україні ще існує проблема, яка пов'язана з відсутністю законодавчого урегулювання можливості для релігійних організацій засновувати приватні навчальні заклади нарівні з іншими юридичними особами — громадськими, благодійними та іншими організаціями, а також фізичними особами. Однак у зв'язку із соціальним запитом на такого роду навчальні заклади, ініціативні групи віруючих батьків засновують в Україні приватні навчальні заклади з релігійною системою виховання за представництва суб'єктів, які мають таке право.

Поряд із загальноосвітніми навчальними закладами функціонують приватні. Їх засновни-

ками є фізичні особи, громадські та благодійні організації, підприємства. Але релігійним організаціям це не дозволено. Державний компонент освіти є обов'язковим в усіх приватних школах, але він може бути доповнений профільним навчанням.

Досвід країн західної демократії свідчить про ефективну та успішну реалізацію подібних ініціатив, де значна кількість приватних шкіл за історичною традицією належить конфесіям. Частка таких шкіл у приватному освітньому секторі досить суттєва: у США — 71 %, Франції — 95 %, Німеччині — 80 %. Такими ж є відповідні показники у Бельгії, Ірландії, Італії та ряді інших країн.

Високий рівень освіти в релігійних навчальних закладах забезпечується тим, що навчальний процес в них, як правило, включає не лише обов'язковий державний компонент, що відповідає державним вимогам, але й додатковий — факультативні курси, гурткова робота, виховний компонент, спрямований на всебічний розвиток особистості дитини.

Для шкіл, заснованих релігійними організаціями, характерним є створення комфортних умов для навчання і виховання, індивідуальний підхід до кожної дитини, психологічна діагностика, поглиблене вивчення іноземних мов та формування навичок роботи з комп'ютером, формування у дітей комунікативних здібностей та належної поведінки на засадах релігійних цінностей, загальноновизнаних норм моралі та етики, тобто реалізується через поєднання кращих досягнень державного стандарту освіти та релігійної системи виховання.

Незважаючи на недосконале українське законодавство, в Україні з'являються приватні школи та університети з релігійним вихованням, наприклад, Український Католицький Університет. Його засновником є фонд Святого Климентія, головою якого обрано архієпископа УГКЦ кардинала блаженнішого Любомира Гузара. Студенти університету за бажанням відвідують богослужіння чи загальну молитву.

Прикладом приватних шкіл з елементами релігійного виховання в Одесі можуть слугувати приватна школа «Творення особистості» за ліцензією М. П. Гузика, Одеський приватний НВК «Загальноосвітня школа І ступеня — дошкільний навчальний заклад «Нарнія».

Щодо навчання в НВК «Нарнія» маємо свідчення учня цієї школи Давида Реуса. Сьогодні йому 16 років, але він пам'ятає себе в цьому закладі ще з 5 років, коли батьки вперше привели його до дитячого садочка. Потім були чотири роки щасливого життя в школі.

За свідченням Давида день в школі починався з духовно-моральних настанов та загальної молитви. Потім всі розходилися по класах, де було лише по 12 учнів. Улюблена вчителька навчала дітей правилам християнського спілкування та поважливого ставлення один до одного. Кожний християнський принцип вона

підтверджувала словами із Святого Письма. Діти читали Біблію на різних уроках, але особливими були біблійні уроки у другій половині дня. Учні перевтілювались у біблійних героїв, ставили сценки, готували та проводили благодійні акції. Ніхто не спрямовував учнів до якоїсь конкретної конфесії, але всі учні навчалися довіряти один одному, поважати людську гідність, співчувати.

На жаль у п'ятий клас Давиду довелося йти у звичайну загальноосвітню школу і на собі відчувати контраст між релігійним вихованням і невихованістю учнів звичайної загальноосвітньої школи. Почалися бійки, приниження, виникали конфліктні митуації. Ледве довчився до 9-го класу, а потім пішов до коледжу. «Школа з християнським вихованням, — говорив Давид, — заклала в мені міцний стрижень, я воцерковлена людина, систематично відвідую службу в Храмі, намагаюся співати в хорі, а головне — живу по-християнськи. Шкода, що немає приватних середніх шкіл з релігійним вихованням, а лише початкові».

Наведемо ще одне свідчення дівчинки, яка навчалася у приватній школі «Творення особистості» — Богайчук Поліни, 12 років.

Батьки Поліни вважали, що їхня донечка у 6 років не була добре підготовлена до школи, крім того вона часто хворіла. Тому бажання батьків було таким: щоб у класі було мало дітей, була висококваліфікована вчителька, яка забезпечить донечці якісну початкову освіту. Тому вони звернулися до приватної школи «Творення особистості».

У школі діти знаходилися з 8 до 18 години. Ранок починався з молитви. Всі учні збирались у рекреаційній зоні, щоб почути духовні настанови. В класі навчалось 9–12 дітей, і слід зазначити, що діти були з різних родин. Зокрема, в класі з Поліною навчався син православного священика, були діти із протестантських та юдейських родин, а також діти із нерелігійних сімей. Раз на тиждень діти мали біблійний урок, який проводив дякон. Це дітям подобалось найбільше: служителю вони більше довіряли.

У першій половині дня вони навчалися за програмою початкової школи, а у другій половині були додаткові заняття, працювали гуртки, факультативи. Особливо діти полюбили ізостудію, що знаходилася під дахом будинку.

У першому та другому класі під час обідньої перерви діти відпочивали у ліжках, а в третьому та четвертому — гуляли у парку, де розташована школа. Зважаючи на те, що у приватній школі не було середньої ланки, Поліна пішла в п'ятий клас до звичайної школи і добре там адаптувалася. У неї були сформовані такі якості: позитивне ставлення до дітей, миролюбність, довіра людям, відсутність конфліктності. Поліна довіряє людям і не очікує від них зла.

Ще одним прикладом приватних шкіл з ре-

лігійним вихованням можуть слугувати школи, засновані національними меншинами, де поєднуються традиції та релігійна самобутність, наприклад, приватна іудейська школа «Ор Самеах», яка була заснована в 1991 році як школа для хлопчиків. Через рік була створена школа для дівчаток, а в 1996 році для дітей із малозабезпечених родин засновано два інтернати — окремо для хлопчиків та для дівчаток. Засновником школи «Ор Самеах» була благодійна організація «Ор Самеах». Школа працює за програмою для загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання. Навчання доповнено предметами та факультативами з національною специфікою. У школі вивчаються єврейські традиції, історія, іврит, єврейська література та історія Голокосту.

Друга в Одесі єврейська школа «Хабад Ор Авнер». Крім базового компонента, з першого класу вивчається іврит, культура, традиції та історія іудейського народу. Головне завдання школи — виховання юдейської самосвідомості та відродження іудейських сімейних традицій.

Щодо Європейського досвіду релігійних шкіл, зокрема в Австрії немає державної церкви та на інституціональному рівні держава і релігійні організації відокремлені один від одного. Проте це не заважає релігійним організаціям засновувати власні школи, які підтримуються з державного бюджету нарівні з іншими приватними школами.

Німеччина у державно-церковних відносинах знаходиться посередині між моделями державної церкви та жорстким відокремленням церкви від держави. При цьому німецька конституція гарантує релігійну освіту в державних школах, але від релігійного навчання та міжконфесійних молитов у школах можна відмовитися, якщо людина має інші переконання. У ФРН існують приватні школи, засновані церквами, які аналогічно з іншими приватними школами отримують державне фінансування.

Навіть у Франції, де наявна найбільш секюлярна модель державно-церковних відносин та підтримується нейтралітет держави до релігії, релігійні організації безперешкодно засновують приватні школи. Як приклад, 90 % приватних шкіл Франції є католицькими, а 10 % шкіл розподіляються між протестантськими та юдейськими спільнотами.

Тому залишається незрозумілим, чому в Україні конституційний принцип відокремлення церкви від держави заважає надати релігійним організаціям право засновувати приватні навчальні заклади державного стандарту освіти?

Перспектива щодо України. У Верховній Раді ще у 2008 році за № 2729 від 09.07.2008 р. зареєстрований проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів» [11]. Зазначена законодавча ініціатива в сфері освіти була запропонована представниками різних парламентських фракцій та під-

тримана Всеукраїнською Радою церков і релігійних організацій, членами якої є конфесії, що представляють понад 95 % релігійної мережі України та всі основні віросповідні напрямки — християнство (православ'я, католицизм, протестантизм), іслам та іудаїзм. На жаль, комітет Верховної Ради України з питань науки та освіти запропонував Парламенту відхилити вищезазначений законопроект, посилаючись на статтю 35 Конституції України, відповідно до якої «Церква та релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа від церкви».

Враховуючи зазначене, 13 грудня 2011 року народні депутати України В. М. Стретович, Д. В. Жванія, О. В. Білозір, В. С. Марущенко, С. Ю. Харовський зареєстрували проект № 9580, який повністю тотожний попередньому проекту [12].

Таким чином, надання релігійним організаціям (тобто фактично громадянам України, об'єднаним у релігійні організації) можливості створювати приватні навчальні заклади, в яких поряд з викладанням навчальних дисциплін державного стандарту буде здійснюватись моральне виховання на основі релігійних цінностей, дозволить виховати в Україні не тільки освічених і свідомих, але й високоморальних і високодуховних громадян, що безумовно сприятиме духовному піднесенню і оздоровленню української нації.

Посилання на джерела

1. Відкритий лист про необхідність комплексної інформаційно-просвітницької діяльності держави у справі профілактики поширення СНІДу та ВІЛ-інфекції серед населення [Електронний режим]. — Режим доступу: <http://is.gd/waWvXi>.
2. Доповідь «Про соціально-економічне становище України за січень-вересень 2011 року» [Електронний режим]. — Режим доступу: <http://j.mp/taAltS>.
3. Дослідження «Роль релігійних цінностей у вихованні високоморальних громадян». Київ, грудень, 2011 р. [Електронний режим]. — Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1007%3A1&catid=38%3Apub&Itemid=65&lang=ru.
4. Інформація Головного управління статистики Львівської області [Електронний режим]. — Режим доступу: <http://j.mp/vKtmRy>.
5. Інформація Управління освіти і науки Львівської ОДА, липень 2008 року.
6. Лист Головного управління освіти і науки Львівської ОДА від 15.07.2008 року № 1-7/1724.
7. Лист МОН України № 1/9-324 від 16.05.2013 року «Про вивчення курсів духовно-морального спрямування у 2013/2014 навчальному році» [Електронний режим]. — Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/35943/print/
8. Наказ Міністерства освіти і науки України № 437 від 26 липня 2005 року «Про вивчення у навчальних закладах факультативних курсів з етики, віри та релігієзнавства» [Електронний режим]. — Режим доступу: <http://is.gd/FH9jwm9> www.irs.in.ua
9. Наказ МОН, молоді та спорту України № 409 від 03.04.2012 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня».
10. Наказ МОН України № 664 від 25 травня 2014 р. «Про внесення змін до наказу МОН, молоді та спорту України № 409 від 03.04.2012 р.».

11. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів» № 2729 від 09.07.2008 року [Електронний режим]. — Режим доступу: <http://j.mp/iTeU5F>.

12. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України (щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів)» № 9580 від 13.12.2011 року [Електронний режим]. — Режим доступу: <http://is.gd/C2SfLU>.

13. Проект Концепції державно-конфесійних відносин в Україні, розроблений у 2004 році Центром Разумкова

за участю конфесій і парламентарів [Електронний режим]. — Режим доступу: <http://j.mp/uEaRyt>.

14. Статистичні дані Державного департаменту з усилювання та захисту прав дитини Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту [Електронний режим]. — Режим доступу: www.ditu.gov.ua/statistics.

15. Узагальнена інформація щодо вивчення етико-релігійних курсів в загальноосвітніх навчальних закладах у 2009/2010 навчальному році / Міністерство освіти і науки України, липень 2010 року.

Естетичне виховання

УДК 78+159.955+534.32+37011.32

О. К. КУЧЕР,

викладач ДМШ № 2 ім. О. К. Глазунова м. Одеси

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ КЛАСИЧНОЇ МУЗИКИ

У статті на підставі аналізу наукової літератури уточнено сутність понять «музичне сприйняття» та «музичне мислення». Проаналізовано методичні матеріали щодо формування музичного мислення учнів у процесі сприйняття класичної музики, висвітлено власний досвід роботи в цьому напрямку. Обґрунтовано доцільність використання означених методичних матеріалів при викладанні музичної літератури в дитячих музичних школах (ДМШ).

Ключові слова: музичне сприйняття, музичне мислення, класична музика, пізнавальний інтерес, методи формування музичного мислення.

Класична музика — це кращий, відібраний часом спадок людства. Осмислене слухання музики, вивчення музичних творів видатних вітчизняних і зарубіжних композиторів сприяє активізації мислення, пам'яті, уваги школярів, розвитку їхнього сприйняття та емоційної сфери, і навіть зміцнює їх психічне здоров'я, що доведено музичною психологією. На жаль, сьогодні скрізь поширюється «низькопробна», малохудожня і стандартна музика, яка спустошує духовний світ людини, порушує моральні устої. Тому перед викладачами в галузі музичного мистецтва постає важливе завдання — залучення підлітків до високохудожньої класичної музики. Аналіз методичних матеріалів засвідчив, що означена проблема в галузі викладання музичної літератури в ДМШ майже не розроблена, що посилює її актуальність.

Мета даної статті — уточнення сутності понять «музичне сприйняття» і «музичне мислення» та визначення ефективної методики формування музичного мислення учнів у процесі сприйняття класичної музики.

У сучасній психології утвердився погляд на сприйняття як на активну діяльність суб'єкта щодо відображення об'єктивної дійсності, опосередковану мовними значеннями, в яких представлена згорнута в матерії мови ідеальна

форма існування предметного світу, його властивостей, зв'язків, відношень [15].

Як зазначає А. Г. Маклаков, сприйняття містить у собі відчуття і засновується на ньому. Але крім відчуттів у процесі сприйняття задіяний попередній досвід, процеси осмислення того, що сприймається.

Р. С. Немов визначає основні властивості образу, які складаються в процесі і результаті сприйняття: предметність, цілісність, константність та ін. Предметність — це здатність людини сприймати світ у формі відокремлених один від одного предметів, що володіють властивостями, які викликають дані відчуття. Предметність формується за допомогою руху і дотику. Цілісність сприйняття виявляється в тому, що образ предметів, які сприймаються, ніби уявно добудовується до якоїсь цілісної форми на основі невеликого набору елементів. Константність сприйняття — це відносна постійність перцептивного образу (розміру, форми й кольору) при зміні відстані, положення спостерігача, освітленості предмета.

Як відомо, психологічною основою всіх видів музичної діяльності є сприйняття музики. На думку В. К. Белобородової, основною властивістю музичного сприйняття є його естетична емоційність, переживання краси художнього музичного образу, почуттів і думок, які викликає

музика. В. В. Медушевський підкреслює, що адекватність музичного сприйняття залежить від досвіду музичної і загальної культури. Музичне сприйняття також характеризується цілісністю, яка досягається шляхом сприйняття виразності окремих елементів музичної мови: мелодії, гармонії, ритму, тембру. Як зазначає О. Я. Ростовський, невідповідно вчений слухач не може адекватно сприймати всю систему засобів, яка створює музичний образ, однак у творі він сприймає його цілісний образ — настрій і характер [15].

Особливої уваги заслуговує така властивість музичного сприйняття як осмисленість. Сприйняття тісно пов'язане з мисленням.

Асоціативність — одна з характерних властивостей музичного сприйняття. Природа асоціацій полягає в тому, що психіка людини може поєднувати різні образи стійкими зв'язками і, збуджуючи одну її ланку, викликати інші. Вибірковість сприйняття виявляється в умінні вловити виразність мелодичних інтонацій і прослідкувати за розвитком музичних тем. В. К. Белобородова вважає, що вибірковість ґрунтується на діяльності музичного слуху й мислення, та є основою формування художнього смаку. Варіативність музичного сприйняття — це змінність сприйняття одного й того ж твору однією і тією ж людиною залежно від різних умов чи часу слухання [15].

Сила впливу музики зумовлюється загальною культурою слухача, його музичним досвідом, уміннями і навичками музичної діяльності, без яких неможливе повноцінне естетичне осягнення твору.

А. Н. Сохор виділив три стадії музичного сприйняття: 1) слухання як фізичний і фізіологічний процес; 2) розуміння і переживання музики; 3) її інтерпретація й оцінка. В. К. Белобородова виділяє п'ять головних структурних компонентів музичного сприйняття, які складають його психологічний механізм: емоційний відгук на музику, музичний слух, мислення, пам'ять, здатність до співтворчості.

Таким чином вищевикладене дозволяє дійти таких висновків: сприйняття — це відбиття у свідомості людини предметів і явищ об'єктивної дійсності за їх безпосередньої дії на органи чуття. Музичне сприйняття — це складний психічний процес, основою якого є здатність чути й переживати музичний зміст як художньо-образне віддзеркалення дійсності.

До основних властивостей сприйняття відносяться: предметність, цілісність, константність, категоріальність, структурність, вибірковість, осмисленість, емоційність, адекватність, образність, асоціативність, варіативність. Аналогічні властивості відносяться і до музичного сприйняття.

Відмінності у сприйнятті одного й того ж твору різними людьми не є особливістю музики — вони є наслідком природи сприйняття як психічного явища, в якому завжди присутній суб'єктивний момент.

Психологи стверджують, що сприйняття неможливе без участі мислення, розуміння того, що сприймається. З. Ринквичюс стверджує, що музичне сприйняття і музичне мислення — взаємодоповнюючі, глибоко інтегровані психічні процеси. Основою музичного мислення є інтонаційний досвід, накопичений шляхом акустичного сприйняття музики. У процесі сприйняття є момент аналізу, синтезу, узагальнення, тобто — мислення.

Процес мислення досить глибоко висвітлений у науковій літературі. Цей феномен досліджували зарубіжні та вітчизняні психологи. Так, Ю. Л. Трофімов надає таке визначення: мислення — це процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках та відношеннях [16]. Інші науковці вважають, що мислення — це аналіз, синтез, узагальнення умов і вимог розв'язуваної задачі та способів її вирішення. Є. І. Рогов розглядає мислення аналогічно та визначає структуру мисленнєвого процесу: мотивація (бажання вирішити проблему), аналіз проблеми, пошуки рішення, логічне обґрунтування знайденої ідеї рішення, реалізація, перевірка та його корекція [14].

У сучасній психології найпоширенішою класифікацією є виділення трьох видів мислення за його формою: наочно-дійове (практично-дійове), образне (наочно-образне) та словесно-логічне (або поняттєве, вербальне, дискурсивне, теоретичне). Розумове завдання при наочно-дійовому мисленні розв'язується безпосередньо в процесі діяльності. Наочно-образне мислення відбувається за допомогою образів. Словесно-логічне мислення втілюється в поняттях, логічних конструкціях (судженнях, умовиводах) і характеризується застосуванням мовних засобів. За характером завдань, які розв'язуються, мислення буває теоретичним і практичним. Основна мета практичного мислення — підготовка фізичного перетворення дійсності: визначення мети, складання планів, проекту, схеми. Теоретичне мислення — процес пізнання і створення законів, правил.

За ступенем новизни одержуваного в ході мисленнєвої діяльності продукту відносно вихідних знань суб'єкта розрізняються мислення творче (або продуктивне) та мислення репродуктивне. Творче мислення разом із творчою уявою — це психологічна основа людської творчості, джерело інновацій в усіх сферах діяльності людини.

Як відомо, мислення складається з таких форм: поняття, судження, умовивід. Поняття — це відображення загальних та істотних властивостей предметів чи явищ. Прийнято відрізняти загальні та істотні поняття. Судження — відображення зв'язків, відношень предметів чи явищ реального світу. Умовивід — найвища форма мислення, формування нових суджень на основі перебудови вже існуючих.

До основних видів розумових операцій відносяться: порівняння, аналіз і синтез, абстракція й конкретизація, індукція та дедукція. Порівняння — це встановлення схожості та відмінності між предметами і явищами реального світу; аналіз — розумове розчленування чого-небудь на частини чи розумове виділення окремих властивостей предмета; синтез — розумове з'єднання частин предметів чи явищ в одне ціле, а також розумове сполучення окремих їх властивостей; абстракція — це розумове відхилення від будь-яких частин чи властивостей предмета для виділення його суттєвих ознак; конкретизація — уявлення чого-небудь одиничного, що відповідає тому чи іншому розумінню або загальному положенню; індукція — це перехід від окремих випадків до загальних положень, які охоплюють собою окремі випадки; дедукція — умовивід, зроблений відносно окремого випадку на основі загального положення [16].

Залежно від характеру діяльності відбувається диференціація професійних типів мислення. Так, у художньому мисленні розрізняють мислення музичне, сценічне, поетичне, композиційне та ін.

Розглянемо сутність поняття «музичне мислення». Система співвідношення музичних тонів, відкрита Піфагором в процесі його експериментів з монохордом, започаткувала розвиток науки щодо музичного мислення, яке визначають як складний емоційний сенсорно-інтелектуальний процес пізнання й оцінки музичного твору. Достатньо точно відображає специфіку даного процесу в єдності його основних компонентів термін «музичне сприйняття-мислення» (В. В. Медушевський). Музичне сприйняття-мислення спрямоване на осмислення музики як мистецтва, як особливої форми віддзеркалення дійсності, як естетичного художнього феномена (Є. В. Назайкінський).

У 30-х роках ХХ століття академік Б. Асаф'єв розробляв «теорію інтонації», яка стала підґрунтям для нової музичної педагогіки. Згідно з цією теорією інтонація, що виникає як результат взаємодії засобів музичної виразності, є найменшим образно-змістовим та структурним елементом музичного твору. На основі взаємовпливу інтонаційних комплексів в процесі музичного висловлювання і формується неповторний художній образ музичного твору. Тому основою будь-яких музичних методик, на думку Б. Асаф'єва, має бути розвиток в учнів уміння вслухатися в музичну мову. Поряд з Б. В. Асаф'євим, проблеми музичного мислення і музичної мови досліджував Б. Л. Яворський, який створив теорію ладового ритму. (Один з варіантів назви цієї теорії — «Теорія музичного мислення»). У 70–80-х роках минулого століття проблему музичного мислення розробляли М. Г. Арановський, В. В. Медушевський, М. С. Каган та інші.

Як зазначають науковці (керівник Г. М. Ци-

пін), музичне мислення має комплекс музично-мисленневих операцій та поділяється на складові: музично-образне мислення, притаманне для слухача; практично-дієве мислення, властиве музиканту-виконавцю; абстрактно-логічне, характерне для композитора.

У сучасній музичній психології художній образ, створений композитором, розглядається як єдність трьох компонентів — матеріального, конструктивно-логічного й духовного. Матеріальні характеристики музичного твору — мелодія, гармонія, метроритм, тембр, динаміка, регістр, фактура. Формальна організація цих елементів, їх послідовність знаходять відображення в конструктивно-логічному аспекті музичного мислення. Емоційний стан, настрої, внутрішні перетворення, асоціативне бачення — все те, що людина відчуває в процесі слухання музичного твору — складають духовну складову музичного мислення [17]. На думку П. Блонського, знання — це основа для формування мислення. Це положення актуальне і у сфері музичного мислення. Знання дають поштовх розумовим операціям, формують їх, визначають їхню структуру і внутрішній зміст.

Як писав В. О. Сухомлинський, першоджерелом музики є не тільки навколишній світ, а й сама людина, її духовний світ, мислення та мова. Музичний образ по-новому розкриває перед людьми особливості предметів та явищ дійсності.

Отже, особистість у практичній діяльності через музичний твір спілкується з духовним досвідом людства. Проникнення в діалектику зв'язків форми та змісту музичного твору породжує новий художній зміст, що є особисто важливим для даної людини.

Розглянемо методичний аспект даної проблеми.

Базовим підручником, до якого протягом багатьох років звертаються викладачі музичної літератури в ДМШ, можна вважати «Методику викладання музичної літератури в дитячій музичній школі», автор О. І. Лагутін. Розглядаючи методичні основи викладання означеного предмета, автор спирається на відому в загальній педагогіці класифікацію методів навчання (словесні, наочні, практичні), звертаючи увагу на основні дидактичні та психологічні вимоги до уроку. На думку О. І. Лагутіна, першим завданням викладача при формуванні в учнів музичного сприйняття є виховання слухової уваги, як довільної, так і післядовільної.

Організації слухової уваги сприяють актуалізація минулого досвіду дітей, розповідь про композитора та його твір, використання наочних посібників і спеціальних прийомів педагогічного впливу (словесні описи, метафори, порівняння, асоціації при виразній інтонації та міміки), спостереження за музикою по нотах і вирішення доступних слухових (музично-пізнавальних) завдань пошукового характеру. Наприклад, при вивченні програмних творів — визначити еле-

менти зображальності, вокальних — переключати слухову увагу зі співу на акомпанемент і навпаки. Завдяки таким слуховим вправам довільна увага може придбати властивості післядовільної.

Післядовільна увага характеризується високою зосередженістю, ясністю усвідомлення, емоційним піднесенням, зацікавленістю процесом пізнання, має цілеспрямований характер. Активні слухові дії учнів є елементом слухового аналізу музики, при якому стає можливим усвідомлення структури музичної матерії. Слуховий аналіз музики — процес комплексний. Його складові: 1) показ музики та її сприйняття на рівні довільної уваги; 2) активна слухова діяльність учнів, спрямована на усвідомлення різних засобів, які створюють художній образ; 3) визначення особливостей музичної мови за допомогою пошуку відповідної термінології, що спонукає учнів усвідомлювати прослухане [5].

В останні роки була розроблена програма з предмета «Українська та зарубіжна музична література» (керівник авторського колективу Т. Й. Постолювська), в якій визначено мету, завдання та методологічні принципи курсу, подано рекомендації щодо організації та проведення контрольних заходів [12]. Але про музичне мислення у зазначеній програмі не згадується. Враховуючи обмежену кількість науково-методичних матеріалів щодо викладання музичної літератури в ДМШ, доцільно, на наш погляд, розглянути аналогічну проблему в суміжній галузі, а саме, при викладанні музики в загальноосвітніх навчальних закладах, оскільки основні навчально-виховні завдання обох ланок художньо-естетичної освіти учнів співпадають.

Основним методом формування слухових навичок і усвідомленого ставлення до музики Б. В. Асаф'єв вважав метод наведення, суть якого полягає у доборі музичних творів і бесід, що дають змогу «непомітно для слухачів ввести їх у середовище дії чинників, на які бажано звернути увагу». Ідеї Б. М. Асаф'єва щодо управління процесом формування музичного сприйняття дістали розвиток у теорії та методиці музичного виховання, передусім у працях В. М. Шацької, Н. Л. Гродзенської, О. О. Апраксіної, Д. Б. Кабалевського. Так, В. М. Шацька відокремила компоненти сприйняття музики: попередня цілісна характеристика твору, виразне виконання та аналіз музично-образної мови. Важливим при цьому є аналіз музичних творів, переходити до якого варто лише після того, як діти вільно висловилися про свої враження від музики [18]. Н. Л. Гродзенська в процесі управління музичним сприйняттям умовно виділяла чотири етапи: вступне слово вчителя, прослуховування твору, його аналіз і повторне слухання [4]. Суть педагогічного управління процесом музичного сприйняття Д. Б. Кабалевський вбачав у створенні атмосфери творчої активності й емоційної захопленості дітей. Як зазначає О. Я. Ростовський,

спостереження за реакціями слухачів, їх усні й письмові висловлювання, бесіди з ними мають важливе значення в управлінні процесом музичного сприйняття. Вступне слово вчителя має бути лаконічним і образним; в основу характеристики музичного твору слід покласти розкриття ідеї, задуму твору. При цьому, особливо стосовно інструментальної музики, доцільно спиратися на свідчення композитора або його сучасників-музикантів і на різнобічний аналіз пропонованого твору [18].

Розвитку уваги, бажання слухати музику сприяє не лише зміст розповіді вчителя, а й емоційність його мовлення. Важливе значення має вміння вчителя знайомити з життям і творчістю композитора не формально, а в особистісному аспекті, тобто говорити з учнями про його характер, світогляд, ставлення до музики, взаємини з оточуючими людьми; звернути увагу на те, що спонукало композитора писати ті чи інші твори.

Ефективність аналізу музичних творів значною мірою визначається умінням вчителя вести діалог, а педагогічна й художня цінність його запитань полягає у можливості дати на них різні багатопланові та творчі відповіді [4]. Доцільно використовувати метод порівняльного аналізу двох різних за жанром та стилем творів, об'єднаних схожим настроєм. У процесі розвитку в учнів почуття форми та засвоєння ними принципів тотожності й контрасту доцільно поєднати інтонаційно-образний аналіз виразальних засобів, що поступово ускладнюються, з розширенням композиційних масштабів твору, зосереджуючи увагу учнів на таких моментах, як зміна теми-образу, розділів форми, тональності.

Е. Б. Абдуллін, аналізуючи музично-педагогічну концепцію Д. Б. Кабалевського, визначив три провідних методи: метод музичного узагальнення, метод забігання вперед і повернення до пройденого та метод емоційної драматургії. У першому з них простежується певна послідовність дій: «чітко сформульоване завдання», яке належить вирішити; поступове, спільне з учнями рішення цього завдання; висновок, який повинні зробити учні. Метод забігання вперед і повернення до пройденого дозволяє підготувати учнів до вивчення нового матеріалу. Метод емоційної драматургії передбачає зміну послідовності творів, запланованих у програмі на той чи інший урок, якщо це необхідно для забезпечення більш логічної структури уроку. Вказані методи, маючи яскраво виражену специфіку, в той же час взаємопов'язані між собою [1].

Розглядаючи програму Д. Б. Кабалевського, Т. Вендрова зазначає, що формування музичної культури учнів залежить від послідовного розвитку музичного сприйняття. Так, засвоєння теми 6-го класу «Музичний образ» передбачає використання теоретичних уявлень про засоби музичної виразності, музичні жанри й форми.

На цьому фундаменті відбувається ознайомлення з різними музичними образами, які втілюють явища життя: любов і ненависть, добро і зло, мир і війна («Лісовий цар» Ф. Шуберта, Прелюдія О. Скрябіна е-молл для фортепіано, епізод навали з 1-ї частини Симфонії № 7 Д. Шостаковича). Спостереження за розвитком одного чи декількох музичних образів в середині твору підводить учнів до нової теми: «Музична драматургія», головна ідея якої залишається аналогічною: бачити за драматургією музичних образів драматургію життєвих конфліктів, зіткнень, прашуків, спостерігати життя в його діалектичному розвитку. Не розподіляти музику на схематичні контури розділів форми, а уміти, аналізуючи форму твору, почути пульс життя. Тема «Наші великі сучасники» забезпечує можливість формувати у свідомості учнів 7-го класу думку про художню невичерпність високого мистецтва минулого та наших днів. Будь-який урок постає як живий, багатогранний процес спілкування з музикою, а будь-яка форма навчальної діяльності учнів виступає не як самоціль, а як засіб, шлях проникнення до закономірностей музичного мистецтва [3].

Б. Березовський і Н. Хотунцов у статті «Нова форма музичного виховання школярів» розповідають про освітній процес в експериментальній «дитячій школі загального музично-естетичного виховання», яка була заснована в результаті злиття загальноосвітньої і музичної школи. Серед предметів, які вивчають діти — слухання музики, сольфеджіо, хор. На думку директора школи та вчителів, навчання музичних дисциплін суттєво сприяє розвитку в учнів абстрактного мислення, уяви, пам'яті. Автори зазначають, що з усіх дисциплін найважливіше значення має слухання музики, основною метою якого є формування в учнів активного і творчого ставлення до музики на основі розвитку їх сприйняття та накопичення слухового досвіду. Тематичний план для п'ятого класу містить розповідь про життя і творчість вітчизняних і зарубіжних композиторів-класиків. Під час перевірки знань учнів пропонуються, наприклад, такі запитання: «Яку мету переслідував Ф. Ліст при створенні музики на теми з творів інших композиторів?»; «Яким твором відгукнувся Ф. Шопен на звістку про поразку польського повстання і який характер цього твору?»; «Які теми використав Глінка у творі «Камаринська» та в якій формі написана ця фантазія?».

Окрім цього, головне завдання занять з хору та хорового сольфеджіо — удосконалення музичних здібностей учнів і формування музичного мислення. На думку педагогів, нова форма музичних занять може бути рекомендована до розповсюдження, оскільки вона дає змогу залучати до музичного мистецтва велику кількість дітей [2].

Е. П. Печерською у статті «Уроки різні та незвичайні» запропоновано нетрадиційні типи

уроків музики, як-то: урок-вікторина, урок-концерт, урок-інтерв'ю, урок-конкурс, урок-подорож, урок-самопізнання, урок-захист тощо. Висвітлено методичні основи таких уроків, які дозволяють втілювати навчальний матеріал у цікаву і нестандартну форму.

Урок-вікторина може бути проведений у кінці чверті з метою підсумовування знань про вже відомі учням музичні твори. Такі уроки доцільно проводити за спеціально заготовленими запитаннями, по типу телевізійної гри «Що? Де? Коли?». На уроці-концерті учні виконують твори на тих музичних інструментах, якими володіють. Якщо програма такого уроку складена заздалегідь, призначається ведучий концерту (конферансьє). На основі цього уроку виник урок-інтерв'ю, який доповнюється бесідою з виконавцями, що сприяє формуванню мислення, мовлення, уміння спілкуватися, вихованню культури поведінки. Урок-конкурс базується на музично-виконавській діяльності учнів: співі, грі на музичних інструментах. З учнів класу обирається спеціальне журі, яке оцінює і коментує якість виконання музики. На урок-конкурс можуть бути подані і власні творчі роботи учнів — адже у кожному класі є свої поети та композитори. Урок-подорож має різні варіанти: відображення в музиці картин природи, факти з біографії того чи іншого композитора, що подорожував по різних країнах, виникнення та розвиток певного музичного жанру — школярі «мандрують» по різних епохах і країнах, слухаючи й виконуючи відповідні музичні твори. Урок-«круглий стіл» — це передусім слухання музики і бесіда про неї, яка має бути невимушеною, щоб створити умови для комфортного і неформального спілкування в класі. На уроці-самопізнання доцільно запропонувати учням висловити думки та почуття, що виникли під враженням від прослуханої музики або піддавати їх аналізу письмово. Урок-захист можна проводити так: у класі звучить незнайомий музичний твір, і комусь з учнів пропонується висловити судження з приводу цієї музики. Призначаються два «опоненти», які ставлять учневі запитання; коректність запитань та ерудицію того, хто відповідає, оцінює «вчена рада». Урок-«картинна галерея» базується на синтезі музики та образотворчого мистецтва. Урок-КВД («Клуб веселих та дотепних») доцільно проводити за зразком телевізійного КВД.

Запропонована типологія уроків допомагає створювати позитивну мотивацію навчальної діяльності, що надзвичайно важливо в роботі з учнями підліткового віку [10].

Е. П. Печерська і Ж. Л. Хроленко вважають, що для виховання у підлітків півнального інтересу до класичної музики потрібно: а) насичувати уроки цікавою інформацією; б) пов'язувати творчість композитора з його життям, внутрішнім світом; в) застосовувати ігрові методи та нестандартні типи уроків, що

активізує учнів і дуже їм подобається. На уроці за темою «Етюд як музичний жанр» автори запропонували влаштувати «концерт», після якого учні обмінювались думками про почуте. З метою активізації мислення учні прослухали Етюд № 3 Мі мажор Ф. Шопена і порівняли його з тими творами, які сьогодні пролунали у класі. Далі автори допомогли підліткам дійти висновку, що етюди бувають навчальними та концертними. На наступних уроках була застосована інша гра — «Лектори»: деякі учні підготували невеликий розповіді про етюди, які заплановано послухати. Для закріплення вивченого матеріалу клас поділили на команди і провели невеличкий «Брейн-ринг»: кожна команда повинна була впізнати «свій» етюд і розповісти про нього [7].

Н. Радчук пропонує зміст уроку, на якому запроваджено групову форму організації навчання, використано декілька методів. Під час бесіди щодо прослуханої музики кожна група аргументувала свою думку. Перед слуханням музики одна з груп надавала інформацію про життя і творчість певного композитора (автора цього твору), потім кожна група ставила запитання до інших груп [13].

У статті «Формування самостійності мислення учнів на уроках музики» Е. П. Печерська та Л. М. Чернявська зазначають, що основним методом педагогічної роботи має бути ігровий, оскільки він є ефективним і стимулюючим як емоційну сферу, так і мислення. Автори пропонують використання таких ігор: «Музикант-винахідник», «Видатний музикознавець», «Відомий письменник», «Музикант-дослідник», інтерв'ю, «Мислити — це цікаво», «Музикант-кореспондент» тощо. На думку педагогів, розповідаючи про життєвий та творчий шлях композитора, доцільно підібрати інформацію, яка містить нестандартні відомості, бажано продумати запитання, доповнити розповідь елементами бесіди [11].

На уроці за темою «Як незвичайно музика звучить», з метою активізації мислення, при повторному прослуховуванні сценічної кантати «Карміна Бурана» К. Орфа («О, Фортуна» № 2) Е. П. Печерська та М. О. Ковальська запропонували учням уявити, що вони знімають кінофільм, в якому використовується ця музика, а також дати відповіді на запитання: «Який міг би бути сюжет фільму?»; «В якому моменті сюжету могла б звучати така музика?»; «Які костюми підходять для нашого фільму?»; «Яким повинен бути головний герой фільму?»; «Яким, на вашу думку, має бути фінал фільму?» [8].

Узагальнюючи методичні матеріали щодо сприйняття класичної музики на уроках, можна зазначити, що педагоги застосовують різноманітні форми й методи, як-от: нестандартні уроки музики, нетрадиційна художня та словесна інформація, цікаві та нестандартні запитання до учнів, творчі ігри. Зазначені форми й методи сприяють не тільки вихованню в

учнів пізнавального інтересу до занять, що є важливою умовою підвищення результативності навчання, а й формуванню їхнього музичного мислення. Деякі із вказаних форм і методів були використані нами в процесі викладання музичної літератури в ДМШ № 2 ім. О. К. Глазунова м. Одеси.

Як відомо, процес керування музичним сприйняттям неможливо здійснити без вступного слова вчителя, тому з метою виховання пізнавального інтересу до класичної музики на кожний урок ми підбирали цікаву інформацію, використовували ілюстративні та відеоматеріали з творчості композиторів і відомих виконавців. Для організації слухової уваги ми використовували такі педагогічні прийоми: спостереження за музикою по нотах і рішення музично-пізнавальних завдань пошукового характеру. Наприклад, при слуханні увертюри «Егмонт» Л. В. Бетховена у 6-му класі ми тактовно спрямовували спостереження учнів за допомогою запитань: «У якому регістрі звучить головна партія?»; «Які музичні інструменти беруть участь у проведенні головної партії?»; «В якій фактурі звучить побічна партія?»; «Прослідкуйте розвиток головної партії в розробці»; «Який характер має кода цього твору?»; «Які засоби музичної виразності мають більш важливе значення у втіленні музичних образів твору?». Деяких учнів настільки захопив процес спостереження за музикою, що вони із задоволенням висловлювали свої думки у письмовій формі. Іноді виникали дискусії, коли мали місце неоднозначні думки щодо прослуханої музики. У таких випадках ми тактовно застосовували метод наведення, який допомагав вести конструктивний діалог та поважати думку інших.

Впроваджували ігрові методи та нестандартні типи уроків, наприклад, у 4-му класі проводили творчу гру «Гастролер-музикант» з наступним інтерв'ю. За згодою дітей було призначено учня для виконання «концертної програми», «журналісти» підготували запитання для інтерв'ю. Оскільки учнів, бажаючих виконати роль «гастролера-музиканта», виявилось багато, наступним уроком був урок-концерт, після якого відбулася «прес-конференція» з виконавцями. Учні, які не брали участі у грі на музичних інструментах, виступали в ролі журналістів. Далі ми запропонували учням підготувати дома творчі роботи за темою: «Роздуми після концерту». Деякі роботи за бажанням дітей були прочитані та обговорені.

На уроці «Юні лектори» учні 6-го класу розповідали про життя та творчість Ф. Шопена, доповіді готували заздалегідь. Звучала музика Ф. Шопена у виконанні викладачів фортепіанного відділу та в аудіозапису, були проглянуті ілюстративні матеріали. Із захопленням учні 7-го класу брали участь в уроці-захисті. За прослуханими творами українських композиторів на поезію Т. Г. Шевченка вони підготували

письмові роботи. Були призначені два опоненти та «вчена рада», яка слідувала за культурою мовлення та доцільністю запитань.

Отже, уроки музичної літератури в ДМШ мають великі можливості для залучення учнів до класичної музики. Вони викликають позитивну реакцію дітей, сприяють формуванню музичного мислення та підвищенню рівня пізнавального інтересу й духовної культури. Слід зазначити, що тільки постійна пошуково-творча діяльність викладача, удосконалення його педагогічної майстерності, ретельна підготовка до кожного уроку можуть підвищити його ефективність і головне — викликати у підлітків стійкий інтерес до класичної музики.

Література

1. Абдуллин Э. Б. Новая программа. Ведущие методы // Музыка в школе. — 1983. — № 2. — С. 9–14.
2. Березовский Б. Новая форма муз. воспитания школьников / Б. Березовский, Н. Хотунцов // Музыка детям. — 1985. — № 5. — С. 31–46.
3. Вендрова Т. Е. Уроки музыки — уроки жизни // Музыка детям. — 1985. — № 5. — С. 12–25.
4. Гродзенская Н. Л. Школьники слушают музыку / Н. Л. Гродзенская. — М. : Просвещение, 1969. — 94 с.
5. Лагутин А. И. Методика преподавания музыкальной литературы в детской музыкальной школе / А. И. Лагутин. — М. : Музыка, 1982. — 224 с.
6. Петрушин В. И. Музыкальная психология / В. И. Петрушин. — М. : Трикста, 2008. — 400 с.
7. Печерська Е. П. Виховання у підлітків пізнавального інтересу до класичної музики / Е. П. Печерська, Ж. Л. Хроленко // Наша школа. — 2001. — № 3. — С. 29–32.
8. Печерська Е. П. Залучення учнів до світової художньої культури на уроках музики / Е. П. Печерська, М. О. Ковальська // Наша школа. — 2008. — № 2. — С. 23–27.
9. Печерська Е. П. Інформативність уроку музики як засіб підвищення його ефективності / Е. П. Печерська, С. П. Охотюк // Наша школа. — 2007. — № 1. — С. 40–44.
10. Печерська Е. П. Уроки різні та незвичайні // Рідна школа. — 1995. — № 4. — С. 62–65.
11. Печерська Е. П. Формування самостійності мислення учнів на уроках музики / Е. П. Печерська, Л. М. Чернявська // Наша школа. — 2004. — № 1. — С. 53–57.
12. Постоловська Т. Й. Українська та зарубіжна музична література : програма для музичної школи / Т. Й. Постоловська, В. В. Гукова, Я. А. Бодак. — Вінниця : Нова Книга, 2008. — 232 с.
13. Радчук Н. Нововведення на уроках музики // Мистецтво та освіта. — 2003. — № 3. — С. 44–49.
14. Рогов Е. И. Психология для студентов вузов / Е. И. Рогов. — М. : Мар Т, 2004. — 560 с.
15. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання : навч.-метод. посіб. / О. Я. Ростовський. — К. : ІЗМН, 1997. — 248 с.
16. Трофімов Ю. Л. Психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук [та ін.]. — К. : Либідь, 2005. — 560 с.
17. Цыпин Г. М. Психология музыкальной деятельности / Г. М. Цыпин, Д. К. Кирнарская, Н. И. Киященко [и др.]. — М. : Академия, 2003. — 368 с.
18. Шацкая В. Н. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества / В. Н. Шацкая. — М. : Педагогика, 1975. — 197 с.

Дисципліни природничо-математичного циклу

УДК 378.046.4:371.3:378.147.3+51:004.9

О. М. ЗАДОРІНА,

канд. пед. наук, ст. викладач кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін ООІУВ,

О. Е. ВАЛЛЬЄ,

викладач математики

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

У статті розглядаються суттєві характеристики використання дистанційного навчання під час підвищення кваліфікації вчителів математики, наведено приклад навчального модуля.

Ключові слова: педагогічна компетентність, дистанційне навчання, навчальний модуль, математика, індивідуальне навчання.

Постановка проблеми. Проблема підготовки і перепідготовки педагогічних працівників взагалі та вчителів математики, зокрема, є нагальною проблемою сьогодення, що вимагає

від вчителя поглиблення знань з методики викладання предмета і умінь використовувати сучасні засоби навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Останнім

часом у педагогічних дослідженнях широко застосовується компетентнісний підхід. Відповідно до нього, розглядаючи систему підвищення кваліфікації вчителів математики, необхідно виходити з сучасного розуміння професійної компетентності вчителя, яка означає інтегровану характеристику якостей особистості. Сьогодні змістовне наповнення програми з математики для середньої школи реалізує компетентнісний підхід до навчання. Тому одне з головних завдань шкільного курсу математики — забезпечення умов для досягнення кожним учнем відповідних компетентностей: процедурних, логічних, технологічних, дослідницьких тощо. Зміна змісту та структури освіти також потребує вирішення проблем підвищення кваліфікації вчителя математики — його вміння організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості учня, тобто якісна реалізація основних ідей модернізації змісту освіти залежить від компетентності вчителя, рівня його кваліфікації. Проблема впровадження компетентнісного підходу в навчально-виховний процес досліджувалася І. Бабіним, Н. Бібік, І. Зимньою, В. Сухомліним, С. Скворцовою, А. Хуторським та іншими.

Мета статті: розглянути можливість реалізації компетентнісного підходу через систему дистанційного навчання вчителів математики під час підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Система перепідготовки та самостійна підготовка вчителя до реалізації сучасного змісту освіти мають базуватися на виконанні головного завдання школи — навчити учнів вчитися та застосовувати на практиці отримані знання. Сьогодні вчитель математики має сам добре володіти теоретичним матеріалом шкільного курсу, сучасними методами організації навчально-виховного процесу, інформаційними технологіями, які розширюють можливості учнів у сприйнятті інформації. Тому і програма, і навчальні плани підвищення кваліфікації вчителів математики повинні вмещувати найбільш важливі питання загальної та часткової методики викладання математики в школі, її теоретичні основи. Основне призначення програми — знайомити вчителів з сучасними тенденціями і технологіями навчання учнів, сприяти розвитку творчого підходу до вирішення проблем викладання та самоосвіти вчителя. Концептуальна основа програми передбачає різнорівневий підхід до перепідготовки вчителів математики з науково-теоретичного та методичного циклів згідно з професіограмою різних категорій вчителів; методика навчання в цьому плані повинна враховувати специфіку аудиторії. Разом з тим, необхідна радикальна зміна мислення вчителів, їх професійних установок, оскільки одним з чинників, що в значній мірі визначає характер і напрямки соціологічних досліджень, має бути сам вчитель, який сьогодні є транслятором інформації, контролером, науковим керівником

творчої групи, колегою учнів у дослідницькій діяльності. Вчитель не тільки не має права зменшувати масиви своїх знань, умінь, але й, навпаки, зобов'язаний постійно підвищувати рівень професійної компетентності. Отже, коли йдеться про високий рівень досягнень у роботі, то, насамперед, маємо на увазі вміння самостійно отримувати знання, без яких неможливо працювати по-новому, тобто математиці треба навчати так, щоб учням на уроках було цікаво. Тому актуальним є вибір способів, прийомів, методів та технологій підвищення кваліфікації вчителів. Оскільки педагогічні технології дистанційного підвищення кваліфікації — це технології активного спілкування викладачів зі слухачами щодо використання телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи слухача зі структурованим навчальним матеріалом, то саме така форма підвищення кваліфікації дозволяє реалізувати сучасні підходи до навчання вчителів в системі підвищення їх кваліфікації. Таким чином, педагогічні технології дистанційного навчання створюють умови для інтерактивного спілкування між слухачами курсів підвищення кваліфікації та викладачами з використанням комп'ютерної техніки. Навчальний процес за дистанційною формою підвищення кваліфікації здійснюється в таких формах: навчальні заняття, виконання проектних завдань, практична підготовка, контрольні заходи. Основними видами навчальних занять при дистанційному навчанні є самостійне вивчення навчального матеріалу курсу, консультація, практичні заняття, контрольні заходи. Очевидно, що інтерактивне спілкування здійснюється через мережу Internet. Вважаємо доцільним при цьому використовувати голосову пошту (Google voice), яка є безкоштовною, що не порушує фінансової звітності, але забезпечує широкі можливості саме для інтерактивного спілкування. Самостійне вивчення передбачає використання навчальних матеріалів дистанційного курсу, які слухачі курсів одержують через Internet. Консультація — це така форма навчального заняття, на якому слухачі через електронну пошту отримують відповіді на конкретні запитання. Практичне заняття передбачає обговорення попередньо вивчених тем, до яких слухачі готують тези відповідей, а у випадку використання голосової пошти (Google voice) є можливість детального і одночасного обговорення слухачами відповідних питань дистанційного курсу.

Як приклад, наводимо навчальний модуль, що може бути запропонований вчителям, які підвищують кваліфікацію за дистанційною формою. Модуль розроблено відповідно до чинних програм, він включає в себе короткі теоретичні відомості, приклади розв'язку задач, питання для обговорення на семінарі та контрольний блок. Також необхідною складовою модуля є перелік необхідної літератури.

«Елементи комбінаторики та теорії ймовірностей у курсі математики 5–6-х класів за новим Державним стандартом»

Мета вивчення теми. Розширити і поглибити знання та уміння вчителя з методики викладання теми в 5–6-х класах.

Навчальні результати вивчення теми.

Знання.

— Основні методи розв'язування задач з комбінаторики та теорії ймовірності у 5–6-х класах.

— Методичні особливості вивчення теми.

Вміння.

— Визначати основні прийоми розв'язування комбінаторних та ймовірнісних задач у 5–6-х класах.

— Розв'язувати та пояснювати розв'язання задач учнями.

Матеріали для вивчення.

1. Теоретичний матеріал.

2. Матеріали семінарських занять.

3. Контрольний тест до теми.

Ключові слова: комбінаторика, ймовірність, метод перебору, правила суми, добутку, класичне означення поняття ймовірності.

На сучасному етапі розвитку школи зростає потреба у вивченні понять та ідей комбінаторики і теорії ймовірностей. Поняття та ідеї цих розділів математики відіграють велику роль у торгівлі, бізнесі, повсякденному житті навіть такої людини, професійна діяльність якої далека від математики. Саме ця обставина зумовлює необхідність вивчення елементів теорії ймовірності та комбінаторики, починаючи вже з 5–6-х класів.

У повсякденному житті досить часто перед нами виникають проблеми, які мають не один, а декілька варіантів розв'язку. І дуже важливо не забути про жоден з них, щоб зробити правильний вибір. Для цього необхідно здійснювати перебір всіх можливих варіантів або хоча б підрахувати їх кількість. Комбінаторика є одним з найбільш цікавих і складних розділів математики, який досить часто в школі «зневажають».

Відповідно до нового Державного стандарту в 5-му класі відводиться 4 години на знайомство з найпростішими комбінаторними задачами, вивчення методів їхнього розв'язку. Включення цього розділу у програму 5-го класу пов'язано насамперед з тим, що комбінаторні задачі не лише забезпечують можливість для розвитку мислення учнів, але й для підготовки їх до розв'язку проблем, що виникають у повсякденному житті. Крім того, в процесі навчання уміння розв'язувати комбінаторні задачі можна розширити знання учнів про саму задачу, познайомити їх з новим способом розв'язку задач, навчити приймати оптимальне у даній ситуації рішення, організувати елементарну дослідницьку та творчу діяльність учнів.

Крім того, дослідження психологів (Ж. Піаже, Є. Фішбейн) засвідчують, що людина апріорі погано пристосована до усвідомлення та вірної інтерпретації ймовірнісно-статистичної інформації, основою якої є комбінаторика. І найбільш сприятливим для формування таких уявлень є вік 10–13 років (тобто 5–7-мі класи). Відомо, що саме у цей період помітно спадає інтерес до процесу навчання в цілому та до математики, зокрема. А такий розділ математики, як комбінаторика, спроможний підвищити інтерес до предмета «математика».

Логічним продовженням вивчення комбінаторних понять у 5-му класі є вивчення основ теорії ймовірностей у 6-му. Вивчення матеріалу супроводжується розглядом різноманітних ігрових і життєво цікавих прикладів з непередбачуваним однозначним результатом. Розгляд випадкових подій, деякі труднощі психологічного характеру, що пояснюються незвичністю об'єктів вивчення, роблять курс непростим для засвоєння.

Питання, які розглядаються в ході вивчення теорії ймовірностей.

— Випробування і події.

— Неможливі, достовірні та випадкові події.

— Види випадкових подій (спільні і несумісні, рівноможливі і нерівноможливі, протилежні, незалежні), дії над випадковими подіями (сума, добуток). Повна група.

— Експерименти та їх результати.

— Класичне визначення ймовірності.

1. Розв'язування комбінаторних задач методом перебору.

1. Під час зустрічі шість приятелів обмінялися рукоштовками. Скільки було всього рукоштовок?

2. Запишіть усі трицифрові числа, для запису яких використовують цифри:

а) 3, 4, 6

б) 4, 7, 0

(цифри не можуть повторюватися)

3. Скільки різних трицифрових чисел можна записати за допомогою цифр:

а) 1, 2

б) 0, 1

4. Запишіть усі двоцифрові числа, для запису яких використовуються цифри 2, 4, 9 та 0 (цифри можуть повторюватися).

5. Запишіть усі трицифрові числа, для запису кожного з яких використовувались би лише цифри 0, 2, 5 до того ж

а) Цифри не повторюються

б) Цифри повторюються

2. Розв'язування комбінаторних задач з використанням правила добутку.

1. Скількома способами можна розставити на полиці п'ять різних книжок.

2. Є три види конвертів і чотири види марок. Скільки є варіантів вибору конвертів з маркою?

3. У класі навчаються 35 учнів. Чи зможе

кожен учень цього класу обмінятися картками з п'ятьма своїми однокласниками?

4. В автобусі є тридцять два сидячих місця. Скількома способами можна розмістити на цих місцях двох пасажирів?

3. Розв'язування логічних комбінаторних задач.

1. У класі 14 чоловік вивчають англійську мову, 8 чоловік — французьку, 3 учні — обидві мови. Скільки учнів у класі, якщо відомо, що кожен вивчає хоча б одну мову?

2. У групі студентів 16 чоловік вивчають англійську мову, 24 — німецьку, 15 — французьку. 11 чоловік — англійську та німецьку, 8 — англійську та французьку, 12 — німецьку та французьку, 6 — англійську, німецьку та французьку, а 5 студентів ніякої мови не вивчають. Скільки студентів у групі?

3. Опитали 100 чоловік про їх режим харчування: 20 чоловік — снідають, 23 — обідають, 40 — вечеряють, 6 снідають та обідають, 7 снідають та вечеряють, 5 — обідають і вечеряють, 2 — снідають, обідають та вечеряють. Скільки чоловік їдять тільки 1 раз?

4. Вивчення теорії ймовірностей в 6-му класі.

Основна мета вивчення елементів теорії ймовірностей у 6-му класі — ознайомити учнів з поняттям випадкової події, ймовірності події. Оскільки для учнів 6-го класу дедуктивний метод викладання теоретичного матеріалу майже неможливий, то головним методом при ознайомленні їх з поняттям випадкової події та ймовірності є неповна індукція, тобто загальний висновок робиться шляхом аналізу декількох прикладів. Випадкова подія — це подія, яка може відбутися або не відбутися під час деякого випробування, а ймовірність розглядається, як можливість її появи.

Введення поняття випадкової події та її ймовірність

Задача 1. Підкидається монета. Ти виграєш, якщо випадає при підкиданні «герб». Який у тебе шанс виграти з одного підкидання монети?

Розв'язок. Під час підкидання монети може випасти «герб» або «решка», тобто є дві різні можливості появи сторони монети. Виграшна — тільки одна з двох. Отже шанс на виграш становить від 1 до 2. Це можливо записати так: 1 до 2, або \times . При цьому говорять, що шанс виграти дорівнює \times .

Задача 2. На столі лежать чотири картки з оборотної сторони яких відповідно написано цифри: два, три, чотири, п'ять. Микола навмання, не дивлячись бере одну картку. Який у нього шанс взяти картку з цифрою п'ять?

Розв'язок. Ясно, що Миколка може взяти картку з цифрою або два, або три, або чотири, або п'ять. Тобто є чотири різні можливості появи на оборотній стороні картки певної цифри. Але шанс взяти картку з цифрою

п'ять становить 1 до 4, або \div . Шанс взяти потрібну картку дорівнює \div .

Задача 3. З ящика, в якому лежать три білі та чотири чорні кульки, Олег навмання бере одну кульку. Валя та Віка загадали: якщо Олег візьме білу кульку, то виграє Валя, якщо чорну — Віка. У кого з дівчат більше шансів на виграш? Чому?

Розв'язок. Олег може взяти будь-яку одну з 7 кульок, тобто є всього сім різних можливостей взяти кульку. У трьох з них кулька буде біла, а у чотирьох — чорна. Отже у Валі шанс виграти $3/7$, у Віки — $4/7$.

В усіх задачах йшлося про деяку подію. У кожному випадку відбулося певне випробування — підкидалася монета, бралася навмання картка, кулька. Кожне з випробувань мало певну кількість наслідків, результатів. Подія, яка розглядалась, могла відбутись, а могла і не відбутись. У цьому випадку кажуть: подію, яка може відбутися або не відбутися під час деякого випробування, називають випадковою подією. Крім того, ставилось завдання оцінити можливість того, що відбудеться та чи інша подія. Числовою оцінку можливості того, що певна подія відбудеться назвемо ймовірністю цієї події.

Ймовірність події, як правило, позначають буквою P , події — буквами A, B, C, \dots

Отже, в задачі 1 ймовірність події «випав герб» дорівнює \times , у задачі 3 подія A — «Олег взяв білу кульку» і $P(A) = 3/7$, подія B — «Олег взяв чорну кульку» і $P(B) = 4/7$.

Таким чином, ймовірність деякої події можна записати дробом, знаменник якої — кількість всіх можливих наслідків деякого випробування (або досліду), а чисельник — кількість наслідків, які сприяють здійсненню цієї події.

Тобто, якщо A — деяка подія, то $P(A) = m/n$, де m — кількість наслідків випробування, які сприяють події A ; n — кількість всіх наслідків випробування.

Під час проведення одного й того самого випробування одні з подій більш можливі, тобто мають більші ймовірності, інші — менш можливі, мають меншу ймовірність. Подію, яка обов'язково відбудеться в результаті проведення даного випробування, називають достовірною (вірогідною).

Подію, яка ніколи не відбудеться в результаті проведення випробування, називають неможливою.

Задача 4. Визначити для даного випробування, які з наведених подій є випадковими, достовірними, неможливими.

Підкидається гральний кубик і називається кількість очок, що випали на верхній грані.

Подія A — «випало число 4»

Подія B — «випало число менше ніж 8»

Подія C — «випало непарне число»

Подія D — «випало число, що ділиться на 7»

Подія E — «випало число, менше ніж 5»

Знайти ймовірність події.

Розв'язок. У випробуванні всього 6 всіх можливих наслідків. Події А сприяє тільки один наслідок випробування. Отже $P(A) = 1/6$.

$$P(B) = 1. P(C) = 3/6 = 1/2.$$

$$P(D) = 0/6 = 0. P(E) = 4/6 = 2/3.$$

Можна зробити висновок: достовірній події сприяють усі наслідки випробування, її ймовірність дорівнює 1. Для неможливої події немає жодного наслідку, який би сприяв її появі — її ймовірність дорівнює 0.

Отже для будь-якої події — $0 \leq P \leq 1$.

Питання для самоперевірки та семінарського заняття

1. Необхідність вивчення комбінаторики та елементів теорії ймовірності в 5–6-х класах.

2. Методика розв'язання основних типів комбінаторних задач в 5-му класі: передбачити у методі перебору поняття «дерева варіантів».

3. Методика введення поняття ймовірності в 6-му класі.

4. Навести приклади експериментальних задач з комбінаторики та теорії ймовірностей у 5–6-х класах, які можуть бути виконані на уроці (з власного досвіду).

Глумачний словник.

Комбінаторика — розділ математики, в якому для скінчених множин розглядаються сполуки елементів: комбінації, розміщення, перестановки.

Ймовірність події А визначається за формулою $P(A) = m/n$, де m — кількість елементарних наслідків, що сприяють тому, щоб відбулася подія А; n — кількість всіх можливих подій.

Метод перебору полягає в упорядкованому переборі елементів множини заданої в умові задачі.

Правила суми — якщо деякий елемент однієї множини можна вибрати m кількістю способів, а потім другий елемент можна вибрати n кількістю способів, причому жоден із способів вибору одного елементу не співпадає з яким-небудь із способів вибору другого елементу, то перший елемент або другий можна вибрати $m + n$ кількістю способів.

Правила добутку — якщо деякий елемент однієї множини можна вибрати m кількістю способів, а потім другий елемент можна вибрати n кількістю способів, то перший елемент і другий можна вибрати $m \cdot n$ кількістю способів.

Контрольний тест

I. Завдання з вибором однієї правильної відповіді

1. Стадіон має чотири входи. Знайдіть кількість всіх можливих варіантів, коли відвідувач може увійти в один вхід, а вийти через інший.

А. 12; Б. 10; В. 8; Г. 14;

Д. інша відповідь.

2. Скількома способами Петрик та Ваня можуть зайняти два місця за однією двомісною партою?

А. 1; Б. 2; В. 3; Г. 4;

Д. інша відповідь.

3. Вкажіть всі способи, якими можна розмістити три яблука у двох вазах? (Врахувати випадок, коли одна з ваз порожня).

А. 1; Б. 2; В. 3; Г. 4;

Д. інша відповідь.

4. Нехай у нас є три предмета: олівець, зошит та лінійка. Вкажіть кількість всіх способів, якими з цих канцтоварів можна вибрати два предмета.

А. 3; Б. 2; В. 4; Г. 1;

Д. інша відповідь.

5. У шаховому турнірі беруть участь дев'ять учасників. Кожний з них зіграв з партнером одну партію. Скільки всього партій було зіграно?

А. 72; Б. 36; В. 9; Г. 81;

Д. інша відповідь.

6. При зустрічі вісім друзів обмінялись рукостисканнями. Скільки всього було рукостискань? (Врахуйте: якщо Іванов стискає руку Петрову, то одночасно Петров стискає руку Іванову).

А. 8; Б. 64; В. 28; Г. 56;

Д. інша відповідь.

7. За допомогою цифр 2 і 3 записати усі можливі двоцифрові числа, в яких цифри можуть повторюватися.

А. 4; Б. 2; В. 3; Г. 5;

Д. інша відповідь.

8. Із села Іванівка до села Петрівка ведуть три дороги, а із села Петрівка до села Матвіївка — чотири дороги. Скількома способами можна потрапити з Іванівки до Матвіївки через Петрівку?

А. 7; Б. 4; В. 3; Г. 12;

Д. інша відповідь.

9. З ящика, в якому 8 олівців різного кольору, Ваня і Таня взяли по одному олівцю. Скільки існує різних варіантів вибору двох олівців?

А. 56; Б. 8; В. 7; Г. 28;

Д. інша відповідь.

10. Вася забув другу та останню цифру п'ятизначного номера телефону свого друга. Яку найбільшу кількість разів треба Васі зателефонувати, якщо він обов'язково вирішив розмовляти з другом?

А. 100; Б. 90; В. 120; Г. 110;

Д. інша відповідь.

Завдання з короткою відповіддю

11. Скільки існує способів зайняти перше, друге та третє місце на чемпіонаті з футболу, в якому беруть участь десять команд.

12. Скількома способами можуть бути розміщені три пасажирів у чотиримісному купе, якщо інших пасажирів у купе немає?

13. Скількома способами можна розставити чотири потяги на сімох запасних коліях?

14. У Вані на обід перше, друге, третє та тістечко. Він обов'язково першим з'їсть тістечко, а всі останні страви з'їсть у довільному

порядку. Знайти кількість всіх варіантів обіду для Вані.

15. Віка пам'ятає, що телефон подруги закінчується цифрами 5; 7; 8, але забула в якій послідовності розміщуються ці цифри. Вкажіть найбільше число варіантів, які вона повинна перебрати, щоб мати можливість розмовляти з подругою?

16. Скільки різних парних чотиризначних чисел можна записати з використанням цифр 1, 2, 3, 5, якщо цифри в числі не повторюються?

17. Скільки різних непарних п'ятицифрових чисел, в яких немає однакових цифр, можна записати за допомогою цифр 1; 2; 4; 6; 8?

18. Скількома способами можна зафарбувати шість клітинок так, щоб дві клітинки були зафарбовані червоним кольором, а чотири інші — білим, чорним, зеленим та синім?

19. У класі 7 учнів успішно вивчають математику. Скількома способами можна двох з них вибрати для участі в олімпіаді?

20. Чотири друга купили білети у кіно на перше й друге місце у першому ряду і на перше і друге місце у другому ряду. Скількома способами вони можуть зайняти ці чотири місця у кінотеатрі?

Завдання з розгорнутою відповіддю.

21. Скільки існує чотирицифрових чисел, кратних 10, якщо цифри у числі можуть повторюватися?

22. З цифр 1; 2; 3; 5 склали всілякі чотирицифрові числа без повторення цифр у числі. Скільки серед них таких чисел, які більше 2000, але менше 5000?

23. Скільки чотиризначних чисел без повторення цифр у числі можна скласти з цифр 0; 2; 4; 6; 8?

24. Номер авто у деякому місті складається з двох різних літер, які взято з набору М, Н, К, Т, С та трьох різних цифр. Скільки машин можна забезпечити такими номерами?

25. У готелі сім одномісних номерів та семеро гостей бажають їх зайняти, причому три з них заздалегідь зарезервували конкретні номери. Знайдіть кількість способів розміщення семи гостей у семи номерах.

Теорія ймовірностей

I. Завдання з вибором однієї правильної відповіді

1. Оленка забула останню цифру телефону знайомої дівчинки та набрала її навмання. Яка ймовірність того, що Оленка буде розмовляти зі своєю знайомою?

А. 1; Б. 1/10; В. 1/2; Г. 0;

Д. інша відповідь.

2. Для новорічної лотереї надрукували 1500 квитків, з яких 120 виграшних. Яка ймовірність того, що куплений квиток буде виграшним?

А. 2/25; Б. 1/120; В. 1/1500; Г. 1/25;

Д. інша відповідь.

3. Яка ймовірність того, що при підкиданні грального кубика випаде «один»?

А. 1/2; Б. 1/5; В. 1/6; Г. 1/3;

Д. інша відповідь.

4. У мішечку є картки з номерами від 1 до 50 включно. Яка ймовірність того, що вибрана навмання із мішечка картка вміщує тільки одну цифру 3?

А. 1/50; Б. 7/50; В. 13/50; Г. 27/50;

Д. інша відповідь.

5. Для екзамену підготували білети з номерами від 1 до 25. Яка ймовірність того, що взятий навмання білет має двоцифровий номер?

А. 1/25; Б. 2/25; В. 9/25; Г. 16/25;

Д. інша відповідь.

6. У мішечку знаходяться 2 білих та 3 чорних кульки. Навмання дістається одна кулька. Яка ймовірність того, що взята кулька біла?

А. 2/5; Б. 3/5; В. 1; Г. 0;

Д. інша відповідь.

7. Навмання називається натуральне число від 1 до 30. Яка ймовірність того, що це число кратне 6?

А. 1/5; Б. 1/6; В. 1/3; Г. 0;

Д. інша відповідь.

8. У ящику знаходяться 3 чорних, 4 червоних та 5 синіх олівців. Навмання дістається один олівець. Знайти ймовірність того, що взятий олівець червоний.

А. 1/4; Б. 1/3; В. 1/2; Г. 1/5;

Д. інша відповідь.

9. Навмання вибрали двоцифрове число. Знайти ймовірність того, що воно складається з однакових цифр?

А. 1/2; Б. 1/3; В. 1/10; Г. 1/5;

Д. інша відповідь.

10. Учень при підготовці до екзамену не встиг вивчити один з тих 25 білетів, які будуть йому запропоновані на екзамені. Яка ймовірність того, що учню дістанеться на екзамені білет, який він не встиг вивчити?

А. 1/25; Б. 2/25; В. 24/25; Г. 0;

Д. інша відповідь.

Завдання з короткою відповіддю

11. Ваня забув дві останні цифри номера телефону друга та набрав їх навмання. З якою ймовірністю він буде мати можливість говорити по телефону з другом?

12. У лотереї на 100 000 квитків розігрується 1200 речових та 800 грошових вигравів. Яка ймовірність якогось виграшу?

13. Учень записав у зошиті довільне двоцифрове число. Яка ймовірність того, що одна із цифр дорівнює шести?

14. Навмання вибрали двоцифрове число. Знайти ймовірність того, що воно не є квадратом цілого числа.

15. Із 40 деталей, які лежать в ящику, три — браковані. З ящика навмання беруть одну деталь. Яка ймовірність того, що деталь буде без браку?

16. Підкидаються дві монети. Яка ймовірність того, що випадуть орел та решка?

17. У мішечку знаходяться кульки з номерами 1; 2; 3; 4; 5. З мішечка навмання беруть дві кульки. Яка ймовірність того, що сума їх номерів буде дорівнювати 3?

18. Підкидаються два гральних кубика. Знайти ймовірність того, що добуток очок, що випали на гранях, дорівнює 5?

19. На стіл кидають монету та гральний кубик. Яка ймовірність того, що на монеті з'явиться герб, а на кубіку — 2 очка?

20. Валізу можна відкрити, якщо правильно набрати шифр 22075 (при наборі шифру цифра кожного розряду може бути будь-якою від 0 до 9). Яка ймовірність того, що коли набрати навмання п'ять цифр, то можна буде відкрити валізу?

Завдання з розгорнутою відповіддю

1. У ящику знаходяться 12 кульок, серед яких n білих, а останні — кольорові. Ймовірність того, що взята навмання кулька буде біла, дорівнює $1/6$. Скільки білих кульок у ящику?

2. Андрій та Олег домовились: коли при підкиданні двох гральних кубиків у сумі випадє кількість очок, яка кратна 6, то виграє Олег, а якщо у сумі випадє кількість очок, кратних 5, то виграє Андрій. Чи справедлива така гра, а якщо ні, то у кого з хлопців більше шансів виграти?

3. Підкидаються дві гральні кості — біла та чорна. Яка ймовірність того, що на білій кості випала парна кількість очок, а на чорній — непарна?

4. Підкидаються три гральні кості. Яка ймовірність того, що на двох кістках випадє по 2 очки, а на одній — 6 очок?

5. У деякій грі гравець підкидає одночасно два кубика і робить стільки ходів, яка сума очок, що випали. Яка ймовірність того, що гравець зробить менше 10 ходів?

Література до модуля

1. Слєпкань З. І. Методика навчання математики / З. І. Слєпкань. — К. : Зодіак-ЕКО, 2000. — 508 с.
2. Бродський Я. С. Комбінаторика без формул. Знайомство з ймовірністю та статистикою / Я. С. Бродський. — Х. : Основа, 2004. — 107 с.
3. Про викладання математики в 5 класі : методичні рекомендації для вчителів математики / О. Е. Валльє, В. В. Грінчук, В. Ю. Потьомкіна. — О. : ОІУУ, 2005. — 65 с.
4. Про викладання математики в 6 класі : методичні рекомендації для вчителів математики / О. Е. Валльє, В. В. Грінчук, В. Ю. Потьомкіна. — О. : ОІУУ, 2005. — 65 с.
5. Про викладання математики в 5 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2013/2014 навчальному році : методичні рекомендації для вчителів математики / В. В. Грінчук, В. Ю. Потьомкіна, О. М. Задоріна, О. Е. Валльє. — О. : ОІУУ, 2013. — 52 с.

Висновки. Слід зазначити, що дистанційна форма підвищення кваліфікації — це сучасна форма самоосвіти вчителя, оскільки спонукає його до саморозвитку, самостійної творчої роботи, поглиблення власних знань як з методики викладання предмета, так і з практичного використання сучасних комп'ютерних засобів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в удосконаленні існуючих навчальних модулів та розробці нових, які б у повній мірі забезпечували компетентнісний підхід у роботі вчителя як на уроках математики, так і за його межами; сприяли б ефективному підвищенню кваліфікації в системі післядипломної освіти.

Література

1. Валльє О. Е. Онтодидактика методики викладання математики / О. Е. Валльє, О. П. Светной. — О. : Астропринт, 2009. — 103 с.
2. Валльє О. Е. Компетентісно-орієнтований підхід до методичної підготовки студентів та вчителів математики // Методика навчання природничих дисциплін у вищій та середній школі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. XX Қаришинські читання. — Полтава : Астрая, 2013. — С. 299–301.

УДК 37.018:43:0049

В. А. МІЗЮК,

канд. пед. наук, доцент, зав. кафедрою інформатики Ізмаїльського державного гуманітарного університету,

О. С. ДУЩЕНКО,

аспірантка ІДГУ, вчитель інформатики

ПРО ЗНАЧУЩІСТЬ ВИВЧЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ПОСЛУГ ДЛЯ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

У сучасному суспільстві інформаційно-комунікаційні технології з кожним днем стають для більшості людей важливим засобом обміну інформацією й спілкування. Особливо це стосується молоді, для якої Інтернет-комунікації, в порівнянні з традиційними, перетворилися у пріоритетні засоби пізнання навколишнього сві-

ту. Ресурси освітнього характеру, розміщені у веб-просторі, поширюють можливості мережі Інтернет. Завдяки цьому Інтернет став сьогодні дуже потужним каналом інформаційного впливу та формування системи цінностей і світогляду молоді. Саме тому одним з головних завдань сучасної освіти є формування високого

рівня інформаційної й комунікативної культури, здатності й прагнення до безперервної самоосвіти та практичних навичок використання комп'ютерно-інформаційних технологій як одних із основних засобів освітньої професійної діяльності майбутньої молоді [1].

Зважаючи на це, актуальними у навчанні учнів інформатики стають питання:

- створення умов для практичного оволодіння навичками роботи у світовому інформаційному веб-просторі;
- використання сучасних програмних засобів роботи в Інтернеті;
- виконання завдань, що вимагають активного спілкування за допомогою електронних засобів обміну інформацією;
- формування інформаційної культури.

Починаючи з 2013 до 2019 року школа буде працювати за двома стандартами (чинним [2] і новим [3] Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти). Відповідно до них окремо виділяється змістова лінія «Комп'ютерні мережі», основною метою якої є засвоєння структури і складових комп'ютерних мереж, набуття навичок користування сервісами локальної й глобальної комп'ютерної мережі, застосування комп'ютерної мережі для виконання навчальних і прикладних завдань. Розподіл годин на вивчення даної змістової лінії подано у схемі 1.

	5 кл.	6 кл.	7 кл.	8 кл.	9 кл.	10 кл.	11 кл.
За стандартом 2004 р.	—	—	—	—	6	7	8
За стандартом 2011 р.	—	8	4	—	17	*	*

Схема 1. Розподіл годин на вивчення змістової лінії «Комп'ютерні мережі»

(*) Державний стандарт в частині базової загальної середньої освіти впроваджується з 1 вересня 2013 р., а в частині повної загальної середньої освіти буде впроваджуватися з 1 вересня 2018 року.

Курс щодо вивчення послуг мережі Інтернет включено до розділу «Комп'ютерні мережі». Він займає приблизно 70 % від обсягу навчального матеріалу. Практика доводить, що за відведених час можливе лише поверхове ознайомлення учнів з різновидами сервісів та основними діями щодо їх використання, для вивчення особливостей використання основних послуг мережі Інтернет і програмного забезпечення недостатньо часу для роботи в глобальній мережі.

Вплив мережі Інтернет на інформаційне суспільство, його можливості для використання у навчальному процесі школи потребують від вчителя пошуку шляхів збільшення навчального часу, особливо для вивчення теми «Послуги мережі Інтернет». Оскільки вчитель повинен дотримуватись вимог програми, то кінцевим результатом навчання має бути удосконалення навчального процесу, диференційований і твор-

чий підхід до формування практичних умінь щодо створення системи завдань для класної та позакласної роботи з учнями.

Для підтвердження нашої думки були проаналізовані шкільні підручники з інформатики, затверджені та рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Результати аналізу навчальної літератури з інформатики для старшої школи показали, що у підручниках І. О. Завадського, Н. В. Морзе, Й. Я. Ривкінда, І. Л. Володіної для 9-го класу тема «Послуги мережі Інтернет» входить до розділу «Комп'ютерні мережі» («Глобальна мережа Інтернет» у підручнику Н. В. Морзе). При вивченні теми вирішуються практичні завдання, пов'язані з переглядом та пошуком інформації в Інтернеті, збереженням знайденої інформації.

У підручниках Й. Я. Ривкінда, Н. В. Морзе, І. О. Завадського для 10-го класу тема «Послуги мережі Інтернет» висвітлюється у розділах «Служби Інтернету», «Інформаційні технології в навчанні». Автори пропонують наступні практичні завдання: електронне листування з використанням веб-інтерфейсу; електронне листування з використанням поштового клієнта Outlook Express; обмін миттєвими повідомленнями (програма Skype); спілкування на форумах і в чатах; робота з веб-сайтами, геосервісами, веб-енциклопедіями, дистанційними курсами; робота з програмними засобами навчання іноземних мов.

Деякі поняття теми «Послуги мережі Інтернет» розглядаються у підручнику Й. Я. Ривкінда для 11-го класу у розділах «Інформаційні технології в навчанні», «Інформаційні технології персональної та колективної комунікації». Автор рекомендує практичні завдання на створення веб-сайту за допомогою Google Chrome, на створення та ведення власного блогу, роботу з геосервісом, вікі-проектами, Google-документами.

Отже, теоретичного та практичного матеріалу для вивчення теми «Послуги мережі Інтернет» хоча і достатньо, але, враховуючи важливість Інтернет сервісів у навчальній роботі та повсякденному житті, варто розширити його за допомогою виконання творчих практичних завдань.

Завдяки проведенню експериментальної роботи стало зрозуміло, які послуги мережі Інтернет доцільно вивчати в школі. Розглянемо їх.

До базових служб Інтернет належать:

1. Електронна пошта (e-mail) — служба для обміну електронними листами.
2. FTP — сервіс доступу до файлів, які знаходяться у файлових архівах.
3. Mail Lists — списки розсилки.
4. WWW — глобальний інформаційний пошук.
5. ICQ — служба обміну повідомленнями;

6. Chat — служба спілкування користувачів в режимі реального часу.
7. Відеоконференція — служба групових телекомунікацій, яка дозволяє групі осіб бачити й чути один одного, а також обмінюватися даними.
8. Telnet — сервіс, що дає можливість абоненту працювати на будь-якому комп'ютері мережі Internet як на своєму власному.

Останнім часом все більшої популярності в освіті набувають хмарні технології (Cloud Technologies), які передбачають виконання додаткових завдань або зберігання даних на серверах, у розподілених центрах обробки даних, доступних через Інтернет. При використанні хмарних обчислень, програмне забезпечення надається користувачу як Інтернет-сервіс.

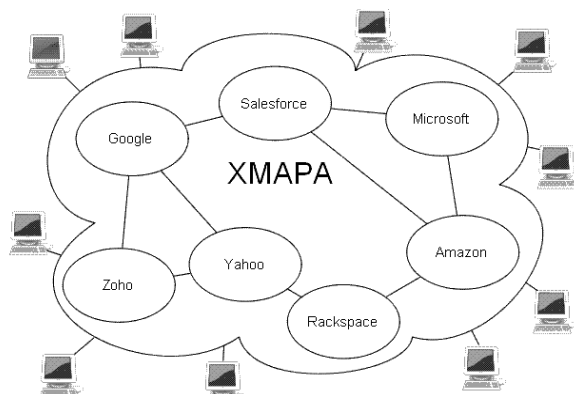

Рис. 1. Діаграма, що представляє «хмару»

«Хмарою» метафорично називають Інтернет, який приховує всі технічні деталі (рис. 1). Зауважимо, що користувач має доступ до власних даних, але не може керувати і не повинен піклуватися про інфраструктуру, операційну систему і програмне забезпечення, з яким він працює [6].

Для розробки й використання цих додаткових матеріалів необхідна спеціальна хмарна платформа. Найпоширенішими на сьогодні є: Google Groups, Microsoft Office Web Apps, Amazon EC2 [7].

До найбільш поширених різновидів сервісів хмарних технологій, які доцільно використовувати в навчальному процесі, відносяться:

- блог (blog) — засіб для публікації матеріалів у мережі з можливістю доступу до його читання;
- Вікі (WikiWiki) — засіб для створення колективного гіпертексту;
- Ютуб (youtube) — засіб для зберігання, перегляду та обговорення відеозаписів;
- сервіси для зберігання мультимедійних ресурсів, які дозволяють безкоштовно зберігати, класифікувати, обмінюватися цифровими фотографіями, аудіо- і відео-файлами, текстовими документами, презентаціями;
- геосервіси, які дозволяють знаходити, відзначати, коментувати, забезпечувати фото-

графіями різні об'єкти на зображенні земної кулі та ін.

Застосування у школі можливостей даних сервісів забезпечить безперервний навчально-виховний процес за допомогою пристроїв, які мають доступ до Інтернету, значно полегшить роботу щодо створення власних електронних навчальних матеріалів, пошуку і адаптації вже існуючих цифрових освітніх ресурсів до власних вимог [8].

Зауважимо, що окрім основних завдань, які пропонуються підручником, доцільно розробляти для учнів комплексні завдання, в основу яких буде покладено проблемну ситуацію чи соціально значущу тему або завдання на підтримку індивідуальних інтересів певної вікової категорії учнів. Такі завдання сприятимуть формуванню знань і умінь учнів, необхідних для раціонального використання сучасних інформаційних технологій при розв'язанні задач, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, збереженням та передаванням, ініціюють активність учнів, їх інтелектуальну, самостійну діяльність.

Розглянемо приклади практичних завдань до теми «Послуги мережі Інтернет», які були розроблені і використані нами в процесі апробації в 9–11-х класах. Зауважимо, що учні виконували завдання індивідуально або в групах. Якщо учні виконували завдання в групах, то завдання розподіляли таким чином, щоб інформація була різноманітна.

Порядок і результати виконаної роботи учні оформляли за допомогою відповідного програмного середовища, зберігали у папці під назвою «Роботи» і передавали вчителю для оцінювання на переносному носії або ж відправляли на електронну пошту (після вивчення теми «Електронна пошта»). Результати виконаних завдань обов'язково обговорювали.

Якщо на уроці вивільнявся час, кожен учень стисло розповідав про свої результати, якщо ж часу на уроці не вистачало, вчитель повідомляв лише оцінки, стисло характеризуючи кожен урок.

Так, за навчальною програмою для 9-го класу учні повинні ознайомитися з призначенням найпоширеніших служб Інтернету завдяки засобам пошуку інформації в ньому; навчитися використовувати Інтернет для пошуку необхідної інформації та зберігання її на комп'ютері. Саме тому до основних завдань, що пропонуються підручником і методичними посібниками, дозволимо собі запропонувати наступні.

Завдання 1. Пошук інформації у мережі Інтернет.

Мета завдання: закріпити знання про основні прийоми оптимального пошуку інформації у мережі Інтернет, навчити формулювати запити до пошукових систем, використовувати пошук і добір інформації у практичній діяльності і повсякденному житті.

Користуючись різними пошуковими система-

ми (Яндекс, Google, Rambler, Mail) знайдіть інформацію за даними ключовими словами і заповніть таблицю 1, позначивши кількість отриманих посилань на веб-сторінці, що містить зазначену фразу. Таблицю оформіть у текстовому документі.

Таблиця 1

Результати пошуку у різних пошукових системах

Фраза \ Пошукова система	Яндекс	Google	Rambler	Mail
День народження				
День народження, привітання				
День народження, привітання, вірші				
День народження, привітання, вірші, прикольні фрази				
День народження, привітання, вірші, прикольні СМС				
День народження, привітання, вірші, прикольні СМС				

2) Користуючись каталогом пошукової системи, знайдіть подану нижче інформацію і заповніть таблицю 2, позначивши сформульований вами запит, кількість отриманих посилань і адресу веб-сторінки, яку ви використали для інформації.

Для завдань, позначених «*», за результатами пошуку складіть письмовий звіт у Word, додавши знайдений, скопійований і відформатований матеріал.

- *Текст улюбленої музичної композиції.
- *Фотографію виконавця улюбленої музичної композиції.
- Улюблену музичну композицію (музикальний файл).
- *Рецепт приготування національної української страви.
- Репертуар міського кінотеатру на поточний тиждень.
- Довгостроковий прогноз погоди у вашому регіоні (не менший, чим на 10 днів).
- Адреси кількох Інтернет-бібліотек з онлайн-доступом (можливість завантажити книжку для перегляду).
- Програми перетворення документа Microsoft Word в pdf-документ.
- Програми перетворення pdf-документа у документ Microsoft Word.
- Сучасні он-лайн перекладачі.

Таблиця 2

Результати пошуку за запитом

№ завдання	Формулювання запиту	Відповідь (кількість сторінок)	Адреса використаної веб-сторінки

3) Нижче наведені назви доповідей до уроку інформатики. Сформулюйте запит для пошуку в Інтернеті інформації з обраної теми, використовуючи всі відомі вам способи пошуку інформації. Складіть тезисний план доповіді і оформіть його у вигляді багаторівневого списку в текстовому документі, додайте не менше п'яти адрес веб-сторінок, з яких була отримана інформація, і підготуйтеся до виступу на уроці.

- Спам. Програми боротьби зі спамом.
- Негативний вплив комп'ютера на здоров'я людини.
- Способи захисту від негативного впливу комп'ютера на здоров'я людини.
- Переваги й недоліки роботи з нетбуком.
- Правопорушення в області інформаційних технологій.
- Етичні норми роботи в інформаційній мережі.
- Електронні грошові системи.
- Використання мережі Internet в комунікаційних процесах.
- Інтернет-Пейджер (сервіс IRC).
- Соціальні мережі в Інтернеті.

Для завдань, позначених «*», за результатами пошуку, складіть письмовий звіт у Word, додавши знайдений, скопійований і відформатований матеріал.

Завдання 2. Пошук різної за видами інформації в мережі Інтернет та оформлення посилань на електронні ресурси.

Мета завдання: закріпити вміння шукати різну за видами інформацію, вміння оформляти посилання на електронні ресурси.

Примітка. Для виконання даного завдання треба заздалегідь ознайомити учнів з правилами оформлення електронних ресурсів (див. Додаток 1).

1. За допомогою сервісу YouTube знайдіть відеоролики за темами «Як це працює?», «Як це влаштовано?» або «Як це зроблено?», що розкривають технологію роботи складових частин комп'ютера та периферійних пристроїв.

У текстовому документі «Результати пошуку ПІБ» збережіть скриншоти (копії екрана) трьох знайдених відеороликів, зробіть до кожного написи, додайте посилання на відео та свої враження від побаченого. Що нового ви дізналися про комп'ютери?

2. Знайдіть за допомогою пошукової системи п'ять картинок за обраною вами темою з п. 1 за вимогами: розмір — середній, файл з білим фоном, тип файлу — png.

Додайте малюнки до раніше створеного текстового документа, вказуючи назву до кожного і посилання на сторінку.

3. Знайдіть за допомогою пошукової системи три сайти з описом процесу виробництва чи процесу роботи обраного вами комп'ютерного пристрою. У текстовий документ додайте посилання на знайдені сайти, дотримуючись правил оформлення електронних ресурсів.

У 10-му класі учні при вивченні теми «По-

слуги мережі Інтернет» знайомляться з принципами функціонування електронної пошти, служби обміну миттєвими повідомленнями та форуму; набувають умінь реєструвати і налаштовувати поштову скриньку, складати, надсилати, отримувати повідомлення, вкладати файли у повідомлення, керувати записами в адресній книзі й змістом папок поштової скриньки, обмінюватися миттєвими повідомленнями та спілкуватися на форумах і в чатах.

До завдань з теми, що пропонується підручником, можна запропонувати наступні:

Завдання 3. Електронне листування та спілкування.

Мета завдання: навчити створювати електронну поштову скриньку, писати і отримувати електронний лист, додавати до листа файли; закріпити вміння спілкуватися за допомогою програми Skype, пошуку інформації.

1. Утворіть електронну поштову скриньку на gmail.com.

2. За допомогою програми Skype зберіть поштові адреси своїх однокласників.

3. Налаштуйте адресну книгу своєї поштової скриньки, оформивши групу «Мій клас». Напишіть до неї поштові адреси своїх однокласників.

4. Підготуйте за допомогою текстового редактора цікаві завдання для однокласників (кросворд, ребуси, анаграми, шифрування і т. п.) з інформатики.

5. Розішліть всім однокласникам, за допомогою групового розсилання, електронний лист, додавши до нього підготовлене завдання в якості додаткового файла. До листа додайте жартівливу картинку з теми «Людина і комп'ютер».

6. Отримайте зворотні листи від однокласників, оцініть правильність виконаного завдання. При оцінюванні враховуйте правильність, повноту і швидкість виконаної роботи. Результати оформіть у вигляді сторінки електронного журналу.

7. У текстовому документі оформіть порядок створення поштової скриньки, процес створення групи «Мій клас», групове розсилання листа, вікно «Вхідні», що відображає отримані від однокласників відповіді. Оформіть архів і відішліть на пошту вчителя.

Завдання 4. Оформлення підписки на поштову розсилку.

Мета завдання: навчити створювати підписку на поштову розсилку.

1. За допомогою списку розсилки MailLists (<http://old.maillist.ru/>) підписатися на поштову розсилку в розділі «Жарти дня».

2. За допомогою списку розсилки інформаційного каналу Subscribe.ru (www.subscribe.ru) підписатися на поштову розсилку новин електронного ресурсу «Школа Комп'ютерної Грамотності».

3. Після отримання перших розсилок на вашу поштову скриньку ознайомтеся з пові-

домленнями. Що нового або цікавого ви дізналися з отриманої інформації? Запишіть свої враження.

4. У текстовому документі «Списки розсилки ПІБ» збережіть скріншоти послідовності виконання завдання, скріншот поштової скриньки з першими поштовими розсилками, зробіть до кожного малюнка підписи та відішліть результати роботи на електронну пошту вчителя.

В **11-му класі** учні при вивченні теми «Послуги мережі Інтернет» знайомляться з поняттями сайту, блогу, типами сервісів Веб 2.0, повинні вміти створювати статичні веб-сторінки різних типів, добирати їх оформлення, створювати й адмініструвати блог.

При виконанні практичних завдань на уроках учні самостійно реєструють свій аккаунт на сайті www.gmail.com, створюють для кожного класу Google-Групи. На форумах групи зручно розміщати завдання до уроку, робочі матеріали, що дозволяє виконувати основні й додаткові завдання. Такий підхід закріплює вміння школярів використовувати Інтернет-сервіси у практичній діяльності.

В якості додаткових завдань можна запропонувати наступні.

Завдання 5. Створення групи Google та її адміністрування.

Мета завдання: навчити створювати власну групу в групах Google, закріпити вміння пошуку різної за видами інформації, обмін інформації у Skype та за допомогою електронної пошти.

1. Створіть Google Групу «Моя Україна» на google.com.

2. Знайдіть за допомогою пошукових систем фото найулюбленіших міст України, культурно-архітектурних споруд, вірші відомих українських поетів про Україну, пісні відомих українських виконавців, відео з краєвидами України тощо.

3. Додайте знайдений матеріал в групу Google «Моя Україна», вказуючи назву до кожного об'єкта.

4. Передивіться створені однокласниками групи Google «Моя Україна». Визначте найбільш вдалі групи.

5. Підготуйтеся до групового обговорення результатів виконаних завдань.

Для обговорення результатів виконаного завдання можна організувати відеоконференцію (або телеконференцію) за допомогою програми Skype. Це розширить вміння учнів використовувати програми для інтерактивного спілкування у практичній діяльності.

Завдання 6. Створення сайту-портфолію на Google.

Мета завдання: навчити створювати основу веб-сайту, поповнювати сайт різноманітною інформацією.

1. Відкрийте свій обліковий запис на Gmail.com, знайдіть вікно «сайти», зайдіть на нього і натисніть кнопку «створити» (або зайти на

сторінку сайтів Google за адресою <http://sites.google.com>).

2. Створити основу сайту: оберіть пустий шаблон, дайте йому назву, оберіть тему, введіть код і натисніть на кнопку «створити».

3. Оформіть на сайті сторінки (обов'язково):

- головну сторінку (інформація про власника сайту);
- фотогалерею (не менше 10 фотографій з підписами);
- відео (2-хвилинний ролик про автора).

4. За бажанням налаштуйте дизайн сайту (на свій розсуд), оформіть додаткові сторінки (Історія мого імені. Мої досягнення. Мої друзі. Хочу стати... тощо).

5. Підготуйте звіт про створення сайту, розіславши своїм однокласникам і вчителю адресу сайту за допомогою електронної пошти.

Завдання 7. Створення фотоальбому в Picasa, знаходження інформації, розміщення інформації та фотографій у фотоальбомі, створення відеокліпу за допомогою Windows Movie Maker, розміщення відеокліпу в YouTube, створення повідомлень у блозі, обмін інформацією за допомогою електронного листування.

Мета завдання: навчити створювати фотоальбом в Picasa, закріпити вміння створювати відеокліп за допомогою Windows Movie Maker, розміщувати відео в YouTube, створювати повідомлення у блозі, здійснювати обмін інформацією за допомогою електронної пошти.

Примітка. Найкращі відеокліпи можна використати під час Останнього дзвоника у школі.

1. За допомогою веб-фотоальбому Google Picasa (<http://picasa.google.com/intl/uk/>) створіть фотоальбом на тему «Моя рідна школа».

2. Знайдіть або зробіть фотографії школи, однокласників, вчителів, учнів. Розмістіть знайдену інформацію та фотографії у фотоальбомі на Picasa.

3. Використовуючи фотографії з фотоальбому «Моя школа» та знайдену інформацію про власну школу створіть відеокліп «Моя школа» за допомогою програми Windows Movie Maker. Відеокліп повинен вміщувати титри, фотографії, музичний супровід та різноманітні переходи між кадрами.

4. Створений відеокліп «Моя школа» розмістіть у YouTube, попередньо зареєструвавшись на цьому сайті.

5. Створені скріншоти виконаних завдань з назвами кожного етапу оформіть у текстовому документі та відправте вчителю на електронну пошту.

Завдання 8. Створення колективного блогу «Моя Україно!»

Примітка. Дане завдання має бути колективним. Для його виконання необхідно організувати декілька груп за тематикою окремих блогів і особливу групу з 2–3 учнів (група Адмінів).

У ролі Адмінів можуть виступати учні, які мають продвинутий рівень володіння ІТ-технологіями. Завдання Адмінів — розробка загального шаблону для всіх тематичних груп, поєднання зроблених тематичних блогів у єдиний. У результаті такого підходу на блозі всі сторінки будуть динамічні, блог матиме вигляд сайту.

Завдання тематичних груп — пошук інформації за темою групи (текстової, фото і відео), створення авторських блогів і розміщення на своїх блогах авторських статей). Головний редактор кожної тематичної групи на основі розробленого Адмінами єдиного шаблону поєднує створені блоги в один тематичний, пов'язуючи інформацію за допомогою посилання «Читати далі...».

Назва тематичних блогів (їх кількість і назва залежить від кількості утворених груп):

- Український побут (Українська хата. Українська народна кухня. Український одяг тощо).
- Українська культура (Український народний танок. Народні музичні інструменти. Українська народна пісня тощо).
- Українські символи (Рушник. Калина. Тризуб. Барвінок. Вишиванка).
- Народні й релігійні свята (Святий Вечір. Різдво. Водохреща. Масляниця).

Завдання для Адмінів.

1. Створіть блог під назвою «Моя Україна!». Налаштуйте дизайн блогу відповідно до тематики, встановіть популярні гаджети. Зробіть резервну копію утвореного блогу і розішліть утворений файл керівникам інших груп.

2. Оформіть першу сторінку і розмістіть на ній інформацію про мету і завдання проекту, виконавців тощо.

3. Зберіть URL-адресу створених блогів тематичних груп. Поєднайте блоги в єдиний проєкт, застосовуючи операцію додавання нової сторінки з одночасним призначенням їй (сторінці) гіперпосилання на інші блоги за допомогою відомої URL-адреси.

Завдання для кожного учня.

1. Створіть авторський блог, назва якого має відображати вашу підтему, наприклад «Весільна обрядовість» з теми «Українські традиції». Шаблон і дизайн блогу налаштуйте на власний розсуд, встановіть популярні гаджети.

2. В якості першого посту розмістіть текст «Проєкт «Моя Україна!»». До нього текст...

3. Оформіть з вашої підтеми не менш 3 статей, використовуючи такі операції: додавання тексту, додавання малюнків, відео. Не забудьте розділити статті на анонс та повний текст (кнопка [Разрыв страницы]).

4. Перешліть URL-адресу вашого блогу до керівника вашої групи.

Завдання для керівника тематичної групи.

1. Створіть блог під назвою «Моя Україна!». В якості шаблону блогу треба встановити шаблони, отримані від Адмінів.

2. Зберіть URL-адресу створених авторських блогів своєї тематичної групи.

3. Поєднайте блоги.

4. Оформіть для кожної окремої учнівської статті анонс і додайте «Читати далі...».

5. На головній сторінці вашого тематичного блогу поєднайте всю інформацію в єдиний проєкт, застосовуючи операцію додавання до анонсу посилання на відповідний учнівський блог за допомогою відомої URL-адреси.

6. Перешліть URL-адресу вашого тематичного блогу Адмінам.

Отже, сучасна методика викладання теми «Послуги мережі Інтернет» вимагає від вчителя творчого підходу до її вивчення. Розробки завдань, які мають комплексний характер, повинні формувати в учнів компетентнісні уміння, уміння використовувати Інтернет-технології в навчальній діяльності та повсякденному житті.

Література

1. Биков В. Ю. Технології хмарних обчислень — провідні інформаційні технології подальшого розвитку інформатизації системи освіти в Україні : [інтерв'ю з директором Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України В. Ю. Биковим] / розмовляв В. Д. Руденко // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2011. — № 6. — С. 3—11.

2. Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні. Інформатика. Освітня галузь «Технології». — К. : Освіта України, 2003.

3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : Постанова КМУ № 1392 від 23.11.11 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>.

4. Завадський І. О. Інформатика. Навчальна програма для 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів // І. О. Завадський, Ю. О. Дорошенко, Ж. В. Потапова // Програми для профільного навчання та допрофільної підготовки. — К. : Вид. група ВНУ, 2009. — 400 с.

5. Інформатика. Навчальна програма для 10—11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542.

6. Хмарні обчислення. Матеріал Вікіпедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Хмарні_обчислення#cite_note-0.

7. Сейдаметова З. С. Облачные сервисы в образовании / З. С. Сейдаметова, С. Н. Сейтвелиева // Информационные технологии в образовании. — 2011. — № 9. — С. 105—111.

8. Архіпова Т. Л. Використання «хмарних обчислень» у вищій школі / Т. Л. Архіпова, Т. В. Зайцева // Інформаційні технології в освіті. — 2013. — № 17. — 104 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ite.kspu.edu.ru/webfm_send/743.

9. Криштоф С. Д. Використання Інтернет-ресурсів для підвищення якості навчання дисциплін природничо-математичного циклу в загальноосвітній школі // Педагогіка. — 2011. — № 5. — С. 134, 136-137 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1671/1/Krushtof.pdf>.

Додаток 1

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ПОСИЛАНЬ НА ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. Основна назва електронного ресурсу (сторінки з інформацією). Назву необхідно писати у тому ж вигляді,

в якому вона представлена на веб-сторінці. Наприклад: USB флеш-накопичувач.

2. Загальне визначення використаного матеріалу, який оформляється у квадратних дужках — [Електронний ресурс] і двокрапка.

3. Відомості про основний заголовок (назва головної сторінки сайту), пояснює основний заголовок (ця позиція не обов'язкова). Наприклад: Вікіпедія.

4. Відомості про автора(ів), наприклад: Д. Нестерук. Іноді автором виступає дистриб'ютор електронних документів, що поширює інформацію (ці відомості беруть з головної сторінки), наприклад, портал компанії IBM.

5. Вид ресурсу — вид інформації, що розміщена на сторінці. Поширені приклади скорочення: електрон. текст. дані, електрон. граф. дані, електрон. журн., електрон. картогр. дані, електрон. прикладна прогр., електрон. пошукова прогр.

6. Відомості про повторність видання, основна назва серії чи підсерії, № (для локальних ресурсів). Позиція може бути відсутня.

7. Назва (ім'я) видавця, рік видання (для локальних ресурсів). Позиція може бути відсутня.

8. Режим доступу — вказівка URL-адреси електронного ресурсу. Оформляється наступним чином — Режим доступу: <http://www.ibm.com> (крапка в кінці не ставиться).

9. Дата звернення до документа, яка подається у дужках зі словами «дата звернення» чи без них. Наприклад: (дата звернення: 16.09.10) або (16.09.10).

10. Джерело основної назви — позначення джерела, з якого взято назву, зокрема: назва з етикетки диска, назва з екрана.

Загальна схема посилання на віддалений електронний ресурс:

Приклади оформлення електронних ресурсів

1. Гайворонська Г. С. Класифікація країн за рівнем розвитку телекомунікаційних технологій [Електронний ресурс] : Журнал «Проблеми телекомунікацій» / Г. С. Гайворонська, П. П. Яцук, І. В. Ганницький, Ю. С. Казак. — Електрон. журн. — 2013. — № 3 (12). — С. 71—78. — Режим доступу: http://pt.journal.kh.ua/2013/3/1/133_gayvoronska_classification.pdf (дата звернення: 11.08.14). — Назва з екрана.

2. WikiPedia Mobile для iPhone [Електронний ресурс] : Журнал «Мир компьютерной грамотности и Интернет-технологий» / Д. Юдин. — Електрон. журн. — Вип. № 4. — Режим доступу: <http://pc-vestnik.ru/wikipedia-mobile-iphone> (дата звернення: 11.08.14). — Назва з екрана.

3. Пугай С. Освітні сайти: Глогстер (Glogster EDU) [Електронний ресурс] : Інформаційний портал школи № 1277 / С. Пугай. — Режим доступу: <http://gorod1277.org/obrazovatelnye-saity-glogster-edu> (11.08.14). — Назва з екрана.

4. Степаненко Т. О. Рекомендації щодо оформлення мультимедійних презентацій [Електронний ресурс] : Освітній портал «Класна оцінка»: Блог Степаненко Т. О. / Т. О. Степаненко. — Текст. дані. — Режим доступу: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/rekomendatsiyi.html> (11.08.14). — Назва з екрана.

5. Хмарні обчислення [Електронний ресурс] : Вікіпедія. — Текст. і граф. дані. — Режим доступу: <http://www.chytomo.com> (11.08.14). — Назва з екрана.

6. Skype [Електронний ресурс] : Skype і Microsoft, 2014. — Електрон. прикладна прогр. — Режим доступу: <http://www.skype.com/uk/> — Назва з екрана.

А. І. БУЛЬБА,
вчитель фізики АШГ м. Южного

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Розглянуто аспекти організації компетентісного підходу до сучасної освіти.

Ключові слова: особистісно орієнтоване навчання, компетентісний підхід, персоніфіковане навчання.

Кожного вчителя, незалежно від його педагогічного стажу хвилює питання — як вчити цікаво? Як безпосередньо на уроці найбільш ефективно організувати навчально-виховний процес? Як створити на уроці таку атмосферу, яка б сприяла розвитку творчої особистості? На ці питання світова педагогіка дає вичерпну відповідь, зміст якої полягає в наступному — необхідно форми та методи навчання прилаштувати до навчально-виховних можливостей дитини, тобто використовувати різноманітні технології індивідуального навчання, розвитку та виховання особистості.

Орієнтація навчально-виховного процесу безпосередньо на конкретного учня виникла не сьогодні, хоча про особистісно орієнтоване навчання наполегливо і постійно говориться в останній час. Актуальність особистісно орієнтованого підходу до освіти спричинена відомими явищами суспільно-економічних відносин, що активно розвиваються в нашому суспільстві. З цим пов'язане і зростання нових вимог до кожної людини. І для того, щоб впевнитися у конкурентній спроможності на ринку праці, кожен має бути здатний до організації своєї практичної продуктивної діяльності, повинен вміти швидко та ефективно пристосовуватися до соціально-економічних умов, що постійно змінюються. І школа в цьому випадку не може залишатися відстороненою. Отже, необхідно створити такі умови для навчання, в яких визначаються індивідуальні можливості кожної дитини. Особливо актуальною для вчителів є така організація навчальної діяльності, яка сприяє формуванню активного творчого мислення учнів, яке стане основою поступового переходу до самостійного навчання. Без уміння творчо мислити жодна технологія навчання не буде ефективною.

Але навчання та розвиток дитини неможливий без погляду на неї як на особистість і суб'єкт навчально-виховного процесу. Маємо визнати, що кожна дитина безумовно талановита, а її талант обмежується тією конкретною сферою діяльності, до якої вона має покликання. На сьогоднішній день в Авторській школі М. П. Гузика вже відійшли від гучного лозунгу — кожному — гармонійний розвиток, і перейшли до реальної мети — кожній дитині те, що відповідає її персональному таланту. Ми не розділяємо дітей на здібних та нездібних і не навчаємо всіх учнів за єдиними програмами та технологіями. Впроваджуємо компетентіс-

ний підхід в освіті до кожного учня. Для цього застосовуємо на уроках індивідуальну та персоніфіковану технології навчання. Ці технології дають можливість вчителю на практиці здійснювати процес навчання, розвитку та виховання учнів відповідно до їхнього таланту. А дітям такі технології дають можливість застосовувати знання, отримані в нестандартних ситуаціях, проявляти свою творчість, талант, спроможність самовиразити себе і реалізувати свої природні здібності у майбутньому.

Персоніфіковане навчання здійснюється за персоніфікованими програмами, які відповідають індивідуальній освітній меті, персональним навчально-пізнавальним можливостям, тобто сприяють розвитку провідного таланту дитини. При організації персоніфікованого навчання використовуються такі форми та методи навчально-виховної діяльності, які дозволяють орієнтувати процес виключно на конкретного учня. Серед таких форм можна виділити наступні: дискусійна, науково-дослідницька, імітаційно-ситуативна, проектна та інші. Учні пропонуються персоніфіковані програми, які вони обирають відповідно до свого природного таланту.

Вивчення фізики в школі починається з 7-го класу. Для учнів це новий предмет, який викликає, з однієї сторони, цікавість, а з іншої — побоювання перед невідомим. Отже, саме на перших уроках вчитель має створити атмосферу зацікавленості, щоб не тільки діти з академічним талантом, але й всі учні колективу відчували, що фізика — це надзвичайно цікавий предмет. Адже зацікавленість, мотивація та створення проблемних ситуацій — це вектор, спрямований на досягнення навчальної мети. Фізика — наука експериментальна, а діти у цьому віці допитливі. Тому дуже ефективним при вивченні нового предмета буде занурення учня в умови дослідника, вченого або навіть першовідкривача. Це можливо зробити на уроках узагальнення, які проводяться після розбору та опрацювання блока навчальної інформації, що, на нашу думку, є одним із найважливіших етапів у навчально-виховному процесі при вивченні фізики в 7-му класі.

Персоніфіковані програми (з урахуванням природних талантів дітей) учні отримують на першому уроці розбору блока навчальної інформації відповідно до теми, після чого об'єднуються у творчі групи для виконання теоретичних проектних завдань та дослідницьких

проектів. Діти вибирають ту програму, яка їх зацікавила, яка дає можливість найкраще себе проявити, і працюють над нею протягом певного часу. Наприклад, учні, які цікавляться фізикою, вивчають додаткову літературу з певного питання та готують доповіді й демонстрації різних фізичних явищ, виготовляють нескладні фізичні прилади. Учні, які цікавляться біологією, з'ясовують, які процеси, пов'язані з дифузією та космосом відбуваються в живій природі, досліджують функції нашого ока, дізнаються про причини погіршення зору, а для цього не лише самостійно вивчають відповідну літературу, а й звертаються до шкільної медсестри, до лікаря-офтальмолога місцевої поліклініки. Їм на допомогу приходять учні, які мають хист до вирішення соціальних питань, разом проводять анкетування серед однокласників «Як я піклуюся про свій зір?» та готують виступи для трансляції на шкільному телебаченні. Учні, які мають хист до вирішення соціальних питань, створюють буклет «Бережи зір!», в якому викладають приклади вправ для очей та правила, дотримання яких дозволить зберегти зір. Діти, які цікавляться комп'ютерними технологіями створюють презентації для доповідей на вищезазначені теми, електронні ігри. Учні, які мають мовний талант, пишуть з відповідних тем твори та статті до шкільної газети. Учні-художники малюють ілюстрації, на яких відображають різні фізичні явища. Діти, які захоплюються фотографією, готують фотоколажі, організують виставки під час проведення декади кафедри природничих наук.

Під час роботи учні отримують консультації перш за все у вчителя фізики, але оскільки проекти мають міжпредметний характер, то виникає необхідність отримати консультації і в інших вчителів-предметників чи навіть у представників різних професій. Звичайно, виникає необхідність у користуванні бібліотекою, Інтернетом та іншими джерелами інформації. Така форма роботи значно підвищує мотивацію учнів

до навчання, на перше місце ставить не інформованість дитини, а її вміння на основі знань вирішувати проблеми, які виникають у різних життєвих ситуаціях.

Після збору, вивчення та узагальнення інформації відбувається захист творчих проектів, який може проходити у вигляді конференції, турніру, гри тощо. На такий захист запрошуються вчителі, батьки, учні інших класів. Кінцевий продукт може бути різноманітним — доповідь, збірник задач, електронна гра, сценарій, театральна мініатюра, шкільна газета, малюнки, моделі, нескладні прилади для фізичного кабінету.

Віднайти в кожній дитині її унікальний талант та ті здібності, за допомогою яких цей талант формується, розвивається та реалізується у практичному житті — ось єдина гідна, зрозуміла і реально можлива мета кожного вчителя.

Серед факторів, які обумовлюють прогресивний розвиток суспільства, талант і серце особистості є чи не єдиним його ресурсом. Компетентнісний підхід покликаний подолати прірву між освітою і вимогами життя, утвердити свободу вибору, отримати творчий продукт, спиратися на життєвий досвід, здійснювати проектну діяльність. І кожна ключова компетентність дає учням «ключ» для розв'язання широкого кола навчальних і життєвих завдань, готує їх до життя у соціумі.

Література

1. Усова А. В. Методика преподавания физики / А. В. Усова. — М. : Просвещение, 1990.
2. Кисельова Л. В. Методи, які ми обираємо / Л. В. Кисельова // Фізика в школах України. — 2009. — № 11—12.
3. Гузик Н. Десять ключових компетентностей, які обслуговують особистість та її природний талант: реалізація в умовах шкільного навчання / Н. Гузик. — К., 2006.
4. Гузик Н. В. Комбинированная система М. П. Гузика в контексте обучения детей истории / Н. В. Гузик. — К. : Плеяды, 2005.

А. І. БУЛЬБА,
вчитель фізики ПШГ м. Южного

НЕСТАНДАРТНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ В ШКОЛІ

Тема уроку. Зір — унікальний подарунок природи.

Тип уроку. Міжпредметне узагальнення.

Мета уроку. Інтегрувати базові знання, уміння та навички в досвід дітей, пов'язаний із застосуванням їх домінуючих типів природних ключових компетентностей і тих конкретних видів здібностей, які з них диференціюються.

Пояснювальна записка

Персоніфіковані програми (з урахуванням природних талантів дітей) учні отримують на першому уроці розбору блоку навчальної інформації відповідно до теми, після чого об'єднуються у творчі групи для виконання проектних завдань. Така форма роботи значно підвищує мотивацію учнів до навчання, на перше місце ставить не інформованість учня, а уміння на основі знань вирішувати проблеми, які виникають у різних життєвих ситуаціях. До того ж не вчитель повідомляє інформацію, а учні самі вчаться та вчать один одного.

Але щоб досягти успіху, вчитель повинен навчити учнів працювати за такою формою. Складаючи комплексні програми, необхідно орієнтуватися на рівень знань, умінь семикласників, адже тільки у 7-му класі починається вивчення фізики. Крім того, необхідно враховувати вік дітей, їх зайнятість у гуртках, секціях, тому завдання мають бути творчими, але не дуже великими. І, звичайно, семикласників потрібно ще вчити, як працювати над проектом, тобто, як окреслювати об'єкт вивчення, як ставити мету, обирати шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми, оформляти та захищати кінцевий продукт.

ПРОЕКТ 1. Фізика ока

Комплексні програми для тих, хто цікавиться фізикою та комп'ютерними технологіями

Проектне завдання

1. Створіть творчу групу однодумців.
2. Вивчіть питання.
 - 1) Основні елементи оптичної системи ока та їх призначення. Як на сітківці ока утворюється зображення предметів? Характеристика зображення, що виникає на сітківці ока.
 - 2) Характеристика складових оптичної системи ока. Перевірте на досліді властивість ока змінювати діаметр зіниці залежно від освітленості об'єкта розглядання. У чому полягає адаптація зору?
 - 3) Інерція зору. Продемонструйте цю властивість зору. Як застосовується інерція зору на практиці?
3. Підготуйте доповідь на тему «Око як оптич-

на система» за вищезазначеними питаннями. Створіть електронну презентацію для супроводу доповіді.

ПРОЕКТ 2. Фізіологія зору

Комплексні програми для тих, хто цікавиться біологією та комп'ютерними технологіями

Проектне завдання

1. Створіть творчу групу однодумців.
2. Розгляньте анатомічні особливості зору людини:
 - 1) Кольоровий зір (світло- та кольорочуттєві елементи ока). Слепа пляма. Дослідним шляхом переконайтеся в існуванні сліпої плями на сітківці.
 - 2) Бінокулярний зір. Перевірте на досліді значення бінокулярного зору.
 - 3) З'ясуйте, в чому полягають основні дефекти зору: короткозорість та далекозорість. Як можна відкоригувати ці дефекти зору.
4. Підготуйте доповідь на тему «Фізіологія зору» за вищезазначеними питаннями та створіть презентацію (із застосуванням гіперпосилань) для супроводу доповіді.

ПРОЕКТ 3. Бережи зір

Комплексні програми для тих, хто має хист до вирішення соціальних питань

Проектне завдання

1. Створіть творчу групу однодумців.
2. Дослідіть функції нашого ока.
3. Дізнайтеся про причини погіршення зору. Зверніться до шкільної медсестри, до лікаря-офтальмолога місцевої поліклініки або самостійно знайдіть літературу з даної проблеми.
4. Вивчивши літературу, поспілкувавшись з лікарем, ви зрозумієте, як важливо берегти зір з дитячих років. А чи знають про це твої однокласники? Проведіть анкетування «Як я піклуюся про свій зір» для своїх однокласників.
5. Створіть буклет або пам'ятку «Бережи зір!», в якій наведіть правила та нескладні, але ефективні вправи для очей, виконання яких дозволить зберегти зір.

ПРОЕКТ 4. «Своя гра»

Комплексні програми для тих, хто має хист до комп'ютерних технологій

Проектне завдання

1. Створіть творчу групу однодумців.
2. Складіть питання для підсумкового опитування за розділами «Око та зір», «Гігієна зору», «Зір братів наших менших», «Питання від...».
3. На прикладі популярної телевізійної гри-ві-

кторини «Своя гра», за допомогою параметрів — Office Word (ілюстрації, зв'язок, анімації) запропонуйте свій макет гри, ґрунтуючись на даних темах. Розподіліть питання за рівнем складності.

ПРОЕКТ 5. Очіма фізики на світ мистецтва.

Комплексні програми для тих дітей, які мають просторово-візуальний тип компетентностей (цікавляться фотографією, дизайном, малюють тощо)

Проектне завдання.

1. Створіть творчу групу однодумців.
2. Коли мозок не справляється з аналізом інформації, яка виникає на сітківці ока, виникають оптичні ілюзії. Люди не тільки розважаються оптичними ілюзіями, але й використовують їх у своїй практиці. З'ясуйте, як використовуються оптичні ілюзії, наприклад, в архітектурі, в образотворчому та цирковому мистецтві.
3. Підготуйтеся та розважте однокласників найбільш вдалими, на ваш погляд, оптичними ілюзіями.
4. Підготуйте слайд-шоу власних фотографій живої природи (у тому числі виконаних в режимі макрозйомки) на тему «Таким я бачу світ навколо себе!».

ПРОЕКТ 6. Зір братів наших менших

Комплексні програми для тих, хто має інтроперсональний талант та хист до комп'ютерних технологій

Проектне завдання.

1. Створіть творчу групу однодумців.
2. На уроках ми розглянули будову ока людини та особливості нашого зору. А як бачать цей світ наші брати менші? Напевно є деякі особливості. З чим вони можуть бути пов'язані?
3. Кінцевий результат вашої роботи представте у вигляді електронного документа з посиланням на той чи інший об'єкт. Отримайте рецензію своєї роботи у вчителя біології.

План уроку.

- 1.1. Актуалізація та мотивація.
Діти, зверніть увагу на слайд № 1.

Як ви гадаєте, що спільного між цим яскравим витвором машинобудування та унікальним витвором природи — оком людини? Так, це дуже складні, високоточні механізми, які вико-

нують певні функції. А чим ці механізми відрізняються, ми з'ясуємо під час уроку. Зір — великий подарунок людині від природи, завдяки якому ми насолоджуємося всією повнотою та красою барв навколишнього світу. Тому зір є великою цінністю для людини. Саме тому тема уроку «Зір — унікальний подарунок природи».

А епіграфом нашого уроку стануть слова Уільяма Блейка (слайд № 2)

2.1. Творчий звіт учнів, які цікавляться фізикою та комп'ютерними технологіями.

2.2. Творчий звіт учнів, які цікавляться біологією та комп'ютерними технологіями.

2.3. Творчий звіт учнів, які мають хист до вирішення соціальних питань.

2.4. Гімнастика для очей.

2.5. Творчий звіт учнів, які мають хист до комп'ютерних технологій. Презентація електронної гри «Своя гра» (грають всі учні).

2.6. Творчий звіт учнів, які мають просторово-візуальний тип компетентностей (цікавляться фотографією, дизайном, малюють тощо).

3. Психологічна релаксація (слайд-шоу фотографій живої природи (в тому числі виконаних в режимі макрозйомки) на тему «Таким я бачу світ навколо себе»).

4. Підсумок уроку.

Отже ми з'ясували, що зір — це особлива оптико біологічна система. Ми переконалися ще раз, що око — дуже складний оптичний прилад, наділений природою великими повноваженнями. І хоча ми бачимо мозком, оком ми сприймаємо 90 % інформації. І як будь-який механізм, око може при неправильній експлуатації, давати збій. Але якщо в механізмі можлива заміна деяких деталей або можна замінити весь механізм, то з очима це зробити значно складніше, а іноді неможливо. Тому наше завдання, знаючи особливості будови і роботи ока, не погіршувати його природні можливості. Важливість зору в нашому житті переоцінити неможливо. Таким чином кожному необхідно слідкувати за ним, доглядати, знати, що корисно для наших очей. Сподіваюся, що тепер ви будете берегти зір, виконувати всі наведені вище нескладні вправи та дотримуватися правил гігієни ока, адже вони дуже прості, але надзвичайно важливі. Яким ви будете бачити цей світ, залежить тільки від вас!

В. П. НАЗАРОВ,
директор ОМУПК № 1

В. Г. ТАЛАШ,
методист по профориентационной работе ОМУПК № 1

ФОРМИРОВАНИЕ У УЧАЩИХСЯ КУЛЬТУРЫ ТРУДА И УВАЖИТЕЛЬНОГО ОТНОШЕНИЯ К ЛЮДЯМ ТРУДА

Граждане имеют право на труд, включая право на выбор профессии, рода занятий и работы в соответствии с призванием, способностями, профессиональной подготовкой, образованием и с учетом общественных потребностей. Это право обеспечивается бесплатным профессиональным обучением, повышением трудовой квалификации, обучением новым специальностям, развитием систем профессиональной ориентации и трудоустройства.

Конституция (Основной Закон Украины)

Статья была бы не полной без экскурса в далекое прошлое. Известно, что после революции появилось огромное количество бездомных и беспризорных детей, что обусловило необходимость создания детских домов-школ, куда привозили беспризорников после облав по притонам, где обитала рваная, грязная, зашивленная воровская вольница. Интересно рассказывается об этом в книге «Республика Шкид», в которой описана «Школа социального воспитания имени Достоевского». Учителями и воспитателями школы были выпускники института благородных девиц и университета, т. е. интеллигентные люди. Уже первая партия беспризорников вызвала в коллективе беспокойство. Оказалось, что посадить их за парту почти невозможно. Многие, отогревшись, опять убежали. Их вновь привозили — и все повторялось. Директора они называли Викниксор, его уважали, но не более. Неудач, срывов, сомнений в работе педколлектива было немало. Неожиданно, в самые нелегкие для школы дни участились случаи воровства, и Викниксор, по выражению шкидовцев «залез в глубокую древность», вытащив оттуда остракизм. Перед школой был поставлен вопрос: кого подвергнуть остракизму, ведь среди блатных действовал закон «своих не выдавать». Викниксор придумал анонимные карточки. Этот товарищеский суд он считал своей победой. Перебирая карточки тех, кто должен был быть наказан, директор решил, что в работе что-то было упущено. И вдруг он понял, что упущено самое главное — трудовое воспитание, и поэтому наказанных решил отправить в сельскохозяйственный техникум. Эти ребята считывали сразу же сбежать, но не сбежали...

Через некоторое время от них в школу пришло письмо: «Викниксор хорошо сделал, что отправил нас сюда. Мы восхищены его талантом предугадывать жизнь, находить пути для нас». Книга «Республика Шкид» написана ее первыми выпускниками Г. Белых — в неполных 20 лет и Л. Пантелеевым — в неполных 18 лет. По мотивам книги был снят художественный фильм, в котором роль директора Викниксора исполнил великолепный актер С. Юрский.

В это же время была напечатана «Педагогическая поэма» А. С. Макаренко. Здесь та же история с беспризорниками и ворами, но педагогический талант позволил А. С. Макаренко сразу определить методику работы с оборванной, зашивленной и воровской вольницей. Просто посадить их за парту и начать учить было сложно, и А. С. Макаренко решил использовать труд. Вместе с воспитанниками он организовывал мастерские, приводил наглядные примеры людей, которые своим трудом достигли больших результатов, опираясь на них и пояснял своим ребятам, что без знаний даже труд не поможет. Так в процессе учебы в школе Макаренко выросла целая плеяда будущих ударников труда, ученых, писателей.

Обратимся к творческому наследию В. А. Сухомлинского, в котором мы найдем слова о значимости, героике и романтике труда, творческой трудовой деятельности. По мнению В. А. Сухомлинского, трудовая деятельность пробуждает у учащихся духовные и творческие силы. Производительный труд является фактором, развивающим профессиональные наклонности и способности учащихся. Включаясь в производительный труд, школьники определяют свое отношение к конкретным ви-

дам трудовой деятельности, к той или иной профессии.

Несомненный интерес в свете реализации «Реформы общеобразовательной и профессиональной школы», которая предусматривает укрепление связи обучения с жизнью, с практикой, представляет опыт работы МУПК и технических училищ по объединению обучения с производительным трудом. Эффективной формой трудовой подготовки является организация практики непосредственно на производстве: учащиеся распределяются по рабочим местам и имеют возможность на практике проверить теоретические знания по физике, математике, черчению.

Во время практических занятий учитель должен следить за уровнем утомляемости учащихся. Чаще всего учеников утомляет однообразная и механическая работа. Физиологи выяснили, что учащихся утомляет не столько недостаток энергии, сколько ее избыток, на неинтересных уроках учащиеся утомляются больше, чем на уроках, насыщенных богатым содержанием.

Научить школьников осмысленно трудиться, значит научить их применять знания на практике и воспитывать у них культуру труда.

Используя вопросы, учитель помогает учащимся восстановить в памяти описание производственных процессов.

Высокоэффективный труд на каждом рабочем месте предполагает обеспечение соответствия характера работы призванию, способностям и возможностям человека.

В 4–11-х классах профессиональная ориентация осуществляется в процессе преподавания учебных предметов. Поэтому уроки должны строиться так, чтобы учащиеся могли осознать значение труда, прониклись уважением к людям труда, поняли, что без систематического и самоотверженного труда человек не может быть по-настоящему счастлив. Активное участие в труде обеспечивает человеку достойное положение в обществе, способствует укреплению физического и духовного здоровья, дает возможность испытать чувство радости от исполнения своего долга.

Одной из актуальных проблем системы образования является выбор старшеклассниками профессии, учет ее популярности и престижа. С психологической точки зрения успех профессионального самоопределения зависит от соот-

ношения таких важных аспектов, как желание человека, его возможности и потребности общества в тех или иных профессиях.

Выбор профессии содержит социальный компонент. К сожалению, половина опрошенных нами учащихся предпочитает жить красиво и при этом не работать, а тем более не совмещать работу с учебой.

И еще, социальная ориентация некоторых выпускников школы — войти в число лиц, занимающихся преимущественно умственным или только физическим трудом, предопределяет их профессиональную ориентацию и выбор учебного заведения после окончания школы, причем вопрос о том, какое именно, нередко для выпускников имеет второстепенное значение.

Многие школьники на практике имели возможность убедиться, что планировать время и выполнять свои планы — дело непростое.

Низкая оценка школьниками своих способностей к физическому труду — зеркальное отражение низкой престижности профессий, связанных с физическим трудом. Как наиболее престижные оцениваются профессии актера, врача, архитектора. Вызывает беспокойство, что к не престижным они относят профессии инженера, специалистов сельского хозяйства. Популярными у школьников становятся профессии сферы торговли, гостиничного бизнеса, а также такие профессии, как гид, переводчик, работник телевидения и других средств массовой информации.

Плохо то, что молодежь продолжает считать не престижными такие профессии как токарь, наладчик, сантехник.

Таким образом, престиж профессии — это оценка ее социальной значимости.

Радует, что во многих семьях воспитываются династии, особенно когда в семье оба родителя одной профессии. И тогда дети выбирают профессию из-за уважения к родителям и к людям труда этой профессии.

«Что же движет людьми?». Мотивы — власть, богатство, слава — слышались ответы. Впервые ответ дан мудрецами Востока: самых лучших влечет слава, самых худших — богатство и власть. Мудрец Чанакья сказал: «Уверенность в себе и прямолинейность — хорошая черта, но в современном культурном мире она сгубила не одного человека, так последуйте совету, не юлите, поступайте мудро, уважайте людей труда».

М. С. МІЦЕНКО,

вчитель вищої категорії, вчитель фізичної культури ОЗОШ № 5 м. Одеси

Д. П. СЛІПЕНКО,

вчитель вищої категорії, вчитель фізичної культури ОНВК — гімназія № 13 м. Одеси

НАВЧАННЯ УЧНІВ І–ІV КЛАСІВ ПРАВИЛЬНОГО ДИХАННЯ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РУХІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З ЕЛЕМЕНТАМИ ГІМНАСТИКИ

У даній статті розглядається питання щодо навчання правильного дихання при вивченні в І–ІV класах розділу «Гімнастика». Слід зазначити, що навчальний матеріал даного розділу шкільної програми з фізичного виховання дуже важливий, оскільки заняття гімнастикою широко використовуються в режимі навчального дня — гімнастика до занять, фізкультурні хвилини на уроках, ігри на подовжених перервах. Тому так важливо знати правила і методику правильного дихання під час виконання фізичних вправ.

Дихання — це обмін газами — киснем і вуглекислим газом — між організмом і навколишнім середовищем.

Розрізняють зовнішнє дихання, завдяки якому кисень із зовнішнього середовища потрапляє у кров, а вуглекислий газ з крові — у зовнішнє середовище.

Внутрішньоклітинне, або як його називають тканинне дихання — це окислення органічних сполук у клітинах тіла, яке супроводжується споживанням кисню, утворенням вуглекислого газу і звільненням потенційної хімічної енергії, яка використовується в процесах життєдіяльності. Тканинне дихання представляє собою основу дихального процесу.

Для зручності користування і кращого сприйняття матеріалу ми викладаємо його у наступній послідовності:

а) стисла характеристика вправ, про які йде мова;

б) особливості дихання під час їх виконання;

в) методика навчання правильного дихання під час виконання фізичних вправ.

У кінці кожного з визначених нами розділів пропонуємо комплекси дихальних вправ для підвищення результативності даних фізичних вправ, а також зміцнення і розвитку дихального апарату.

У змісті навчального матеріалу з гімнастики велика увага приділяється акробатиці.

Цей вид вправ є важливим засобом розвитку координаційних здібностей, спритності,

гнучкості, сили та удосконалення функції вестибулярного апарату. Вони забезпечують розвиток усіх рухових здібностей школярів і в той же час не потребують дорогого устаткування і багато місця для проведення занять. Прості акробатичні вправи (перекиди, стійки на лопатках, шпагат, «міст», підтримка та ін.) можна успішно застосовувати (при дотриманні правил страховки і самострахування) для проведення самостійних занять невеликих груп учнів, а також індивідуально. Акробатичні вправи поділяються на дві групи:

а) динамічні (перекиди, переكاتи, перевороти та ін.);

б) статичні (стійки, шпагати, «міст» та ін.).

Які ж особливості дихання при їх виконанні?

Під час виконання акробатичних вправ дихання має частий і поверхневий характер. Вдих і видих часто перериваються і виконуються в основному у вихідному положенні або в паузах між виконанням окремих елементів. Причому вдих і видих здійснюються короткими дихальними рухами різко, форсовано: діти як би «хапають» повітря носом або ротом. Таке дихання аритмічне. Відзначаються різні за своєю тривалістю затримки дихання, а під час виконання статичних акробатичних вправ, таких, як стійки на лопатках, голові, руках, «міст», різна підтримка в парах та ін., більшість дітей виконують їх при повній затримці дихання. За даними експериментальних досліджень, затримка дихання при виконанні динамічних акробатичних вправ складає більше 37 %, а статичних — більше 94 % від загальної довжини одного дихального циклу.

Після акробатичних вправ, які виконуються серіями, в учнів дуже часто спостерігаються запаморочення, неузгодження фаз дихання з елементами рухів. Так, при повторному виконанні однієї і тієї ж акробатичної вправи, вдих і видих можуть припадати на будь-який елемент. Зазначені особливості дихання під час виконання акробатичних вправ призводять до різкого почастішання дихання відразу ж після їх при-

пинення. При цьому забезпечення потреби організму необхідною кількістю кисню, що є основним енергетичним джерелом, здійснюється за рахунок частоти дихання. Як показують дослідження, такий шлях забезпечення організму легеневою вентиляцією неефективний і нееконімічний.

Пояснюється це декількома причинами. По-перше, деякі акробатичні вправи, особливо статичні, викликають природне утруднення дихання («міст», стійки на лопатках та ін.). По-друге, діти в більшості випадків просто не знають, як правильно дихати під час виконання цих вправ. По-третє, в методичній літературі це питання висвітлено недостатньо, і рекомендації в основному мають загальний, а не конкретний характер: «дихання не затримувати», «дихання довільне» і т. д. В той же час, як показує практика і експериментальні дослідження, ефективність виконання акробатичних вправ можна значно підвищити шляхом навчання учнів правильного дихання під час їх виконання.

Навчання правильного дихання під час виконання акробатичних вправ

При навчанні правильного дихання під час виконання акробатичних вправ передусім необхідно враховувати характер, особливості і структуру виконуваних рухів, зважаючи на анатомічні способи поєднання фаз дихання з рухами: при рухах, які сприяють збільшенню об'єму грудної клітки, здійснюється вдих, а при рухах, які сприяють зменшенню об'єму грудної клітки, — видих.

Однак учнів треба спочатку навчити виконувати дихальні рухи без вправ. Це — перший етап. На другому етапі переходимо до навчання швидким і коротким вдихам у поєднанні з рухами типу — змахи руками вгору, прогини тулуба назад, випади, повороти і т. д., — і видихам у поєднанні з рухами — групвання, присідання, нахили і т. д. На третьому заключному етапі учнів навчають узгоджувати рухи з диханням при виконанні конкретних акробатичних вправ.

При навчанні дихання під час виконання акробатичних вправ ми не будемо розглядати техніку і методику навчання самим вправам, а лише уважно проаналізуємо систему поєднання рухів з диханням.

1-й клас (шестирічки)

Програмою передбачено наступні акробатичні вправи: групвання, переكاتи у групванні. Найбільш зручним вихідним положенням для навчання дихання у групванні є упор присівши. Вдих здійснюється у вихідному положенні. За завданням вчителя (команда, оплеск або рахунок) діти виконують групвання і роблять видих. Виконувати 3–4 рази. Потім з положення лежачи на спині, руки вгору за оплеском або рахунком виконується групвання. Наприклад: в. п. — лежачи на спині, руки уздовж тулуба;

на рахунок 1 — руки вгору — вдих, на рахунок 2 — групвання — видих (3–4 рази).

Ефективним для молодших школярів є виконання рухів, що супроводжуються звуком. Наприклад: в. п. — лежачи на спині, руки уздовж тулуба; 1 — руки вгору — вдих; 2 — по оплеску вчителя учні виконують групвання і вимовляють вголос «два». Цей прийом допомагає позбутися затримки дихання, що дуже важливо, оскільки учні, як правило, виконують групвання на затримці дихання.

При розучуванні переكاتів у групванні вдих виконується у вихідному положенні, а видих у момент переكاتу у групванні. Наприклад: в. п. — упор присівши — вдих, переكات назад — видих.

2-й клас

Для другокласників програмою передбачено засвоєння наступних акробатичних вправ: переكاتи назад у групванні з наступною опорою рук за головою, два перекиди вперед, стійка на лопатках, з положення лежачи на спині — «міст».

При виконанні переكاتів назад у групванні вдих здійснюється у вихідному положенні. У момент переكاتу у групванні — видих. З постановкою рук за головою виконується короткий вдих ротом. При виконанні двох перекидів поспіль вдих здійснюється у вихідному положенні в першому перекиді. Другий вдих виконується в упорі присівши з початком розгинання ніг і постановкою рук при виконанні другого перекиду. Видих виконується у момент групвання як у першому, так і другому перекиді. Такий режим дихання допомагає повністю позбутися затримки дихання. Момент групвання можна коментувати рахунком.

В. п. — упор присівши. Розгинання ніг і постановка рук — вдих. Переكات у групванні супроводжується рахунком вголос «разів». Знову розгинання ніг і постановка рук у другому перекиді — вдих. Переكات у групванні — і знову голосно вимовляється «два».

При виконанні стійки на лопатках з положення сидючи переكاتом назад зігнувшись з прямими ногами рекомендації щодо техніки дихання наступні: в. п. — сидючи — вдих; переكاتом назад — видих. При стійці на лопатках дихання черевне. Тому задалегідь необхідно повторити техніку черевного дихання.

Перед розучуванням вправи «міст» з положення лежачи на спині задалегідь виконують декілька послідовних нахилів назад у гімнастичної стінки. Вдих виконується у вихідному положенні. Видих виконується порціями в залежності від кількості нахилів назад. Необхідно звернути увагу учнів на те, щоб вони рівномірно розподіляли видих на всі послідовно виконувани нахили назад, а не здійснювали видих повністю з першим нахилом назад. Для цього спочатку необхідно повторити порційне дихання.

1. В. п. — стійка ноги нарізно, руки на по-

ясі. 1 — глибокий вдих ротом; 2 — видих невеликою порцією через ніс; 3 — видих невеликою порцією через ніс; 4 — в. п. — видих. 4 рази.

2. В. п. — стійка ноги нарізно, руки на поясі. Завдання таке ж, як у вправі 1, але у поєднанні з нахилом назад; 1 — глибокий вдих; 2 — нахил назад, видих невеликою порцією; 3 — нахил назад; видих невеликою порцією; 4 — в. п. — видих. 4 рази.

3. З положення лежачи на спині виконати «міст» і по черзі переносити центр ваги тіла з рук на ноги і назад виконати погодювання. У цьому випадку вчитель повинен акцентувати увагу учнів на те, коли здійснюється вдих і видих. При цьому вдих здійснюється при перенесенні центру ваги тіла на ноги, а видих — при перенесенні центру ваги тіла на руки. Дихання неглибоке.

4. Завдання виконується самостійно. Вдих — у в. п. лежачи на спині; видих при прийманні положення «міст». При фіксуванні стійки «міст» дихання неглибоке і переважно гурдне.

3-й клас

Третьюкласники навчаються наступним акробатичним вправам: перекиди назад; «міст» з допомогою або біля стіни. Навчання правильного дихання при виконанні вправи «міст» ми вже розглядали. У 3-му класі при виконанні вправи «міст» продовжуємо удосконалювати узгодження рухів з диханням.

Як показує практика, для учнів 3-го класу найбільш важкою акробатичною вправою є перекиди назад. З метою виправлення помилки, якої припускаються учні при виконанні перекиду назад, потрібно навчати їх виконувати повільний, пасивний перекид назад у групуванні. Експериментальні дослідження показали, що головною причиною, яка викликає зазначену помилку, є нерациональне дихання. Справа в тому, що діти вже у вихідному положенні затримують дихання, і початок руху виконують або на вдиху, або на видиху, а в більшості випадків на затримці дихання. Тривалі затримки дихання призводять до того, що учні починають квапитися і допускають велику помилку, тобто випрямляють спину і закидають голову назад. У результаті вони падають на спину або ударяються потилицею об мат. В той же час, якщо учні добре освоїли програму 2-го класу, то особливих труднощів в навчанні цієї вправи не виникає. Методика навчання дихання.

1. В. п. — упор сидячи. Вдих здійснюється у вихідному положенні — упорі присівши.

2. Перекид назад у групуванні — видих.

3. В. п. — упор присівши — вдих. Перекид назад у групуванні з наступною опорою руками за головою — видих.

4. В. п. — стоячи спиною до гімнастичної стінки або стіни. Спираючись долонями об неї за плечима одночасно виконуються нахили головою вперед — вдих.

5. Теж, що у вправі 4, але з наступним випрямленням рук, домагаючись чіткого поєднання видиху з активним випрямленням рук.

6. В. п. — упор присівши — вдих. Перекид назад у групуванні, упор присівши — видих. Видих виконується швидко, це сприяє більш активним діям під час групування і розгинання рук на завершальній стадії перекиду. Слід додати, що правильне дихання не лише прискорює процес формування рухових навичок, але й скорочує час відновлення функцій організму. У свою чергу це дозволяє значно збільшити моторну щільність уроку з гімнастики.

Для забезпечення правильного дихання під час виконання акробатичних вправ важливо вміти управляти фазами — тривалістю і швидкістю їх виконання — вдиху і видиху, тобто довільно подовжувати або скорочувати, прискорювати або уповільнювати. Пропонуємо комплекси, що сприяють розвитку уміння управляти фазами вдиху і видиху.

Комплекс I. 1. В. п. — упор сидячи позаду. 1–2 — повільний глибокий вдих; 3–4 — повільний глибокий видих. Повторити 2–4 рази.

2. В. п. — те саме. 1–3 — повільний глибокий вдих; 4–6 — повільний глибокий видих. Повторити 2 рази.

3. В. п. — те саме. 1–4 — повільний глибокий вдих; 5–8 — повільний глибокий видих. Повторити 2 рази.

4. В. п. — те саме. 1–8 — вільне дихання. 1 раз.

Комплекс II. Формування навички повільного і тривалого вдиху з наступним швидким і форсованим видихом.

1. В. п. — упор сидячи позаду. 1–2 — повільний глибокий вдих; 3 — швидкий повний видих. Повторити 2–4 рази.

2. В. п. — те саме. 1–3 — повільний глибокий вдих; 4 — швидкий повний видих. Повторити 2–4 рази.

3. В. п. — те саме. 1–4 — повільний глибокий вдих; 5 — швидкий повний видих; 6–8 — повільне дихання. Повторити 2 рази.

4. В. п. — те саме. 1–8 — вільне дихання. 1 раз.

Комплекс III. Вправи передбачають формування уміння виконувати швидкий, форсований вдих з наступним повільним тривалим видихом.

1. В. п. — упор сидячи позаду. 1 — швидкий повний вдих; 2–3 — повільний глибокий видих. Повторити 4 рази.

2. В. п. — те саме. 1 — швидкий повний вдих; 2–4 — повільний глибокий видих. Повторити 2–4 рази.

3. В. п. — те саме. 1 — швидкий повний вдих; 2–5 — повільний глибокий видих. Повторити 2 рази.

4. В. п. — те саме. 1–8 — вільне дихання. 1 раз.

На уроках з елементами гімнастики важливе місце відводиться простим опорним стрибкам.

Основними видами стрибків у початкових класах є прості стрибки (на одній і двох ногах на місці, з просуванням, з поворотом, у групуванні, у довжину з місця, «високо-далеко», з висоти від 30 до 50 см, із скакалкою, через набивні м'ячі та ін.). Починаючи з 3–4-го класу в програму включено опорний стрибок різними способами.

Доступність і простота рухової структури простих стрибків забезпечує можливість використовувати їх на уроках фізичної культури.

Як показує багаторічний досвід роботи, особливою дихання при виконанні простих стрибків є різна тривалість його затримки, особливо при виконанні стрибків з висоти, і неузгодженість рухів з диханням. Тому важливим є навчити учнів узгодженості основних рухових дій (у стрибках — це момент відштовхування ногами) з видихом, а підготовчих дій (присідання, мах руками та ін.) — з вдихом. Однак на практиці має місце наступна схема узгодження рухів з диханням: вдих здійснюється при виконанні підготовчих дій, основні рухові дії виконуються на затримці дихання аж до приземлення, тобто повітря як би «виривається» з грудної клітки у момент приземлення. Дихання відновлюється лише після цього. Слід зазначити, що в процесі навчання при багаторазовому виконанні стрибків такий режим дихання неефективний, і діти швидко стомлюються.

Навчання узгодження рухів з фазами дихання при розучуванні простих стрибків особливих труднощів не викликає. Вчитель, імітуючи стрибок, акцентує увагу учнів на своєчасності здійснення вдиху і видиху. Вдих узгоджується з підготовчими діями, видих — з основними. Оскільки тривалість фази польоту в простих стрибках невелика, то видих закінчується у момент приземлення, причому видих завершується різко, з короткочасною затримкою дихання. Цей прийом дозволяє досягти доброго амортизаційного ефекту при приземленні, а також діти не розслабляються у момент приземлення. Ефективною дихальною вправою при цьому є повільний і подовжений вдих з різким і коротким акцентованим видихом через рот, який завершується щільним стулюванням губ. Безпосередньо навчання опорних стрибків починають у 3-му класі, а удосконалюють у 4-му класі. Це стрибок (на гімнастичні мати, козел, кінь) в упорі стоячи на колінах і зіскок із змахом рук. Особливістю дихання при виконанні опорних стрибків є тривала його затримка. При розгоні в учнів (як і при виконанні циклічних рухів) кожному вдиху і видиху відповідає певна кількість бігових кроків. Затримка дихання буває лише при настрибуванні на «місток» не з поштовхової ноги, а при невпевненості у своїх силах або боязні висоти приладу. А ось безпосередньо сам стрибок виконується абсолютною більшістю учнів на затримці дихання.

Навчання узгодження рухів з фазами дихання здійснюється в тій же послідовності, як

і при навчанні самого стрибка. Спочатку навчають узгодженому зіскоку з помахом рук з упору стоячи на колінах із видихом. Вдих здійснюється у в. п., видих у момент розгинання ніг і тулуба і помаху руками. Після цього приступають до узгодження поштовху ногами об «місток» і вискоку в упор стоячи на колінах з короткочасною затримкою дихання. Потім навчають розбігу і настрибуванню на «місток». Вчителю необхідно пояснити тим, хто вчиться, що останній біговий крок узгоджується з вдихом, а настрибування на «місток» здійснюється на короткочасній затримці дихання.

Практика показує, що особливих труднощів у навчанні умінню узгоджувати рухи з фазами дихання не виникає. Третьюкласники та четверокласники, як правило, досить швидко, протягом 2–3 уроків, успішно оволодівають технікою виконання опорного стрибка в узгодженні з диханням.

Лазіння і перелізання, метання, вправи з рівноваги, вправи у висах і упорах також є важливим засобом фізичної підготовки. При виконанні зазначених вище гімнастичних вправ в учнів відзначаються різкі зміни частоти і глибини дихання, хвилинного об'єму дихання, споживання кисню і резервних можливостей дихального апарату. Значні зміни відзначаються і в структурі дихального циклу, тобто у співвідношенні довжини окремих фаз дихання. Істотне значення мають висота снаряда, вага тих, хто займається, інтенсивність виконання вправ, ступінь володіння руховою навичкою.

При навчанні правильного дихання під час лазіння і перелізання, вправ з рівноваги, висах і упорах необхідно давати конкретні вказівки, коли виконувати вдих і на якому елементі вправи виконувати видих. Видих має відповідати найбільшим м'язовим зусиллям. Вправи з рівноваги спочатку виконують на підлозі, а потім переходять до виконання їх на гімнастичній лаві, низькій колоді. Видих виконується у присіданнях, махах ногами, зіскоках.

У 3-му класі приступають до навчання лазіння по канату в три прийоми, у 4-му класі удосконалюють ці навички.

Перший прийом — зігнути ноги і захопити канат стопами (підйомом однієї і п'ятою іншої ноги) — короткочасна затримка дихання.

Другий прийом — не послабляючи захоплення ногами, розігнути їх і підтягнутися на руках — видих.

Третій прийом — по черзі перехопити руками і прийняти в. п., не відпускаючи захоплення каната ногами — вдих. При навчанні цього способу лазіння доцільно добре засвоїти навички лазіння по вертикальних сходах у поєднанні з вказаним режимом дихання, а потім переходити до удосконалення уміння здійснювати лазіння у три прийоми вже на канаті.

При виконанні різних метань і кидків момент фінального зусилля повинен поєднуватися з видихом. Видих має здійснюватися різко, як

би обриватися. На практиці ж більшість дітей, на жаль, виконують кидок на затримці дихання.

Отже, пропонуємо методику узгодження різних метань і кидків з диханням. Спочатку учні імітують кидок малого м'яча і узгоджують кожну фазу руху з залежною фазою дихання. Наприклад: замах або фаза підготовчих рухів поєднується з вдихом, кидок — з видихом. Потім переходять до метання легких саморобних (матерчатих) м'ячів, домагаючись чіткого узгодження фаз рухів з фазами дихання і, нарешті, до метання малих м'ячів із стандартною вагою у повну силу.

Особливо слід підкреслити, що на дальність метань і кидків істотно впливає глибина вдиху у вихідному положенні, тобто в стартовому стані. Оптимальною глибиною дихання під час метання є середній вдих. Неглибокий вдих, як і занадто глибокий, різко знижує результат метання на дальність.

При метанні на точність попадання в ціль особливу увагу слід звернути на рівень час-

тоти дихання безпосередньо перед виконанням вправи. Чим частіше дихання, тим нижче результат у метаннях малого м'яча в ціль. У даному випадку учням потрібно рекомендувати краще «дихати рідше!», ніж «дихати глибше!». Для нормалізації частоти дихання ефективним прийомом є виконання одного-двох глибоких вдихів-видихів через кожні 20–30 секунд. Скорочення тривалості перерви між виконанням глибоких вдихів-видихів, а також збільшення їх дозування неефективно при виконанні точних рухових дій. Потім приступають до узгодження поштовху ногами об «місток» і вискоку в упор стоячи на колінах з короткочасною затримкою дихання. Далі навчають розгону і настрибуванню на «місток». Вчитель має пояснити учням, що останній біговий крок узгоджується з вдихом, а той, що здійснюється при настрибуванні на «місток», виконується на короткочасній затримці дихання.

Отже, учні повинні бути обізнані з елементами гімнастики і технікою дихання при виконанні акробатичних вправ.

**НОВІ ВИМОГИ
ДО СТАТЕЙ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ
ДО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЖУРНАЛУ
«НАША ШКОЛА»**

Науково-методичний журнал «Наша школа» друкує статті з питань теорії і практики педагогіки і психології, дидактики, методики і технології навчання, виховання, народознавства, експериментальної роботи в навчально-виховних закладах, історії педагогіки, освіти та літератури, статті про діячів науки, освіти тощо.

Стаття повинна відповідати тематиці журналу і сучасному стану науки, бути літературно опрацьованою.

Автор несе відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей.

Мова написання статті: українська (бажано), російська.

Обсяг статті: до 12 друкованих сторінок (розмір шрифту 14, Times New Roman, міжрядковий інтервал 1,15–1,5).

Стаття **обов'язково** подається у роздрукованому (один примірник) та електронному варіанті (CD-диск) за наступною структурою:

- УДК до статті (універсальна десятична класифікація);
- підпис (ініціали, прізвище, посада, вчений ступінь, звання автора);
- назва статті;
- анотація (мовою статті), ключові слова (мовою статті);
- зміст статті;
- література (в алфавітному порядку та з дотриманням держстандарту);
- підпис, назва статті, анотація, ключові слова рос. (укр.) та англ. мовою.

У тексті статті мають бути посилання на використані джерела із зазначенням порядкового номера і сторінки цитованого джерела.

Автор підписується на звороті останньої сторінки. Цим він підкреслює свою відповідальність за зміст статті та підтверджує його достовірність.

Статті, які підготовлені без урахування зазначених вимог, до редакції не прийматимуться!

Редакція журналу зберігає за собою право на скорочення і літературне редагування.